

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Personalhistorisk Tidsskrift 1991:2

Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie

Indhold

<i>Gregers Hansen</i> : Aalborg-købmanden N. K. Strøybergs 32 aner (Kendte danskeres anetavler XXVIII)	145
<i>L. B. Fabricius</i> : Omkring slægten Andersen fra Lindholm	157
<i>Nils Fredrik Beerståhl og Leif Hammar</i> : Christian 4 som make och far	177
<i>Grethe Ilse</i> : De statslige arkivers publikationer 1990, en oversigt	219

Småstykker:

Kgl. gartner Lars Rude – et supplement til kontreadmiral T. V. Gardes anetavle (Persh. T. 1987, s. 25ff., nr. 52). <i>Af H. F. Garde</i>	221
Anna Johansdatter Foss (Persh. T. 1990, s. 213). <i>Af Jørgen Wangel</i>	222
Anna Jensdatter Schyttes rette ægtemand – en kommentar til skoleholder Niels Jacob Slettings og møller Peder Slettings 32 aner (Persh. T. 1991, s. 15ff., nr. 54-55). <i>Af Holger Hertzum-Larsen</i>	228
<i>Forespørgsler fra udlandet</i>	229

Orientering:

Generalforsamlingen 1991. <i>Af Poul Steen</i>	231
--	-----

Anmeldelser:

Kjærgaard Birks Tingbøger... Vester Horne Herreds Tingbøger... Skat Herreds Tingbøger. (<i>Margit Mogensen</i>)	236
Registraturer over kommunearkiver fra Landsarkivet for Sjælland: Kalundborg 1985, etc... (<i>N. H. Frandsen</i>)	237
Harald Nissen og Monica Aase: Segl i Universitetsbiblioteket i Trondheim. (<i>Knud Prange</i>)	238
Sølv og Salte. Fotografi og forskning. Red. af Tove Hansen. (<i>Poul Steen</i>)	238
Kirsten Sørrig og Oluf Martensen-Larsen: Forstå dit ophav og bliv fri. (<i>Poul Steen</i>)	239
Slægter – Skjolder – Steder – Festskrift til Knud Prange 6. juni 1990. Red. Tommy P. Christensen, Jens Villiam Jensen, Vagn Skovgaard-Petersen og Allan Tønnesen. (<i>Sv. Cedergreen Bech</i>)	242
Tamdrup. Kirke og gård. Redigeret af Ole Schiørring. (<i>Poul Steen</i>)	242
Søllerødbogen 1990. (<i>Sv. Cedergreen Bech</i>)	243
Dansk Veterinærhistorisk Årbog, bd. 34, 1990. (<i>Sv. Cedergreen Bech</i>)	243
Thomas Otto Achelis: Matrikel der Schleswigschen Studenten 1517-1864. Nachträge und Berichtigungen von Vello Helk (<i>Hans H. Worsøe</i>)	243
Svend Jans: Søfolk fra Dragør under 2. verdenskrig. (<i>Jørgen H. Barfod</i>)	245
Jesper Laursen: Krybskytter i Danmark. (<i>Sv. Cedergreen Bech</i>)	245
Lars Chr. Nielsen: Skytte Lars, en krybskyttes erindringer 1874-1930. (<i>Sv. Cedergreen Bech</i>)	245

Indholdet fortsætter på omslagets side 3.

Billedet på omslaget:

Jens Bangs Stenhus i Aalborg, opf. 1623-24 i nederlandsk renaissance. Ejendommen, som er fredet, ejes i dag af »Apoteker S. C. Strøybergs Fond til bevarelse af Jens Bangs Stenhus«. Artiklen på modstående side omhandler slægten Strøyberg, der i generationer drev apotek fra stueetagen.

Kendte danskeres anetavler XXVIII

Aalborg-købmanden N. K. Strøybergs 32 aner

Af Gregers Hansen

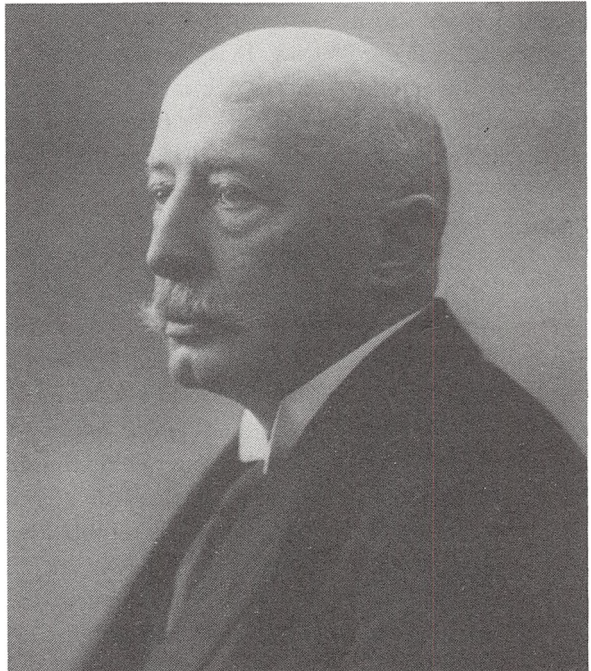
N. K. Strøybergs anetavle er præget af det anesammenfald, som følger af, at hans forældre er søskendebørn. Halvdelen af faderens aner er altså også moderens aner.

Faderen og begge bedstefædrene var apotekere. Blandt olde- og tipoldefædrene dominerer købmænd og præster. Blandt tiptipoldefædrene findes landbrugere: tre hovedgårdsforpagtere, to gårdmænd og en husmand.

Kun farmoderens slægt er nørrejysk. Farfaderens og dermed også morfaderens er fynsk med sønderjysk islæt, mormoderens sønderjysk med fynsk islæt.

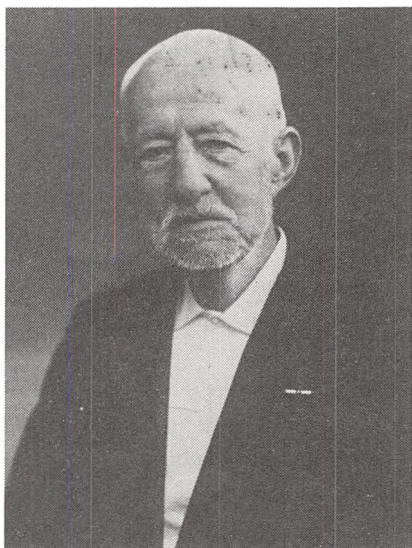
Anesammenfaldet samt den erhvervsmæssige og lokale fordeling er anskueliggjort i skemaet side 155.

Inden for anetavlens ramme findes ingen udlænding, men tipoldefaderen Christopher Strøyberger indvandrede 1662 fra Lübeck.

Niels Kaj Strøyberg, 1868-1922 (nr. 1).

Jørgen Jacob Kjellerup Strøberg, 1833-1921 (nr. 2).

Christopher Strøberg, 1795-1847 (nr. 4).

Tip3oldeforældrene borgmester i Faaborg Jacob Jørgensen og Karen Henningsdatter (se ved nr. 34) er tipoldeforældre til skoleholder Niels Jacob Sletting og møller Peder Sletting, hvis anetavle findes i Persh. T. 1991, s. 15. N. K. Strøberg er endvidere beslægtet med redaktør J. H. G. Tauber (se årgang 1983, s. 23), idet hans tip3oldemoder Else Jørgensdatter Seidelin (se ved nr. 47) er søster til Taubers tiptipoldefader sognepræst Nicol Seidelin.

Proband

1 **NIELS KAJ STRØYBERG**, f. 21. feb. 1868 i Aalborg, Budolfi, d. 7. jan. 1922 på Dronninglund, begr. i Aalborg, Budolfi, g. 14. juli 1894 smst. m. Caroline Mathilde Andersen¹ (d. af forpagter Peter A. og Ophelia Petrea Amalia Cathinca Malling) f. 4. aug. 1871 på Skovsbo, Rynkeby sogn, d. 25. juli 1936 i Aalborg.

N. K. Strøberg blev uddannet ved handel i Aarhus og derpå i udlandet til 1892, overtog derefter et kul- og smørfirma i Aalborg, udskilte senere smørhandelen og oparbejdede kulimportforretningen, så at den en tid var den største provinsforretning i branchen. Han drev desuden eksport- og rederivirksomhed, havde adskillige tillidshverv i erhvervsorganisationer m.v., blev 1904 russisk vicekonsul, købte 1916 Dronninglund hovedgaard med Karensborg og 1917 Dronninglund stor-skov.²

Forældre

- 2-3 JØRGEN JACOB KJELLERUP STRØYBERG, f. 20. juni 1833 i Aalborg, Budolfi, d. 18. nov. 1921 smst., g. 28. maj 1859 i Assens m. SUSANNE SEVERINE STRØYBERG, f. 28. sept. 1836 smst., d. 3. sept. 1899 i Aalborg, Budolfi.
Apoteker, Aalborg Svaneapotek.

Bedsteforældre

- 4-5 CHRISTOPHER STRØYBERG, f. 11. aug. 1795 i Sdr. Broby,³ d. 23. jan. 1847 i Aalborg, Budolfi, g. 21. maj 1830 smst. m. ELSE JOHAN-

Jens Bangs Stenhus i Aalborg (opf. 1623-24), hvor Svane Apoteket har haft til huse siden 1670. N. K. Strøyberg er født i Stenhuset, hvor hans fader, og før ham, hans farfader havde apotek. Som landets største og mest imponerende renæssancegård er bygningen selvfølgelig fredet.

Jacob Lacoppidan Strøyberg,
1800-1882 (nr. 6).

NE KJELLERUP, f. 13. aug. 1797 smst., d. 19. okt. 1860 smst. g. 1° 19. dec. 1827³ m. apoteker i Aalborg (Svaneapoteket) Sigurd Johnsen (s. af jordbruger Johannes J. og Christine Sigurdsen) f. 14. juli 1789 i Reykjavik,³ d. 10. dec. 1828 i Aalborg, Budolfi (g. 1° m. Lucie Wissing, som var enke efter de to foregående indehavere af Svaneapoteket i Aalborg).

Apoteker, Aalborg Svaneapotek, kancelliråd.

6-7 JACOB LACOPPIDAN STRØYBERG, f. 30. aug. 1800 i Sdr. Broby,⁴ d. 12. sept. 1882 i Assens, g. 12. sept. 1834 smst. m. METTE CATHRINE HANNIBAL, f. 8. dec. 1813, hjdbt. 10. s.m., dåben publiceret i Assens kirke 9. maj 1814, d. 11. maj 1851 i Assens.

Apoteker i Assens.

Oldeforældre

8-9 JØRGEN CHRISTOPHER STRØYBERG, f. 29. juli 1766 i Sdr. Broby,⁵ d. 21. dec. 1834 smst. g. 1° 31. okt. 1794 i Hillerslev, Sallinge herred

Jacob Kjellerup, 1760-1831
(nr. 10).

m. **BIRGITTE NICOLINE BRECKLING**, dbt. 10. juli 1769 i Espe, d. 20. jan. 1803 i Sdr. Broby,⁵ ved vielsen opholdt hun sig på Gelskov, Hillerslev sogn, en hovedgård under grevskabet Muckadell. Han g. 2° 10. sept. 1803⁵ m. **Anne Margrethe Jensenius** (d. af sognepræst i Veilby, Vends herred, **Johan Jørgen J.** og **Maria Gregoria Schmidt**), dbt. 6. jan. 1773 i Veilby, d. 30. juni 1818 i Sdr. Broby.

Student 1785, Odense, cand. theol. 1790, personel kapellan i Sdr. Broby 1792, sognepræst smst. 1794.

10-11 **JACOB KJELLERUP**, dbt. 27. marts 1760 i Aarhus, Vor Frue, d. 29. okt. 1831 i Aalborg, Budolfi g. 1° 2. nov. 1785 m. **Elisabeth Berlin** (d. af købmand i Aalborg **Jens B.** og **Margrethe Winde**) hjdbt. 10. jan. 1763 smst., begr. 3. dec. 1785 smst., g. 2° 25. sept. 1787 i Mygdal m. **RIISE WINDE**, f. 8. jan. 1766 smst., begr. 10. jan 1801 i Aalborg Budolfi.

Købmand i Aalborg, oldermand for købmandslavet, forligskommiss-

sær, justitsråd, ejer af hovedgården Aggersborggaard 1804-08 og af hovedgården Visborggaard fra 1830.⁶

12-13 = 8-9.

14-15 SØREN DYRHAUGE HANNIBALL, f. 9. juli 1786 i Assens, d. 24. nov. 1852 smst., g. 10. marts 1810 i Øsby m. SUSANNE SIMONSEN, f. på Aarø, dbt. 26. okt. 1788 i Øsby, d. 4. feb. 1870 i Assens.

Købmand, transportforvalter og skipper i Assens. Enken fortsatte købmandshandelen.

Tipoldeforældre

16-17 CHRISTOPHER STRØYBERG, dbt. 30. marts 1713 i Kerte, begr. 15. jan. 1794 i Sdr. Broby⁷ g. 1° 8. jan. 1744 i Vigerslev m. Sille Bircherod (d. af sognepræst i Særslev, Skovby herred, provst Christian Broderus B. og Else Cathrine Hansdatter Bang) dbt. 16. juni 1699 i Særslev, d. 25. aug. 1757 i Herringe (hun g. 1° m. sognepræst i Vigerslev og Veflinge Anders Christensen Holm, begr. 2. jan. 1743 i Vigerslev), g. 2° 1760⁷ m. ANNA KIRSTINE HANSDATTER LACOPPIDAN, f. 15. dec. 1725 i Søby, Baag herred, d. 28. jan. 1788.⁸ Hun var enke efter de to foregående præster i Sdr. Broby.

Student 1732, cand.theol. 1739, personel kapellan i Særslev 1743, sognepræst i Herringe s.å., i Sdr. Broby 1760.

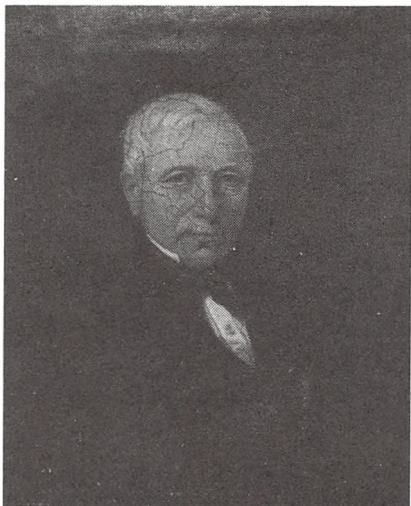
18-19 FREDERIK NIELSEN BRECKLING, dbt. 13. sept. 1712 i Kværs, begr. 18. jan. 1783 i Espe kirke, g. 1° 18. nov. 1744 i Kbh., Holmens m. Mette Cathrine Møller, begr. 20. jan. 1752 i Espe kirke, 37 år 5 mdr. gl., g. 2° 9. feb. 1753 i Svendborg, Sct. Nic. m. BIRGITTE KIRSTINE HVIID, begr. 2. nov. 1797 i Hillerslev, 64 år gl. Hun boede ved sin død på Gelskov, Hillerslev sogn.

Student 1729, privat, studerede i Leipzig og i Rostock, sognepræst i Espe og Vantinge 1744.

20-21 JENS NIELSEN KJELLERUP, f. i Kjellerup, Hørup sogn, begr. 10. nov. 1763 i Aarhus, Vor Frue, 50 år gl., g. 15. juni 1746 smst. m. SIDSEL LAURIDSDATTER GIEDING, begr. 5. jan. 1800 smst. 77 år gl.⁹

Købmand i Aarhus.

22-23 NIELS WINDE, hjdbt. 1. dec. 1723 i Saltum, begr. 25. marts 1766 i Mygdal, g. 21. april 1752 i Jerslev m. ELSE JOHANNE SEIDELIN

Søren Dyrhauge Hannibal, 1786-1852 og hans hustru Susanne Simonsen, 1788-1870, begge malet ca. 1850 (nr. 14 og 15).

PEDERSDATTER THOUSTRUP (benævntes senere Else Johanne Seidelin), dbt. 5. aug. 1732 i Vester Brønderslev, begr. 28. feb. 1809 i Aalborg, Vor Frue, g. 2° 8. dec. 1769 i Mygdal m. sin fætter Christopher Rougtved (s. af forpagter på hovedgården Villerup Thøger Christensen og Elisabeth Andersdatter Thoustrup), dbt. 9. marts 1734 i Skallerup, Vennebjerg herred, begr. 1773 i Mygdal. Han ejede 1764-70 Skovsgaard i Skellerup sogn, Onsild herred. Hun blev g. 3° 8. aug. 1775 i Mygdal m. Christopher Rougtveds fætter Pors Hammer Bastholm, kaldet Pors Munch (s. af forpagter på hovedgården Hvidstedgaard Niels B. og Sara Kirstine Christensdatter), dbt. 15. juni 1738 i Taars, Børglum herred, begr. 19. jan. 1807 i Aalborg, Vor Frue.

Niels Winde var ridefoged på hovedgården Knudseje i Skæve sogn, derefter forpagter på hovedgården Tidemandsholm, Taars sogn, senere på hovedgården Gudumlund i Gudum sogn. 1762 købte han hovedgården Odden i Mygdal sogn, som Pors Munch solgte i 1799.

24-25 = 16-17.

26-27 = 18-19.

28-29 **NIELS HANNIBALSEN**, siden kaldt Niels Hannibal, f. på Baagø, dbt. 7. nov. 1759 i Assens, d. 14. sept. 1816 smst,¹⁰ g. 23. feb. 1785 smst.

m. MAGDALENE ELISABETH RANN, d. 23. okt. 1816 smst. 64 år gl., g. 1° 25. marts 1774 smst. m. skipper smst. Jendre Hansen, begr. 21. feb. 1782 smst., 36 år gl., g. 2° 28. feb. 1783 smst. m. skipper smst. Søren Sørensen Dyrhauge, druknet ved Aarø 30. marts 1784, 60 år gl., begr. 15. juli s.å. i Assens.

Købmand i Assens, senere skipper smst.

30-31 JØRGEN SIMONSEN, hjdbt. 13. marts 1757 i Øsby, begr. 1. juni 1827 smst., g. 10. okt. 1786 smst. m. CATHRINE NISDATTER, f. på Hørregaard, Gl. Haderslev sogn, dbt. 29. juni 1766 i Gl. Haderslev. Hendes begr. ikke fundet, hverken i Øsby eller i Assens.

Gårdmand på Aarø, Øsby sogn, ved sin død aftægtsmand.

Tiptipoldeforældre

32-33 JØRGEN CHRISTOPHERSEN STRØYBERG (s. af tømrermester, senere vintapper i København Christopher Jørgensen Strøyberger, der 1662 var indvandret fra Lübeck, og Maren Nielsdatter fra Nyborg),¹¹ f. 23. sept. 1680 i København, begr. 6. marts 1727 i Kerte, g.m. PERNILLE PEDERSDATTER KROG (d. af organist i Stege Peder Pedersen K. og Sofie Amalie Dannefer), f. i Meldorf i Ditmarsken,¹² dbt. 3. nov. 1682 i Stege, begr. 7. maj 1759 i Ringe, hvor en svigersøn var degn.

Student 1700, København, cand. theol. 1705. Sognepræst i Kerte 1709.

34-35 HANS JACOBSEN (s. af borgmester i Faaborg Jacob Jørgensen og Karen Henningsdatter Achton),¹³ dbt. 27. juni 1689 i Faaborg, d. 11. dec. 1749 i Søby, Baag herred, g. 20. juli 1718 m. ANNA MARIE POULSDATTER BANG (d. af sognepræst i Søby og Turup Poul Jørgensen B. og Anna Kirstine Gertsdatter Poelmann), f. 28. juli 1699 i Søby.

Student 1706, Nyborg, cand. theol. 1712, sognepræst i Søby og Turup 1717, provst i Baag herred 1739.

36-37 NICOLAI BRECKLING¹⁴ (antagelig s. af sognepræst i Adsbøl Friedrich B., f. ca. 1634, d. 1708 (09?) g.m. ANNA-SOPHIE WEICHELIN.

Forpagter på hovedgården Laygaard (Ladegaard) i Kværs sogn.

38-39 AXEL HVIID (s. af forpagter af hovedgården Skjoldemose i Stenstrup sogn Mads H. og Birgitte Tønnesdatter Rosenberg,¹⁵ f. 6. maj 1699 på Skjoldemose,¹⁶ begr. 16. juli 1748 i Svindinge, 49 år gl.,¹⁷ g. 16. aug.

1730 m. MARIE KIRSTINE FRIIS, begr. 22. dec. 1782 i Svendborg, Sct. Nic., 75 år gl.¹⁸

Forpagter på hovedgårdene Glorup og Anhof, Svindinge sogn.¹⁹

40-41 ukendte.

42-43 LAURIDS CHRISTENSEN GIEDING, d. 1738,²⁰ g.m. APOLLONE JACOBSDATTER, d. 1745.²¹

Hestehandler i Aarhus.

44-45 HANS NIELSEN WINDE (s. af sognepræst på Gøl Niels Larsen W. og Mette Hansdatter Tancke,²² dbt. 6. nov. 1689 på Gøl, begr. 20. april 1741 i Saltum, g. 22. juni 1718²³ m. BERTHE CHRISTENSEN DATTER WIBROE, f. 4. sept. 1695 eller 1696,²³ begr. 8. sept. 1741 i Saltum.²⁴

Student 1709, Viborg, cand. theol. 1713, magister 1716, rektor i Thisted 1714, sognepræst i Saltum og Hune 1717.

46-47 PEDER JØRGENSEN, begr. 25. nov. 1745 i Vester Brønderslev, 59 år gl., g.m. RISE ANDERSDATTER THOUSTRUP (d. af sognepræst i Aarslev og Tilst Anders Knudsen T. og Else Jørgensdatter Seidelin,²⁵ begr. 29. dec. 1767 i Mygdal, 65 år gl.

Forpagter på hovedgården Nibstrup i Vester Brønderslev og af Vester Mellerup i Nabosognet Jerslev.

48-49 = 32-33.

50-51 = 34-35.

52-53 = 36-37.

54-55 = 38-39.

56-57 HANNIBAL ANDERSEN (s. af Anders Hannibalsen på Baagø, begr. 20. sept. 1751 i Assens og Karen Jørgensdatter, begr. 13. feb. 1760 smst.), dbt. 23. dec. 1727 i Assens, begr. 28. maj 1814 smst., g. 12. nov. 1751 smst. m. METTE NIELSDATTER (d. af Niels Traulsen på Baagø, begr. 16. aug. 1758 i Assens og Anna Andersdatter, begr. 17. sept. 1750 smst.), dbt. 15. juni 1731 i Assens, d. 3. jan. 1796 smst.

Husmand og fisker på Baagø, ved sin død aftægtsmand.

- 58 **CLAUS RANN.**
Skipper i Riesby, Svans, Slesvig.
- 59 ukendt.
- 60-61 **SIMON NISSEN** (s. af Nis Simonsen på Sparlund), d. 2. sept. 1788 i Øsby, g. 22. aug. 1747 smst. m. **SUSANNE HINRICHSDATTER** af Immervad, begr. 3. jan. 1815 i Øsby, 92 år gl.
Gårdmand og fribesidder (også kaldet frimand) på Sparlund, Øsby sogn.²⁵
- 62-63 **NIS JØRGENSEN** (s. af gårdmand på Hørregaard, Gl. Haderslev sogn Jørgen Falsen, dbt. 18. april 1697 i Gl. Haderslev, begr. 4. maj 1738 smst. og Kirsten Nisdatter), dbt. 2. maj 1734 i Gl. Haderslev, d. 11. april 1777 smst., g. 9. juli 1754 smst. m. **CATHRINE FALLES-DATTER** (d. af gårdmand på Aarø Fall Pedersen, d. 11. aug. 1783 i Øsby, 71½ år gl. og Thrine Pedersdatter,²⁶ d. 27. okt. 1788 smst., 72½ år gl.), f. på Aarø, dbt. 7. marts 1736 i Øsby, d. 17. marts 1821 i Gl. Haderslev.
Gårdmand på Hørregaard.

Noter

1. Søster til Agnes Henningsen, hvis anetavle findes i Persh. T. 1981, s. 145.
2. Se i øvrigt Dansk Biografisk Leksikon, 3. udg. (DBL 3).
3. E. Dam og A. Schæffer: De danske apotekers historie I, Kbh. 1925, s. 330 f.
4. Smst. II, s. 52.
5. Rigsarkivet, Håndskriftsamlingen XIV, Aage Dahls præstehistoriske samlinger, bd. 34, s. 239.
6. DBL 3.
7. Aage Dahl, bd. 34, s. 237 f.
8. Stamtavlen Dannefer i Imm. Barfod: Den falsterske Geistligheds Personalhistorie I, Nykøbing på Falster, 1851.
9. Af skiftet efter Laurids Christensen Giedings enke Apollone Jacobsdatter, anetavlens nr. 43 (Aarhus skifteprot. 1741-54, fol. 448-56) fremgår, at der i Aarhus levede to brødre ved navn Jens Kjellerup: Jens Kjellerup den ældre ved Aaen og Jens Kjellerup den yngre på Vestergade. Sådant navnefællesskab var en følge af den tids navnlig i Jylland rådende navneskik, som krævede, at bedsteforældrene og eventuelle afdøde ægtefæller til fader og moder skulle opkaldes (se Persh. T. 7-II-103). Brødrene var gift med to søstre, henholdsvis Kirstine og Sidsel Lauridsdatter Gieding. Sidstnævnte fik 16. jan. 1764 bevilling til at sidde i uskiftet bo (Aarhus skftprot. 1748-64, fol. 823).
10. Assens skifteprot. V, fol. 292 og 298. Begr. er ikke fundet i Assens kbg.
11. P. C. Knudsen: familien Strøberg, 1662-1920, Aalborg 1920.

Skema til belysning af den erhvervsmæssige og lokale placering af N. K. Strøybergs forfædre.

6. generation	5. generation	4. generation	3. generation	2. generation
32 Præst (F)	16 Præst (F)	8 Præst (F)	4 Apoteker (N)	2 Apoteker (N)
34 Præst (F)				
36 Hovedgårdsforpagt. (S)	18 Præst (F)			
38 Hovedgårdsforpagt. (F)				
40 Ukendt	20 Købmand (N)	10 Købmand (N)	5 FARMODER	
42 Hestehandler (N)				
44 Præst (N)	22 Godsejer (N)			
46 Hovedgårdsforpagt. (N)				
48 = 32	24 = 16	12 = 8	6 Apoteker (F)	3 MODER
50 = 34				
52 = 36	26 = 18			
54 = 38				
56 Husmand (F)	28 Købmand (F)	14 Købmand (F)	7 MORMODER	
58 Skipper				
60 Gårdmand (S)	30 Gårdmand (S)			
62 Gårdmand (S)				

F = Fyn. N = Nørrejylland. S = Sønderjylland. Ane nr. 58 levede i Sydslesvig

12. Den i note 8 anførte stamtavle fører hendes slægt længere tilbage.
13. Den i indledningen nævnte anetavle Sletting fører begges slægt længere tilbage.
14. Navnet Nicolai er anført i kbg. ved sønnens dåb. At sønnen (nr. 18) kaldes Nielsen bør ikke undre. Niels er en dansk form for Nicolai (Rikard Hornby: *Danske Navne*, 1951, s. 111).
15. Angående hendes aner henvises til Svend Larsen: *Studier over det fynske Rådsaristokrati i det 17de Århundrede II*, s. 275 f. og 199 ff.
16. Ikke fundet i Stenstrup kbg., som begynder 1678.
17. Kbg.
18. Kbg. siger: 1782, 22. decbr. begravet i Sct. Nicolai kirke oppe ved alteret ved den nordre side mad. Hviids, gl. 75 år. Da datteren (nr. 19) blev gift i Svendborg, Sct. Nic., må begravelsen antages at være Marie Kirstine Friis'.
19. Kilde, hvor andet ikke er anført: Torkil Baumgarten: *Borgerlige familier, en samling af genealogier*, Aarhus 1910, s. 4.
20. Apollone Jacobsdatter fik 20. juni 1738 bevilling til uskiftet bo (Aarhus skifteprotokol 1736-46, fol. 129).
21. Skifte påbegyndt 6. maj 1745 (Aarhus skifteprot. 1741-54, fol. 448). – Ingen af ægtefællerne er fundet begr. i Aarhus domsogn. De må derfor antages at have boet i Vor frue sogn, hvis kbg. ikke har begr. forud for 1749.
22. C. Klitgaard: *Vendsysselske Præstefamilier*, 1945 kan føre begges slægt længere tilbage.
23. Mogens Seidelin: *Den Seidelinske Slægtsbog II*, s. 603.
24. I koret i annekssognet Hunes kirke findes en marmortavle over Hans Winde og hustru.
25. Seidelin I fører begges slægt længere tilbage. Om frigårde og frimænd se *Håndbog for danske lokalhistorikere*, red. af Johan Hvidtfeldt, s. 236 og 237. Se iøvrigt Trap, Danmark, 5. udg., Bd. X, 1, s. 235.
26. Falle Pedersen og Thrine Pedersdatter var næstsøskendebørn (Rigsarkivet, Tyske kancelli, Patenten, 1734, pag. 467).

Omkring slægten Andersen fra Lindholm

Af L. B. Fabricius

Af friseræt

Den navnkundige litteraturforsker og kulturpersonlighed professor dr. phil. Vilhelm Andersen (1864-1953) skriver i 1911,¹ at hans farfars farfar »var Lensfoged i Lindholm ved Tønder. Der skriver Slægten sig fra, som efter Fornavne og Familievaabnet at dømme maa være en Gren af den paa Kristian den Førstes Tid adlede Bondeæt. Som ung Præst ejede min Fader endnu en Marskstrækning i Lindholm.« Vilh. Andersens far var provst dr. theol. Frederik Vilhelm Andersen (1820-1910), hvis stamtavle er offentliggjort af Sofus Elvius og H. R. Hiort-Lorenzen i »Danske patriciske Slægter«, I (1891), s. 1-8.

I et interview i Gads danske Magasin 1924 fortæller Vilh. Andersen, at i Lindholm »har min Slægt siddet som Storbønder og blev adlet under Navnet von Andersen (von Jessen-Slægten stammer fra Naboejnen). Den har aldrig lagt nogen Vægt paa dette Adelskab, men jeg véd da, at vi har Vaaben med en springende Ulv med Tungen ud af Munden«, og han betegner sig selv som friser.² At han følte sig knyttet til slægtens frisiske hjemegn fremgår også af filologen, professor dr. phil. Kristian Halds bidrag til festskriftet til Vilh. Andersen på hans 80 års dag i 1944, hvor Hald fortæller, at han en sommerdag i 1932 traf Vilh. Andersen på det danske »Slesvighus« i Slesvig, hvorfra denne næste dag skulle cykle »til den frisiske Egn, hvor hans fædrene Slægt har sit Udspring.«

Landsbyen Lindholm i Nordfrisland ligger ikke langt fra Tønder og den dansk-tyske grænse i Sydtønder amt (Kreis Südtondern), Bøking herred, der sammen med naboherredet Viding herred udgør de frisiske marskherreder. I nyere tid har Lindholm været kendt som hjemsted for den fremtrædende og af alle højt respekterede frisiske politikere og stifter af den danskorienterede nordfrisiske frihedsbevægelse efter 1. Verdenskrig Johannes Oldsen (1894-1958), der også tilhørte en gammel friserslægt.

I denne by var den i stamtavlen fra 1891 anførte stamfader Peter Andersen (1715-1798) lensfoged 1748-1789,³ dvs. en af amtmanden beskikket oppebørselsbetjent under landskriveren (amtsforvalteren), der tillige var skifteforvalter m.m.⁴ At han har haft en vis position i samfundet antydes af Traps oplysninger om Lindholm sogn, hvorefter »Fattigvæsenet eier nogle Legater, hvoraf Lehnsfoged Andersens beløber sig til 800 Rd.«,⁵ et dengang ret betydeligt beløb.

Ifølge samme stamtavle var han født i landsbyen Brarup (Braderup) i naboherredet Kær herred. I »Leksikon over danske Familier«, 1. række, 1. bind (1927), der ajourfører stamtavlen fra 1891, angives hans forældre som Andreas Nissen i Brarup og Agathe Andersen. En af forfatteren fra sognepræsten i Lindholm modtagen kopi af Peter Andersens »Familien-Blatt« bekræfter, at hans far hed Andreas Nissen, således at han altså, som det var skik i Nordfrisland lige til slutningen af 18. århundrede,⁶ har taget efternavn efter faderens fornavn. Moderen er i det nævnte »Familien-Blatt« kun anført som »Agatha«, men af en kopi af sognets »Totenregister« vedrørende året 1798, hvorefter Peter Andersen døde 25.3. og blev begravet 3.4.,⁷ fremgår, at hun hed Agatha Andersen.⁸

Om Peter Andersens forfædre har herudover intet sikkert kunnet oplyses, hvilket utvivlsomt er grunden til, at stamtavlen fra 1891 begynder med ham. Ifølge oplysning fra sognepræsten i Brarup er kirkebøgerne i dette sogn fra 17. og 18. århundrede nemlig stort set gået tabt ved en brand i 1867, og duplikater heraf findes ikke i Landesarchiv Schleswig-Holstein ifølge oplysning fra dette. Det ovenfor nævnte leksikon fra 1927 oplyser, at der er en familietradition om at tilhøre den adelige slægt von Andersen, hvis stamfader Anders eller Andreas Sønnicksen til Klægsbøl, herredsfoged i Kær herred, i 1452 blev adlet af kong Christian I,⁹ men mener, at »et saadant Slægtskabsforhold, om det overhovedet er tilstede, ialtfald maa søges paa Spindesiden«, idet Andreas Nissens hustru »sandsynligvis er en Datter af Lensfoged i Lindholm Andreas Bendix von Andersen († efter 1717).« Hvorfor dette skulle være sandsynligt oplyses ikke.¹⁰

Vilh. Andersens farfar hed Andreas Christian Andersen (1787-1841). Han blev embedsmand i København – »Chef for Bureauet for Armeens Commandosager«¹¹ – og døde som »virkelig Justitsraad«. Foruden sønnen Frederik Vilhelm fik han to døtre, der blev gift henholdsvis med komponisten, koncertmester i Det kgl. Kapel Ivar Bredal, og teatermaleren, professor Troels Lund (en farbror til historikeren T.-L.). I sin tidligere nævnte artikel fra 1911 i serien »Mit Hjem« fortæller Vilh. Andersen, at der i justitsrådets hjem var »megen Sans for Kunst og Poesi, især Musik og Teater«. Kuhlau, der havde været Bredals lærer i komposition, »var en stadig Gæst i Huset«, og alle tre børn var dramatisk og musikalsk begavede.¹² I »Folk og Mennesker« (1919) skriver Vilh. Andersen, at de to søstre var meget musikalske, og at hans far »havde en meget sikker national og klassisk Dannelse«. At denne gik i arv til sønnen tør svagt antydes. En mere dansk national personlighed end Vilh. Andersen kan vanskeligt tænkes. Ikke alene gennem sin store skriftlige produktion, men også som »en af de ypperste Lærere, Københavns Universitet har haft« (Paul V. Rubow), og gennem sin omfattende foredrags- og oplæservirksomhed i hele Danmark og i Danmarks Radio blev han en enestående åndfuld og indtrængende formidler af den klassiske danske litteratur – Danmarks største dansklærer og største taler, som det er blevet sagt, ja »Indbegrebet af sin Nations

Professor dr. phil. Vilh. Andersen (1864-1953). Efter fotografi af Elfelt, antagelig fra 1944 (Det kgl. Biblioteks Billedsamling).

Aandsliv« (Jørgen Bukdahl) – og en uforglemmelig inspirator for sine landsmænd, ikke mindst under den tyske besættelse af Danmark 1940-45.¹³

Dette er særlig bemærkelsesværdigt på baggrund af Vilh. Andersens tilknytning til friserne. At disse betragtede ham som en af deres egne fremgår af et af den af Johannes Oldsen i 1923 stiftede frisisk-slesvigske forening i efteråret 1926 udsendt »Druckschrift« om »Die Unterdrückung der friesischen Minderheit«. Det hedder nemlig heri: »Viele Friesen haben an der dänischen Kultur mitgeschaffen ... in neuerer Zeit ... der Literatur-Professor V. Andersen (aus Lindholm) u.v.m.« Og i et hyldestdigt på frisisk og dansk til Vilh. Andersen i anledning af hans 60 års dag i 1924 såvel som i et privat brev til ham 21.10.1939 giver Oldsens nordfrisiske ven og medarbejder Martin Lorenzen klart udtryk for, at han betragter ham som friser. Vilh. Andersens interesse for friserne og deres kultur fremgår af, at han i 1938 (til de danske myndigheders ærgrelse) var med til at støtte tanken om et frisisk-dansk tidsskrift, ligesom han i august 1936 sammen med bl.a. professor dr. phil. Knud Fabricius havde indbudt til et

kursus om frisernes sprog og historie i Toftlund. For øvrigt havde han allerede i 1898, under det berygtede Köllerregime, deltaget i en vellykket modoffensiv mod tyske forsøg på at hindre unge sønderjyder i at besøge danske højskoler og landbrugsskoler. Og i et brev af 17.10.1918 til H. V. Clausen i anledning af den tyskvenlige såkaldte »Oktoberadresse« angående det slesvigske spørgsmål skriver han, at han »er imod ... enhver direkte eller indirekte udtalt Tillid til Regeringen [Zahle] og til Tyskland«. ¹⁴

En søn af lensfogeden, der ligeledes hed Peter Andersen (1750-1833), og som var far til bl.a. Andreas Christian Andersen, var revisor i det danske Rente-kammer 1784-1794, efter først at have gjort tjeneste sammesteds siden 1778, og derefter amtsforvalter i Københavns amt indtil udgangen af 1804, da han gik af som »virkelig Kammerraad«. ¹⁵ At han trak sig tilbage i en så forholdsvis ung alder hang ifølge en ansøgning fra ham af 15. marts 1802 i Rigsarkivet sammen med en synssvækkelse på det ene øje, hvortil kom, at han, også gennem et fordelagtigt ægteskab, var blevet en formuende mand.

Andersen og Baadh – Baadh & Winther

Den 9. juli 1784 var han nemlig blevet gift med Elisabet Magdalene Baadh (1764-1835), datter af den ansete og velhavende isenkræmmer og rådmann Octavius Hollmann Baadh (1728-1800). Denne isenkræmmer og hans slægt er udførligt omtalt i den af senere museumsdirektør Otto Andrup i 1917 udgivne bog »Firmaet Baadh & Winther gennem to hundrede Aar 1717-1917«. Heraf fremgår, at O. H. Baadh var søn af Elisabet Magdalene Hollman (1696-1763) og den i Ystad eller Sjørup i Skåne fødte Peter Baadh (1679-1752), der i 1717 havde etableret sig som isenkræmmer i København, og som tilhørte den dengang kendte og ansete skånske borger- og bondeslægt Baadh (Båth). ¹⁶ Ved ægteskabet mellem Peter Andersen og Elisabet Baadh mødtes således så at sige Sydslesvig og Skåne.

Octavius Hollmann Baadh tilhørte en kreds af betydelige og ansete københavnske erhvervsdrivende, der hovedsagelig sluttede sig til St. Petri tyske menighed, inden for hvilken han selv indtog en ledende stilling. Denne menighed omfattede dengang en stor del af landets højeste embedsmænd såvel som mange fremtrædende handelsmænd og håndværkere og indtog derfor en fremskudt plads i Københavns offentlige liv ¹⁷ – tysk sprog og kultur dominerede jo herhjemme og ikke mindst i København i en grad, som man i vore dage har svært ved at forestille sig, og netop i sidste halvdel af 18. århundrede havde menigheden en blomstringstid under den tyske sognepræst Balthasar Münter. Karakteristisk er det, at nogle notater, som Peter Andersen – der også tilhørte denne menighed ¹⁸ – ifølge Andrup har efterladt sig (uden at det desværre oplyses, hvor de befinder sig), og hvoraf nogle gengives i bogen, er affattet på tysk. Dette må jo også ses på baggrund af, at han, der var født i Lindholm, havde tilbragt

Det smukke våben med en springende ulv med tungen ud af munden kendes fra Chr. I.s adelsbrev til herredsfoged og frimand Anders Sönnichsen fra 29.3.1452. Hr. Anders havde den 9.10.1450 fået frihedsbrev på Klægsbølgård (Klægsbøl sogn, Kær herred, Tønder amt) af hertugen af Slesvig Adolf VIII. Med nogen usikkerhed kan ejerlisten til Klægsbøl opstilles således (efter Gether: Middelalder-familier i Flensborg og Nordfrisland og deres efterkommere i Danmark, Tyskland og Norge (DHH. Lyngby, 1986-87).): Anders Sönnichsen (-1450-1466-), Hans v. Andersen (-1494-1526-), Magnus v. Andersen (-1540-50-), Broder v. Andersen (1557), Andreas v. Andersen og dennes enke (-1593-1620), Boye v. Andersen (-1630-1646-), Broder v. Andersen og dennes enke (1664-1681?). I 1681 erhvervedes Klægsbøl af kancelliråd Thomas Balthasar v. Jessen (1648-1731), søn af sognepræst Johannes Andreas Jessen (1594-1663), og aktiv i udarbejdelsen af Danmarks udenrigspolitik i denne periode (se DBL 3. udg. 7:398).

Litteraturprofessor Vilhelm Andersen (1864-1953) kunne på fædrene side føre sin slægt tilbage til lensfoged, digefoged, skifteforvalter m.v. Peter Andersen (1715-1798), der var søn af Andreas Nissen og Agatha Andersen. Da i hvert fald Peter Andersens moder øjensynligt stammer fra Braderup (Brarup, Brarup sogn, Kær herred, Tønder amt) er det nærliggende at antage en slægtsforbindelse mellem Dorothea von Andersen, der afhændede Klægsbølgård til Thomas Balthasar von Jessen, og Agatha Andersen. En underbygning af denne antagelse forudsætter dog en kritisk revision af slægten von Andersens stamtavle, der på flere punkter forekommer usikker.

I øvrigt var Vilh. Andersen helt overbevist om sit slægtskab med den lavadelige slægt von Andersen i Nordfrisland. Således anførte han den springende ulv som sit slægtsvåben, da han i 1946 blev hædret med Storkors af Dannebrog, hvilket åbenbart blev akcepteret af daværende kgl. Ordenshistoriograf Louis Bobé. Våbentegningen er udført af heraldikeren Sigvard Mahler Dam.

sin barndom og ungdom i det daværende i vidt omfang tysktalende hertugdømme Slesvig.¹⁹ Og af en ansøgning fra ham af 25. januar 1791 i Rigsarkivet fremgår, at han har været elev i den (naturligvis tysksprogede) »berømte Husumer Skole«, hvorefter han var ansat først på »det Tønderske Landskriverie« og derefter indtil 1778 på den Gottorpske amtstue.²⁰

Den Baadhske isenkramforretning og familiens bolig lå oprindeligt i en stor gård på Amagertorv, over for Helligåndskirken; men efter at bygningen var brændt ned ved Københavns store ildebrand 1795, flyttedes forretningen til kælderen i en gård i Købmagergade, der ejedes af Peter Andersen, som selv boede på 1. sal. Efter O. H. Baadhs død 1800 overgik forretningen til hans brodersøn Peter Nicolay Baadh og den hidtidige svend Friderich Winther under navnet »Baadh & Winther«, og efter P. N. Baadhs død 1805 blev Winther eneindehaver af firmaet. Samme år solgte Peter Andersen sin ejendom i Købmagergade, hvorefter firmaet flyttede til Silkegade. Efter F. Winthers død 1828 fortsattes det af hans søn Mathias Frederik Octavius Winther. Mellem familierne Baadh, Andersen og Winther bestod et venskabeligt forhold, ligesom Peter Andersen flere gange hjalp familien Winther.

En hidtil ukendt slægtsberetning

»Langt tilbage i det 18. århundrede levede og virkede her i København en isenkrammer Baadh. Han boede i Silkegade, og min søster Marie og jeg har ofte i *dette* århundrede leget med børnene af vor oldefaders efterfølger Winther. Firmaet hedder endnu »Baadh & Winther«.

Således indledes en hidtil ukendt beretning om slægten Andersen fra Lindholm, der fandtes blandt de efterladte papirer efter en slægtning til Vilh. Andersen (halvkusine), forhenværende inspektrice ved den tyske St. Petri kirkeskole i København Charlotte Andersen (1864-1947).²¹ Den originale slægtsberetning er øjensynlig nedskrevet i januar 1880 af en faster til Charlotte Andersen, den da 71-årige Sophie Elisabeth Petronelle Andersen, og kort før sin død lod overretssagfører Otto Fabricius (1883-1954) beretningen afskrive som et appendiks til sine egne erindringer.²² Hans morfar var nemlig en yngre broder til Sophie Andersen, og Charlotte Andersen var en kusine til hans mor og kom ligesom hendes to yngre søstre Marie (Misse) og Cathrine (alle tre ugifte) jævnligt hos ham og hans hustru. Hvor den originale beretning befinder sig vides ikke, men afskriften er sammen med Otto Fabricius' erindringer i forfatterens eje.

Peter Andersen fik foruden Vilh. Andersens farfar Andreas Christian Andersen sønnerne Peter Octavius Andersen (1785-1832) og Frederik Vilhelm Andersen (1793-1818), der døde som søløjtnant i den danske flåde i Vestindien. P. O. Andersen var landmand og ejer af Rosengården ved Kværkeby i Midtjylland fra 1806 til sin død.²³ Han blev i 1807 gift med Cathrine Petronelle

Peter Octavius Andersen (1785-1832), ejer 1806-32 af Rosengården ved Kværkeby, få kilometer øst for Ringsted. Efter en samtidig tegning tilhørende forfatteren.

Gundersen (1790-1824), datter af godsforvalter under Sorø Akademi Ludvig Christian Gundersen, med hvem han fik otte børn. Ældst af disse var Sophie Andersen, født 31. maj 1808 på Rosengården, død i København 1. februar 1880, altså ganske kort efter slægtsberetningens nedskrivning.

Om sin farfars far, lensfogeden, fortæller hun i sin beretning, at han »ejede to møller og marskjorder«, der blev solgt i 1840'rne, »da min farbroders børn arvede dem«, jfr. Vilh. Andersens foran citerede oplysning om, at hans far endnu som ung præst ejede en marskstrækning i Lindholm.

Om farfaderen hedder det: »Der må have været noget af friserkraften i min bedstefader, thi han arbejdede sig frem til at blive amtsforvalter over Københavns amt, med den om end ringe titel af kammerråd. Han blev også en for de tider rig mand, hvortil vel både hans store embede og formuen efter forældrene var grunden.«

Om farmoderen, Elisabet Baadh, skriver hun: »Hun blev en dejlig pige, en af Københavns skønneste, mente min bedstefader. »Jeg kunne spænde om hendes liv med mine hænder«, sagde han. Jeg har kun kendt hende som en gammel bøjet kone, med dejlige øjne, skær hud og fine hænder, og med en for den tid sjældnen dannelse og et alvorligt sind.«

Om farfaderens søskende fremgår det af stamtavlen fra 1891, at han kun havde en yngre broder, Andreas Andersen (formodentlig, ligesom Vilh. Andersens farfar, opkaldt efter lensfogedens far, Andreas Nissen), der døde kun knapt 5 år gammel. Ifølge Sophie Andersen havde han imidlertid en søster, »gift med Theysen ovre i Holsten.« Det drejer sig formodentlig om en på det tidligere omtalte «Familien-Blatt» vedrørende lensfoged Peter Andersen anført datter fra hustruens første ægteskab, »Lucia«, gift med lensfoged Peter Thaysen i Viding herred (altså ikke i Holsten). »De levede, tror jeg, mest af at forvalte bedstefaders ejendomme derovre. Imidlertid må hun jo også have haft formue efter deres forældre, men hvorledes den er gået tabt ved jeg ikke. Kun det kan jeg huske, at jeg oftere hørte min bedstefader sige, når der aldrig blev betalt afgifter til ham, og man mente, han skulle kræve: »Jeg har lovet min moder, inden hun døde, ikke at være hård imod min søster«, og derved, samt ved mange andre småtræk, står han for mig som en mand med hjerte. Imidlertid kender jeg også strenghed hos ham. Han havde en suldmægtig ved navn Ørum, der var dygtig og højtbetruet. Men han misbrugte tilliden og besveg kassen for 30.000 daler, hvilke han havde bortspillet i lotteriet. Bedstefader betalte gælden, og Ørum kom i slaveriet. Efter min faders død fandt jeg digte, som min lille barnehånd skulle have overrakt bedstefader med bøn om, at han ville gå i forbøn hos kongen og få den stakkels mand benådet. Man han blev altid opbragt over sligt og sagde: »Havde jeg ikke kunnet betale, var det mig, der måtte have gået med bøjlens om benet.« Ørum døde som slave.«²⁴

Om sin yngste farbror, søløjtnanten, fortæller Sophie Andersen, at han døde »af den gule feber på en rejse til Vestindien. På St. Thomas hviler hans ben.« Han havde i årene 1811-13, kun 18-20 år gammel, været chef for en kanonchalup ved Husum og Tønning stationen, altså ved sin slægts sydslesvigske hjemstavn, og i januar 1818 døde han om bord på fregatten »Minerva« ved St. Thomas.²⁵

Efter at have fortalt om sin farfar (historien med Ørum) fortsætter Sophie Andersen: »Min fader var sin moders yndling. Han var meget smuk og begavet med en let, livlig forstand og et blødt hjerte. Af karakter, også af ydre, ligner min broder Frits [Frederik Vilhelm] ham mest. Den høje, anseelige figur havde broder Emil derimod efter fader. Om fader altid havde været bestemt til landmand ved jeg ikke. Studeret havde han ikke, men var imidlertid en vel undervist mand med megen interesse for læsning af forskellig art, dog mest historisk og æstetisk. Tysk talte han som sit modersmål. Bedstefader hørte jo naturligvis til Petri menighed, i hvilken sønnerne blev konfirmerede. Bedstemoder talte også sproget med lethed, og jeg tror fransk med. Således havde de evner til uden tryk at kunne bevæge sig i tidens forhold, både i freds- og krigstid. – Landvæsenet lærte min fader hos proprietær Fribert til Annebjerggård i Ods herred. Men da han også skulle kende noget til kontorforretningerne, inden han

fik sit eget at styre, kom han i min bedstefader Gundersens hus, godsforvalter over Sorø Akademis godser, og boende på Tersløsegård i nærheden af Nordruplund. Men nu må jeg gå tilbage til stamfaderen på min moders side.

Min morfader Gundersens familie har jeg ikke kendt meget til. Dog tror jeg hans fader var skovfoged. Sønnen Ludvig må vel have haft bedre evner og skulle derfor lidt højere op end faderen, hvorfor han kom på et kontor. Som fuldmægtig hos den berygtede general Eickstedt, ejer af Store Frederikslund, har jeg først hørt om ham. Digteren Baggesen var samtidig skriverdreng på godskontoret, og han fortæller i sit levned om, hvorledes han måtte pudse »Fuldmagts« støvler, ligesom han måtte vende stegen i køkkenet og blev alvorligt revset af husjomfruen, når han lod den brændes, medens han digtede og drømte. Den omtalte »Fuldmagt« var Ludvig Gundersen, husjomfruen Sophie Deborah Schjøth.²⁶ Disse to mennesker fik hinanden kær, og efter mange års forlovelse havnede de som ægtefolk på Tersløsegård, hvor et langt lykkeligt samliv bragte ro og tilfredshed efter et bevæget ungdomsliv. Især havde bedstemoder gået meget ondt igennem.

Hendes sødeby var Kolberg i Pommern, hvis belejring hun oplevede, og ved hvilken lejlighed en yngre broder var blevet dræbt af en bombe, der slog ned i huset.²⁷ Hendes fader var amtsforvalter i Kolberg, men ved drikfældighed var han blevet en elendig mand, der ofte forfulgte sine egne børn og navnlig pinte den stakkels Sophie, fordi hun ville holde lidt tilråde med ham (moderen var død). Faderens ondskab gik så vidt, at en ven af familien rådede Sophie til at flygte og søge hjælp hos nogle slægtninge i Lybæk. Men da den lille tolvårige pige bankede på deres dør, viste de hende til en onkel i København, formodentlig en farbroder, da han bar navnet Schjødt. Der blev hun nogen tid, men har vist næppe haft det godt, da hun, fremmed som hun var og med sit fremmede sprog, besluttede at avertere i avisen om en tjeneste. Når hun da meldte sig uden anden anbefaling end den, hun gav sig selv, at hun kunne sømme gardiner, skulle man jo undres over, at hun fik tjeneste. Men hendes personlighed har vel haft en anbefaling i sig, thi aldrig fortalte hun om lediggang. Dog har vel livet i de mange år fra 12 til 36 næppe været let for den ensomme, men i det sidstnævnte aldersår var det hun blev gift med general Eickstedts fuldmægtig, der da blev godsforvalter over Sorø Akademis godser.²⁸

Vorherre har gennem hele bedstemoders hjemløse ungdom taget sig af hende som de forældreløses fader, siden hun endte sit liv som en agtet og hjertelig afholdt lille oldemoder, der uagtet det sene giftermål oplevede at holde sin datterdatters første søn, Peter Christian Graae, over dåben i Rudkøbing kirke.²⁹ Hun var da 80 år, men skyede dog ikke at gøre den første rejse over vandet for at være hos den kære datterdatter Marie. Jeg fulgte bedstemoder på denne rejse og mindes mange morsomme scener, som hendes naive uerfarenhed fremkaldte. I det hele taget var mormoder som gammel en lille mild kone, der godt

talte, at vi børn tumlede noget med hende. Vor alvorlige farmoder havde vi ikke turdet lege således med. – Fra hendes ankomst her til landet vedblev bedstemoder Gundersen og senere hendes børn at stå i et venskabeligt forhold til hendes kusine Schjødtt, der blev gift med en rig mand, generalkrigskommissær Winther. Dette statelige par kom også vi til i vor barndom og ungdom, og det var ikke sjældent der vankede en smuk gave til os.³⁰

Men tilbage til hjemmet i Tersløse. Familien dér blev ikke stor, idet der kun fødtes to døtre, først Elisabeth Gundersen, der blev gift med præsten Bang i Strø, farbroder til minister Peter Georg Bang – og seks år efter Elisabeths fødsel kom min moder Cathrine til verden.³¹ Der fortaltes, at fader på en rejse i en kro mødte familien Gundersen, også rejsende, og at han ved synet af den lille 10-årige Cathrine Gundersen i ungdommelig entusiasme udbrød: »Hende eller ingen!«. 2-3 år efter kom han i godsforvalter Gundersens hus for at gøre sig bekendt med kontorforretninger. Dér flammede kærligheden atter op, og skønt forældrene bad fader forlade huset, fordi pigebarnet var så ungt, endte det til sidst med en forlovelse og med, at fader førte sin unge brud, kun 16 år, til hans ejendom Rosengården ved Ringsted. Jeg ejede et brev fra min morfader til fader, i hvilket han giver sit samtykke til forbindelsen, der røbede ham som en mand af faste grundsætninger og en vis stolthed, der vel var årsagen til, at han frabad sig »alle foræringer« til sin datter. Endvidere besad jeg flere breve fra min bedstefader Andersen, skrevne under Københavns bombardement, og altså af særlig interesse; ligeledes besad jeg lange, elskværdige breve fra min moder til hendes søster fru Bang (tante Lise), medens hun som præstekone levede tre år i Norge, hvor hendes mands første levebrød fandtes. Men alt, uden undtagelse, mistede jeg ved branden af Tranekær præstegård hin rædselsfulde nat 19. maj 1875.³²

Faders og moders bryllup holdtes 20. maj 1807. De blev viede her i Frederiksberg kirke, fordi bedsteforældrene Gundersen levede her i København, efter

---

Sophie Elisabeth Petronelle Andersen (1808-1880); efter fotografi i Kunstakademiets fotografisamling i København af maleri af maleren Jørgen Roed (1808-1888). Maleriet, der i 1963 købtes af Lolland-Falsters Kunstmuseum (nu Storstrøms Kunstmuseum) i Maribo, hvor det stadig findes, er gengivet som »Portræt af en ung dame. Ca. 1833« i kunsthändler Arne Bruun Rasmussens katalog for kunstauktion nr. 154 28. maj 1963 over grosserer Theodor Jensen og hustrus samling af danske malerier. I det nævnte museums katalog fra 1975, s. 44, betegnes det som »Portræt af frøken Sofie Andersen fra Rosengården i Kværkeby. Ca. 1832 / 34×28, ovalt billedfelt 33,2×27. Ikke bet., men på blændrammen er der skrevet: »Frk. Roed / Frøken Sofie Andersen fra Rosengården Ringsted«, og bagpå har Jørgen Roeds datter Helene Nyblom skrevet sig som ejer«.

At billedet forestiller Sophie Andersen på Rosengården sandsynliggøres også af, at Jørgen Roed var hendes jævnaldrende og født i det nærliggende Ringsted, som han ifølge Helene Nybloms erindringer følte sig meget knyttet til, og hvor familien Andersen på Rosengården, der ifølge Sophie Andersens her gengivne slægtsberetning selv var meget gæstfri, havde mange venner, jfr. nedenfor.

At også Jørgen Roed hørte til vennekredsen fremgår indirekte af forfatteren Gerhard Heilmanns bog om slægten Heilmann (1893-95), hvor det i beretningen om kammerråd cand. jur. Christian Heilmann i Ringsted (1778-1840), der boede over for Roeds barndomshjem, s. 177 hedder: »Naar den unge Maler kom hjem, bragte han ofte sin Ven Constantin Hansen med. Amtsforvalter Krebs havde en overmaade munter og begavet Datter. Paa Rosengaarden nær ved Ringsted kom ogsaa [udh. her] en ualmindelig, ung Pige i Besøg, Emilie Kruse, Datter af Skuespiller Jens Vilhelm [William] Kruse. Hun blev senere Roeds Hustru ...« (jfr. også J. V. Christensen »Ringsted fra Saga – til Samtid« (1935), s. 165).

Med hensyn til maleriets datering bemærkes, at Jørgen Roed som elev af Eckersberg 1826-33 malede en række gode portrætter. At maleriet af Sophie Andersen først skulle være fra 1832 eller 1833 forekommer dog mindre sandsynligt, jfr. at hendes far døde allerede 5.1.1832, hvorefter Rosengården blev solgt samme år. Hendes meget ungdommelige udseende tyder også på, at billedet er malet noget tidligere.

at bedstefader havde taget sin afsked som godsforvalter.³³ Fra kirken drog bryllupsgæsterne med det unge ægtepar til Roskilde, hvor festmåltidet blev holdt i »Prinsen« hos madam Rosted, og derfra drog de nygifte til Rosengården, hvor hvedebrødsdagene måtte fordunkles af den skændige krig med englænderne. Indkvartering både af spanske og englændere havde de unge i dette første år, og det har vist været trangt for min 16-årige moder at bevæge sig i disse forhold. Fader magtede vel sagen bedre og forstod endog, ung som han var, at spøge med de omgivende. Således husker jeg han fortalte, at engang han havde spanske officerer ved bordet, sagde han til bedstemoder Gundersen: »Moder må virkelig underholde Deres kavalier lidt.« »Ja, hvad skal jeg sige? Jeg kan jo ikke snakke med disse fremmede.« «Åh – svigermoder han sige: »Baisez moi!«. Da så spaniolen sprang op og sagde: »Avec grand plaisir!«, blev den lille bedstemoder forfærdet over dette resultat af hendes franske tale, og latteren almindelig.³⁴

Nu! dette år gik altså under forskelligartet sindsbevægelse, men derefter begyndte så et jævner husliv, hvor familien voksede. Vor moder fødte i dette vort yndige barndomshjem otte levende børn og to dødfødte tvillinger. Først Sophie Elisabeth Petronelle, så Anne Marie, gift med provst Christian Graae. Dette par havde otte børn: Peter Christian Graae, g.m. Christiane Petersen, ejer af Nellerupgård. Kaptajn Frits [Frederik] Graae, g.m. Henriette Madsen. Cathrine Deborah, g.m. professor Johan Keller. Frederikke, g.m. forstråd Sarauw. Constance Sophie, g.m. proprietær Pilegaard til Skovsbo. Peter, død 1 år gammel, atter en Peter, landmand, g.m. Emilie Jochimsen, og Gustav Adolph Graae, g.m. Johanne Hastrup. Han er juridisk kandidat og ejer af Vokstrupgård.³⁵

Mine forældres første søn var Peter Ludvig, død ½ år gammel, atter en Peter Ludvig, der først studerede, men døde som landmand, g.m. Mariane Fabricius, efterladende hende som enke med tre døtre: Elisabeth, g.m. præsten Hofman Bang, Mary, endnu ugift, og Frederikke, g.m. fuldmægtig Victor Barfoed. Mine forældres tredie søn var Emil August, landmand, g.m. Line la Cour, datter af prokurator la Cour i Svendborg. De havde tre sønner, en Peter, der døde 1 år gammel, atter en Peter, der er grosserer, ekviperingshandler her i København, og Carl Sophus Andersen, læge i Børkop, g.m. sit søskendebarn Anna Andersen.

Min fjerde broder hedder Frederik Vilhelm, blev student, men gik efter anden eksamen også til landvæsenet. Blev forpagter på Fuglsang og giftede sig med Ludomilie Fabricius fra Korsebølle, hvor hendes fader var forpagter. De havde ni børn: Anna, g.m. fætterten Andersen. Augusta Sophie, g.m. Jacob Fabricius, fuldmægtig i Nationalbanken. Nicoline, g.m. fuldmægtig Oscar Neumann. Cathrine Deborah, g.m. forpagter Rudolph Møller af Tranekær ladegård. Ludomilie, Frits Fabricius Andersen og den yngste Frederikke. Også

i denne børneflokk fødtes en søn, Peter Octavius, som døde 1 år gammel, og en lille svagelig pige, kaldet Marie, død 12 år gammel.³⁶ – Min femte broder er Octavius Hermann Andersen, g.m. Anna Rothschildt, datter af en advokat i Brunsvig. De har tre døtre, Charlotte, Marie og Cathrine. – Ubegribeligt er det, at jeg har glemt at nævne vor søster Andrea Frederikke, død i Tryggelev 1832, og dog elskede jeg hende højt.³⁷

Skulle jeg berette noget om Rosengården og vort lykkelige barndomsliv dér med vore unge forældre, da ville der være både idyller, romaner og tragedier at meddele, men det må være nok at skitsere livet som et kærlighedens og gæstfrihedens hjem, hvor det var let at komme ind, vanskeligt at drage bort. Vor moder var smuk, en fin og ædel natur, og dette ikke alene i datterens øjne. Mange, f.eks. provst Pram Gad,³⁸ kaldte hende idealet af en kvinde. Men hun var alvorlig, formodentlig som følge af et svageligt helbred. Brystsyge var hendes livs onde, som den blev hendes tidlige død. Hun havde en dejlig sangstemme, ligeså min fader,³⁹ og da det var i selskabssangenes tid, hørte vi ofte disse kære røster i samklang med gæsterne, ligesom vi børn dansede lystigt efter forældrenes sang. Fader var en lettere natur, med god forstand, gode kundskaber og et blødt hjerte. Han glemte aldrig vor elskede moder i de otte år, han var enkemand, og jeg mindes også godt den dybe sorg han følte ved broderen Frederik Vilhelms død. Han sad, så syntes det mig, i lang tid for bordenden med tårer i øjnene. Så meget rimeligere var det, at han kunne blive opbragt, da en bekendt kom og sagde: »Jeg ved ikke, om jeg skal gratulere eller kondolere«. Hans lave sjæl tænkte på den større arv. Fader vendte ham ryggen og sagde: »Gør hvad De vil, infame slyngel.« – Men i det hele taget var han selskabeligt anlagt og vidste med lethed at føre samtalen ved et bord. Hvad enten hans dame var jævnere, eller hun hed den fine grevinde Schack, tog han sig ud som »Monsieur le baron«, som englænderne kaldte han. Også et andet billede har jeg af ham, når han i høstens tid stod i laden og passede på indbjergningen. Da var han landmand, dog ikke med ligegyldighed for et anstændigt ydre, som mange mener hører til dygtigheden; han var herremanden.

Et lille eksempel på den måde, hans gæstfrihed kunne sætte sin vilje igennem, fortalte skuespiller Phister mig, da jeg for år tilbage tilfældigt mødte ham, og han med varme fremdrog minderne fra Rosengården. »Husker De,« sagde han, »da jeg første gang som ung knøs kom ridende på min lejede hest for at gøre en lille visit en passant? Deres fader indbød mig straks til at blive noget, men jeg svarede undvigende; så gjorde han kort proces og sagde til gamle Jens jyde: »Bræk skoene af den hest, den trænger til at komme på græs«. »Og jeg,« sagde Phister, »blev seks uger tillige med hesten på Rosengården.«⁴⁰ – Der var godt at være, og mange milde blikke er faldne på os børn, fordi vi havde de gode, milde forældre. Mange var de mennesker, der kom til os. Af familier vil jeg nævne, foruden de københavnske slægtninge: Apoteker Wengels familie i

Ringsted, konferensråd Harhoff,⁴¹ grev Schacks til Giesegård som vore naboer,⁴² domprovst Bang i Roskilde,⁴³ den Gadske familie og vor onkel præsten Bang i Strø, gift med moders eneste søster, tante Lise. Især fra dette hus, i forbindelse med nabopræsten Gads, er vore lyse ungdomsminder.⁴⁴

Men livet med vore kære forældre var kun kort. Moder døde, knap 34 år gammel, af brystsyge. Hun udåndede i Strø præstegård, hvor hun med alle mine søskende var taget hen for at hente mig, der havde levet året efter min konfirmation hos tante Lise for at benytte hendes musikundervisning (ak, at jeg ikke skulle leve dette sidste år med min elskede moder!). Den 21. juni 1824 døde hun. Fader ville fra Rosengården tage ind til København for at afgøre sin termin, men en anelse drog ham først til Strø, hvor han fandt moder ved at drage det sidste suk. Sorgen var ikke ringere end det uerstattelige tab. Dog var det ikke alene os, der sørgede, men i Kværkeby var der en stille hulken fra den store menneskemasse, der havde samlet sig på kirkegården en usigelig mild juniaften, da hun fra Strø blev ført til vort hjem og dér sænket i graven. Thi moder var de fattiges og bedrøvedes ven.

Fader døde otte år efter moder, kun 46 år gammel, af den sjællandske febers gruelige følger.⁴⁵ Han glemte aldrig sin ungdomskærlighed, men døde som enkemand, hjælpende sig i de otte år med min og min søster Maries bistand. Jeg var kun 16 år, Marie 14 år, da moder forlod os. – Af den store børneslok på Rosengården er nu kun mine brødre Frits og Octavius levende samt jeg den 71-årige Sofie Andersen.⁴⁶

Noter

1. I »Mit Hjem« (1911), senere optrykt næsten uændret i Vilh. Andersens bog »Folk og Mennesker« (1919), s. 252-56.
2. At slægterne von Jessen og von Andersen er indgiftede i hinanden fremgår af Danmarks Adels Aarvog 1937, II, s. 78, og Franz von Jessen »En slesvigsk Statsmand«, I (1930), s. 3-4. – I sin bog »Landsmandskab« (1938), s. 145, omtaler Vilh. Andersen sin tipoldefar, lensfogeden, som »en af Kongens Frisere«.
3. Jfr. den i Rigsarkivet i fotokopi beroende »Sammlung vollständiger Nachrichten von allen unter der Rente-Kammer sortirenden Bedienungen in den Herzogthümern Schleswig und Holstein«.
4. Jfr. Erik Pontoppidan »Den Danske Atlas«, VII (1781), s. 248-49. – Ifølge sønnens nedenfor omtalte ansøgning af 25. januar 1791 var han også digefoged.
5. J. P. Trap »Statistisk-topographisk Beskrivelse af Hertugdømmet Slesvig« (1864), I, s. 183.
6. Jfr. L. C. Peters »Nordfriesland/Heimatsbuch für die Kreise Husum und Südtondern« (Neudruck Kiel 1975), s. 260. Efternavnet skiftede således i almindelighed med hver generation.
7. Afdøde borgmester Ernst Kaper, hvis farfar, der i over 50 år var lærer i Lindholm, ligger begravet på Lindholm kirkegård, oplyser i sine »Efterladte Memoireblade« (1944), s. 44, at »Professor Vilhelm Andersens Forfædre er saa fine, at

- de ligger inde i selve Kirken«. Ved forfatterens besøg 10. september 1990 sammen med sognepræsten i den gamle og interessante St. Michaelis kirke i Lindholm og på kirkegården blev det oplyst, at der indtil ca. år 1800 fandt begravelser sted under kirkegulvet af mere fremtrædende personer.
8. Det nævnte »Totenregister« fortæller, at »Der verwitwete Kirchspiel- und Lehnsvogt Peter Andersen in Lindholm des weiland Andreas Nissen und Agatha Andersens in Braderup ehelicher Sohn hinterlässt aus seiner Ehe mit seiner seligen Frau Herlig verwitwete Peters 1 Sohn den Herrn Amtsverwalter Peter Andersen in Kopenhagen und aus dessen Ehe mit [blankt, da forfatteren åbenbart ikke har kendt navnet på hans hustru] 2 Kindes-kinder Peter Octavius und Andreas«.
  9. Jfr. om slægten von Andersen Danmarks Adels Aarbog 1884 og 1889 med flere. I årbogen fra 1884, s. 24, gengives (i farver) det af Vilh. Andersen omtalte våben »med en springende Ulv med Tungen ud af Munden«.
  10. Det synes ikke at stemme med den i Adelsårbogen fra 1889, s. 10-11, opstillede oversigt over nævnte Andreas Bendix von Andersens efterkommere. I »Jahrbuch des Heimatbundes Nordfriesland«, bind 24, hedder det s. 85: »Heute sind nur noch männliche Nachkommen der Familie von Andersen bekannt. In der weiblichen Linie dagegen sind noch eine grosse Zahl Nachkommen der alten adlichen Geschlechter vorhanden.«
  11. Jfr. Vilh. Andersen i »Danmark i Fest og Glæde« (1935), s. 297.
  12. Frederik Vilhelm Andersen blev således allerede i 1840 medlem af den året forinden stiftede Studenter-Sangforening, jfr. »Studenter-Sangforeningen gennem 100 Aar« (1939), s. 113.
  13. Jfr. professor Rubow i Dansk Biografisk Leksikon 1933 og festskriftet til Vilh. Andersen på hans 80 års dag 16. oktober 1944 – altså på et tidspunkt, da besættelsen for alvor strammede til (også i anledning af hans 70 års dag i 1934 blev der for øvrigt udsendt et festskrift til ham »fra Kolleger og Disciple«).
  14. Jfr. Thomas Steensen »Die friesische Bewegung in Nordfriesland im 19. und 20. Jahrhundert (1879-1945). Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins« (1986), bind 89, s. 197 og 405-08, og bind 90 (»Dokumente«), s. 114; Martin Lorenzen »Blomster sanket ved Alfzarvej/Danske, tyske og frisiske Digte« (1928), s. 40-41; Festskrift til H. P. Hanssen (1932), s. 330-31, og H. P. Hanssen »Fra Kampaarene«, I (1927), s. 139 ff; Sønderjyske Årbøger 1957, s. 139. Martin Lorenzen (1897-1963), der virkede som journalist, bibliotekar, højskolelærer m.m. og blandt andet havde formidlet unge friseres ophold på Rens Efterskole og Hoptrup Højskole, havde 1923-25 opholdt sig i København, hvor han ifølge nogle utrykte erindringer blandt hans efterladte papirer i Dansk Centralbibliotek i Flensborg tog studentereksamen og samtidig hørte forelæsninger på Københavns Universitet blandt andet hos Vilh. Andersen og Knud Fabricius (der i et brev af 20. januar 1938 i Grønseforeningens arkiv i Rigsarkivet (pakke 99) betegner ham som »utrættelig, klog, uselvisk og ideelt anlagt ... en af de mest sympatiske Sydslesvigere, jeg nogensinde har mødt«), ligesom han i 1926 tog Filosofikum. I brevet af 21.10.1939, der ligeledes findes blandt hans papirer i centralbiblioteket, fremhæver Lorenzen, foranlediget af et hyldestdigt af forfatteren Tom Kristensen i Politiken til Vilh. Andersen i anledning af dennes 75 års dag 16.10., det indtryk, som hans forelæsninger i sin tid gjorde på ham, og slutter med en hilsen »fra Dansk-Friserne, der ser op til Dem, fra alle dem, der samles om Oldsen og mig i »Foreningen af nationale Friserer«, og deriblandt fra mine frisiske Elever, der nu maa gaa i den tyske Krigsdragt og kæmpe for en Sag, som ikke er deres« – 2. Verdenskrig var jo nu i fuld gang. At Oldsen ikke har ladet høre fra sig i anledning

- af fødselsdagen skyldes, at han »nu sidder under Gestapoens Argusøjne« og derfor ikke har kunnet sende nogen hilsen. I øvrigt havde de nazistiske magthavere, muligvis allerede i 1936, givet ham »Schreibverbot«, jfr. Steensen s. 404, note 194.
15. Jfr. stamtavlen fra 1891 og Henry Bruun »Danmarks Amtsforvaltere 1660-1848« (1919), s. 2.
  16. Jfr. Andrup s. 18-19 og A. W. Lundberg »Ur skånska Båt-slåktens häfder/Bidrag till Skånes person- och odlings-historia« (Lund 1905), s. 150.
  17. Blandt kirkens patroner i 2. halvdel af 18. århundrede var således udenrigsministrene J. H. E. og A. P. Bernstorff.
  18. Ifølge Lundberg, op. cit. s. 152, er han også begravet i St. Petri kirke.
  19. Allerede Pontoppidan fortæller i sit nævnte værk fra 1781, at »Prædikerne holdes i Marsk-Herrederne, paa Øerne og i nogle Kirker udi Kier-Herred, allene paa Tydsk«, ligesom Trap i sit værk fra 1864 oplyser, at kirkesproget i Lindholm er tysk.
  20. Som påpeget i forskningsmagasinet »Humaniora« 2/1990, s. 14-15, har de fleste her i landet i over 500 år talt eller forstået tysk. En optælling fra København i 1699 viser, at der var ca. 20 procent tysksprogede indbyggere i byen; og store dele af befolkningen og også de toneangivende kredse havde i deres dagligdag tysk som første eller andet sprog. »Dansk er først i løbet af det 19. århundrede blevet et nationalsprog i Danmark. Ingen af Helstatens sprog (dansk, norsk og tysk) var fastlagt som det eneste officielle sprog ved et dekret fra oven«.

At Peter Andersen dog også udtrykte sig skriftligt på dansk fremgår af Andrup's oplysning om en sølvmedalje i anledning af fæstningen Tønnings overgivelse 20. maj 1713, der var nedarvet i O. H. Baadhs slægt, og som var i Vilh. Andersens eje. På et papiromslag om denne medalje havde Peter Andersen nemlig efter Baadhs død 1. februar 1800 skrevet: »Denne Erindrings Medaille maa ikke udgives, men bestandig efter min Svigerfaders forlangende forblive udj familien. Den 23. Febr. 1800« (op.cit. s. 82).
  21. Om Charlotte Andersen kan henvises til L. Bobé »Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen« (1925), s. 261 (billede), 265, 266 og 354 samt forfatterens bog »Træk af dansk Musiklivs Historie m.m./Omkring Etatsraad Jacob Christian Fabricius' Erindringer« (1975), s. 68, 72, 74, 493 og 495.
  22. Udgiven af forfatteren i bogen »Dyrekøbte Erfaringer/Overretssagfører Otto Fabricius' Erindringer« v. L. B. Fabricius, C. A. Reitzels forlag, København 1989.
  23. Jfr. Traps Danmark, bind III, 3 (1954), s. 775. Om Rosengårdens daværende udseende fremgår det af en i »Danske Slotte og Herregaarde«, ny samling (1944), I, s. 608 omtalt brandvurderingsforretning fra 1809, at der var 3 længer: lade, stald og stuehus (mod øst). »Alt var af Egebindingsværk paa Kampestensgrund, men kun Stuehuset havde Tegtag, og tillige afvalmede Gavle. Det var indrettet som sædvanligt med Sal, Gæstekamre, daglige Værelser, Køkken og Bryggers og havde ikke mindre end 4 Skorstene. I 7 af Værelserne var der gipsede Lofter og Bræddegulve, i Gang og Køkken Murstens-, men i Bryggerset Kampestensgulv, og en Kælder paa 46 Alen var dels sat af Kamp, dels af Mursten. Der var engelske Vinduer og hollandske Døre. Inden 1816 var hele Anlægget blevet noget udvidet, bl.a. med en Længe imod Vest og forskellige mindre Bygninger og Tilbygninger«. Efter P. O. Andersens død 5. januar 1832 skiftede Rosengården samme år to gange ejer, og i 1866 solgtes den til et medlem af slægten Suhr, i hvis besiddelse den siden har været. I 1869 opførte den nye ejer den nuværende hovedbygning (billeder i ovennævnte værk s. 603 ff.), idet den hidtidige hovedbygning, »en lang 32 fags bindingsværksbygning med tegtag«, kort forinden var brændt, jfr. artiklen »Rosengård hundrede år i familien Suhrs eje« i »Dagbladet«, Ringsted, 6. april 1966 (af-

- trykt i Den Suhrske Stiftelses beretning 1982/83).
24. Slaveri – en form for strafarbejde, hvorunder fangerne i lænker og under streng disciplin beskæftigedes i fæstninger med arbejde for hæren og flåden – anvendtes endnu langt op i forrige århundrede for grovere mandlige forbrydere og idømtes såvel på åremål som på livstid, jfr. lov af 29. december 1850 »om Anvendelsen af de forskjellige Arter af Strafarbejde« og senere rigsadvokat A. Golls udførlige artikel »Fængselsvæsen« i Salmonsens Konversationsleksikon, bind VII (1897), s. 330-31.
25. Jfr. V. Richter »Den danske Søetat 1801-1890« (1894), s. 3, og Th. A. Topsøe-Jensen »Personalhistoriske Oplysninger om Officerer af det danske Søofficerskorps« 1801-1919 (1919), s. 9. Ifølge Topsøe-Jensen og E. Marquard »Officerer i den dansk-norske Søetat 1660-1814 og den danske Søetat 1814-1932«, I (1935), s. 27, skulle han være begravet på St. Croix.
26. General H. H. von Eickstedt (1715-1801) oprettede først i 1783 godset Store Frederikslund ved Slagelse (som han afhængede allerede i 1786), og der kan derfor allerede af denne grund næppe være tale om, at Jens Baggesen (født i Korsør 1764) har været ansat på godskontoret. I hans selvbiografiske digt »Forfatterens Liv og Levnet« hedder det derimod, at han som 12-årig (altså i 1776) blev sat til »en Amtsforvalters Steg at vende/polere Fuldmagts Støvler ...«, hvorimod der ikke forekommer nogen husjomfru. I »Jens Baggesens Biographie« v. August Baggesen, bind I (1843), hedder det (s. 9-10) i et brev fra Jens Baggesen, skrevet i 1789, at han »udholdt hans [amtsforvalterens] Mishandlinger«, men da »Tyrannen gav sig til ogsaa at mishandle sin Søstersøn, der tjente ham som Fuldmægtig«, blev Baggesens far opmærksom på forholdet og forlangte sønnen tilbage fra amtsforvalteren. Fr. Thaarup skriver i »Fædrelandsk Nekrolog« (1836), s. 411, at Baggesens meget fattige forældre i hans 12. år fik »ham anbragt som Skrивerdreng hos Amtsforvalteren der i Byen; men der kunde han ikke holde det længere ud end i et Aar, hvorefter han, der blev bekendt for sin Skjønkskrift, erholdt Adgang til en Privatskole i Byen imod, at han maatte give sine Meddisciple Undervisning i Skrivning. 1777 kom han i Slagelse latinske Skole ...«.
27. Under syvårskrigen 1756-63 blev den daværende tyske fæstningsby Kolberg i Pommern, der nu er polsk, gentagne gange belejret og angrebet af russiske tropper og herunder udsat for voldsomme bombardementer, jfr. H. Riemann »Geschichte der Stadt Kolberg« (Kolberg 1924), s. 501 ff.
28. Ifølge Korsør sogns ministerialbog 8.12.1784 blev Ludvig Christian Gundersen »den 5. November sidstafvigte« gift med »Jomfru Debera Sophia Schütt«. Den 1.10.1785 blev datteren Maren Elisabeth ifølge samme ministerialbog døbt blandt andet i overværelse af »Amtsforvalter [over Antvorskov og Korsør amter] Boeg« (N.S. Bøeg var ifølge H. Bruun »Danmarks Amtsforvaltere 1660-1848«, s. 17, amtsforvalter 1781-90). Forældrene anføres som L. C. Gundersen, »Forvalter paa Tersløse«, og »Madame Debora Sophia Schütt«. 2. søndag i Trinitatis 1786 er L. C. Gundersen, »Forvalter paa Tersløsegaard«, fadder ved forpagter sammesteds Bollers datters dåb. Ved folketællingen 1.7.1787 anføres L. C. Gundersen i listen for Tersløse sogn som 39 år gammel (altså født ca. 1748), »Forvalter ved Baroniet Holberg, Husbond«, hans hustru som »Debora Sophie Schütt, Madmoder, 37 Aar« (altså født ca. 1750), begge i 1. ægteskab. Endvidere omfatter husstanden foruden tjenestefolk den 2-årige Maren Elisabeth og den 1-årige Andrea Friderica Gundersen samt husbondens far, den 83-årige Gunder Johnsen, enkemand efter 1. ægteskab, uden næringsvej. Ved folketællingen 1.2.1801 anføres begge ægtefællerne som 53-årige, medens den 16-årige Maren Eli-

sabeth nu suppleres af den 11-årige Cathrine Petronelle. – Andrea Friderica var ifølge Korsør sogns ministerialbog blevet begravet 30.10.1787, ¾ år gammel, og 27.7.1791 begravnes en anden datter af samme navn, der var død af mæslinger, 3 år gammel. Endvidere begravnes L. C. Gundersens far 21.11.1791, 87 år gammel.

- I »Godset Sorø Akademis Funktionærer gennem to Hundredeaar 1747-1947/Et Udkast ved L. F. la Cour« (Sorø 1947), s. 12, anføres L. C. Gundersen (født »ca. 1748«, jfr. foran) som forvalter ved nordre distrikt 1789-1805. Forgængerens funktionstid anføres imidlertid sammesteds som værende ophørt allerede 1786. I »Sorø/Klostret. Skolen. Akademiet gennem Tiderne«, II (1931), skriver William Norvin s. 252-53, at forgængeren fratrådte 1786 og »efterfulgtes af Ludvig Christian Gundersen«, uden at der angives noget årstal for dennes tiltræden. I betragtning af, at han som ovenfor nævnt allerede i 1785, 1786 og 1787 figurerer som forvalter i Tersløse, forekommer det rimeligt at antage, at han er tiltrådt allerede før 1789.
29. P. C. Graae var født 1.9.1829, jfr. P. B. Grandjean »Den Graae'ske Slægtebog« (1914), s. 58.
30. Det drejer sig formodentlig om den i V. Richter »Den danske Landmilitæretat 1801-1894« (1977), bind 2, s. 227, nævnte Knud Winther (1759-1829), regimentskvartermester ved artilleriet, 1803 overkrigskommissær, 28.11.1821 afskediget fra 1.1.1822, 9.12. samme år karakteriseret generalkrigskommissær.
31. Som foran anført havde ægteparret Gundersen, foruden de to døtre, der døde som små, døtrene Maren Elisabeth (1785-1847) og Cathrine Petronelle (der ifølge stamtavlen fra 1891 var født 3.8.1790). Den ældste blev 8.12.1809 gift med Poul Christian Rogert Bang (1781-1849), der 1809-14 var præst i Lindaas i Bergens stift – et »ringe Præstekald«, hvor han måtte gennemgå »megen Gjenvordighed ... i de trange Krigens Aar« (jfr. H. P. Selmers »Nekrologiske Samlinger«, I (1849), s.

484-85) – og fra 1816 til sin død sognepræst i Strø i Nordsjælland (jfr. F. E. Hundrup »Stamtavle over Oluf Bangs Efterkommere paa Sværdsiden« (1875), s. 75). Ifølge Selmer, op.cit., havde han efter faderens død i 1792 i syv år boet og fået undervisning hos præsten i Tersløse, hvor han blev forlovet med sin senere hustru. En farbror, Jørgen Andreas Bang (1730-1791), må for øvrigt antages at have viet hans svigerforældre i 1784, idet han var sognepræst i Korsør og Tårnborgh fra 1781 til sin død (jfr. Hundrup, op.cit. s. 64, og L. F. la Cour »Korsør/Bidrag til Egnens, Byens og Havnens Historie« (1926), s. 240). – Den af Sophie Andersen nævnte fremtrædende politiker og jurist Peter Georg Bang (1797-1861) var gift med en datter af den proprietær Fribert på Annehjerggård, hos hvem hendes far havde været landvæseneselev. En søster til P. G. Bang blev i 1841 gift med cand. theol., senere departementschef Carl Henrik With, der 1839-41 var huslærer hos provst Christian Graae i Tranekær.

32. Natten mellem 19. og 20. maj 1875 nedbrændte Tranekær præstegård og en stor del af Tranekær by under en voldsom ildebrand, hvorunder Sophie Andersens svoger, provst Christian Graae, blev så alvorligt forbrændt, at han døde af sine brandsår 21. maj, jfr. nærmere Langelands Avis 20.-22. maj 1875.
33. Som tidligere nævnt var Ludvig Christian Gundersen godsforvalter til 1805. Ifølge »Kiøbenhavns Veiviser for Aaret 1807« boede han Nybrogade 26 i København. Ministerialbogen for Frederiksberg sogn 1807 udviser for »Copulerede«: »Onsdag d. 20. Maj Proprietair Peter Octavius Andersen og Jomfru Cathrine Petronelle Gundersen«.
34. I artiklen »Fremmede Tropper i Sjælland 1807 og 1808« i tidsskriftet »Museum«, I, 1893, s. 234 ff., gengives en beretning fra den residerende kapellan for Ringsted-Benløse menigheder 1799-1811, der giver et godt indtryk af de bevægede forhold under de engelske troppers ophold på Ringstedegnen i august-september 1807.

- Om spanierne, der kom til Ringsted i forsommeren 1808, hedder det, at »de vare ualmindeligt gode at omgaaes« og »meget muntre«. Også af andre beretninger fremgår det, at forholdet mellem de spanske tropper og den lokale befolkning rundt om i landet var godt.
35. Jfr. nærmere om de nævnte personer af slægten Graae P.B. Grandjean »Den Graae'ske Slægtbog« (1914). Det fremgår heraf, at Christian Graae (1801-1875), der i 1828 blev gift med Sophie Andersens søster Anne Marie (1810-1865), 2.11.1831 blev sognepræst i Tranekær og Tullebølle. I dette embede efterfulgte han Christian Conrad Fabricius (1767-1831), der var farfar til de nedenfor nævnte Mariane og Ludomilie Fabricius, jfr. F. B. og L. P. Fabricius »Slægten Fabricius fra Faaborg« (1937). – En søn af Gustav Adolph Graae var den i sin samtid kendte departementschef Frederik Graae (1875-1948), jfr. DBL 3. udg. 1980.
36. Frederik Vilhelm Andersen (1817-1883) giftede sig i 1847 med Ludomilie Fabricius (1828-1863) og blev samme år forpagter af godset Fuglsang på Lolland, hvor hans broder Emil (1815-1867) ifølge Frederik Barfod »Stamtavle over den danske linie af slægten la Cour« (1877), s. 14-15, opholdt sig 1850-53, efter at hans hustru var død i barselseng 1848. Derefter var broderen (der var begyndt som avlsforvalter på Juellund under Giesegård) bestyrer af »først Kærstrup, så Søholt og så Gammelgård [alle på Lolland], hvor han kastede af vognen ved et par løbske heste og døde 24.1.1867«.
- Fra 1860 var Frederik Vilhelm Andersen lærer ved Københavns kommunale skolevæsen, hvor han i en årrække var viceinspektør ved Christianshavns friskole. I 1879 blev han forstander for et nyoprettet kommunalt internat for »forsømte« drenge på Vesterfælledvej, og fra hans virksomhed her giver Københavns skoledirektionen trykte beretning for 1882 et klymt af hans væsen og karakter: »Med Kjærlighed og Lyst arbejde baade Forstanderen og den ansatte Lærer, og Børnenes Liv derude er som et Familieliv, hvor en god Aand raader« (jfr. »Træk af dansk Musiklivs Historie m.m.« (1975), s. 108. – S. 109 heri billede af datteren Augusta Sophie (1849-1911), der i 1872 blev gift med Jacob Christian Fabricius).
37. Ifølge stamtavlen fra 1891 døde Andrea Frederikke Andersen (født 1814) 3.7.1832 i Tryggelev præstegård på Langeland. Her havde hendes svoger Christian Graae været sognepræst fra 27.1.1830 og indtil han tiltrådte i Tranekær, jfr. »Den Graae'ske Slægtbog«, s. 57.
38. Det drejer sig formodentlig om Christen Pram Gad (1801-1877), jfr. nærmere Agnes J. Gad »Oplysninger om Familien Gad« (1882), s. 32.
39. Jfr. det tidligere oplyste om, at hans brodersøn Frederik Vilhelm Andersen (Vilh. Andersens far) var studentsanger.
40. I sin biografi i DBL 1982 af den store skuespiller Ludvig Phister (1807-1896) skriver Robert Neiiendam, at Phister »i sin ungdom var en ekstravagant levedmand, der holdt tjener og ridehest«. I sin bog om Phister fra 1896, der hviler på dennes mundtlige oplysninger, fortæller skuespilleren Otto Zinck (s. 74-75), at Phister adskillige gange besøgte sin ungdoms forlovede, Oehenschlägers datter Charlotte, med hvem han blev gift i 1832, og som dengang boede i Sorø: »Efter endt Teaterforestilling red han i skarp Trav til Sorø, og han passede altid at være tilbage i København næste Formiddag ved Prøvetid«.
41. Til apoteker *Hans Jørgen Wengels* (1784-1874) familie i Ringsted hørte sønnen, den af alle afholdte jurist Christian Molt Wengel (1821-1859), der blev kendt som humoristisk forfatter og skuespiller med særlig tilknytning til studenterforeningen i København, jfr. nærmere biografien i DBL. I en nekrolog i Nordisk Universitets-Tidskrift, VI, 1860, s. 110, hedder det, at »han var udgaaet fra et kjærligt og omhyggeligt Hjem«. Otto Zinck skriver i sine erindringer »Fra mit Studenter- og Teater-Liv« (1906), s. 74, at Wengels »første dramatiske Arbejde Kusine Lotte

- blev første Gang opført ved en Familiefest i hans Hjem paa Apoteket i Ringsted, hvor jeg spillede med«. – *Conrad Johan Christian Harhoff* (1785-1871) var 1814-69 byfoged og senere borgmester i Ringsted. Ifølge J. V. Christensen »Fra Saga – til Samtid« (1935), s. 171, var han en god ven af familien Wengel (billede s. 159). I »Tider og Skikkelser i Midtsjællands Historie«, VI (1922), s. 5-22, har samme forfatter givet en nærmere skildring af Harhoff, der viser dennes dominerende stilling i datidens Ringsted. Ved hans højtidelige begravelse talte bl.a. Vilh. Andersens far.
42. Giesegård, hvis hidtidige ejer havde været ugift, overgik 1821 til H. A. greve Brockenhuus-Schack (1794-1847), der 1822 giftede sig med Margaretha von der Maase (1802-1836). Ejendommen ligger i Kværkeby sogns nabosogn Nordrupøster sogn, hvis sognepræst 1845-71 var Vilh. Andersens far, senere provst i Ringsted Frederik Vilhelm Andersen. At grevefamilien på Giesegård kom i dennes hjem fremgår af Vilh. Andersens tidligere nævnte artikel i »Mit Hjem« 1911, hvorefter en sønnesøn af H. A. Brockenhuus-Schack, den senere overhofmarskal, chef for Det kgl. Teater og museumsdirektør F. V. Brockenhuus-Schack (1863-1948), var hans »svorne Ven, fra vi kunde kravle«; og en ældre broder til Vilh. Andersen var skovrider på Giesegård 1884-1915.
43. Domprovst Jacob Hansen Bang (1770-1841) var broder til den tidligere nævnte sognepræst i Strø Poul Christian Rogert Bang og far til P. G. Bang, hos hvis svigerfar, proprietær Fribert, P. O. Andersen havde været landvæsenselev, jfr. Hundrup, op.cit., s. 71 ff.
44. I den i note 31 omtalte nekrolog over Poul Christian Rogert Bang (1781-1849) hedder det, at han, der aldrig havde haft børn, i sin sidste tid levede »ensomt og stille, medens han tidligere havde været en gjæstfri og munter Mand, der oplevede den Ungdom som gjerne samlede i hans Hus, navnlig hans Broderbørn og hans Kones Søsterbørn«. – »Nabopræsten Gad« er formodentlig Eliaser Gad (1771-1838), der var sognepræst i Skævinge og Gørlose 1809-23 og derefter andenpræst ved Roskilde domkirke, jfr. Agnes Gad »Oplysninger om Familien Gad« (1882), s. 16, hvorefter han var »særdeles vel udrustet med baade Aands- og Legemsstyrke; han forenede med sin aabne, hæderlige Karakter megen praktisk Dygtighed og en ikke ringe poetisk Begavelse«.
45. Peter Octavius Andersen døde 5. januar 1832. Med »den sjællandske feber« hentydes utvivlsomt til den i 1831 kulminerende ondartede »koldfeber«-epidemi (malaria-epidemi), der hjemsøgte Lolland-Falster og Sjælland og bevirkede, at Danmark i 1831 havde befolkningsunderskud, jfr. nærmere Ugeskrift for Læger 1976, s. 3228-3230. Heraf fremgår, at epidemien var på sit højeste i august 1831 under høstarbejdet, og at den pludselig så at sige samtidig angreb en stor del af befolkningen – »som ved et lyn lå flere hundrede syge spredte til alle sider, i alle sogne«. Epidemien »var den alvorligste i 1800-tallet overhovedet« i Danmark, og den høje dødskvotient »skyldes højst sandsynligt komplikationer forårsaget af feberen«. – I »Tider og Skikkelser i Midtsjællands Historie«, V (1921), s. 59, skriver J. V. Christensen i en skildring af Vøllerslev og Gørslev sognes historie, at »i 1831 hjem-søgt store Dele af Sjælland af en meget alvorlig Sygdom. Under Betegnelsen »Sygdomsaaret« mindes dette Aar endnu ... Særlig i Vøllerslev skal Sygen have faret meget haardt frem. Det fortælles, at alle Gaardmænd i Vøllerslev blev revet bort af Sygdommen«.
46. Sophie Andersen blev begravet fra Frederiksberg kirke 6.2.1880. Hun boede ved sin død Vesterfælledvej 66, der var adressen for det tidligere omtalte kommunale internat, hvis forstander var hendes broder Frederik Vilhelm Andersen, der boede sammesteds, og som havde været enke-mand siden 1863.

Christian 4 som make och far

Av Nils Fredrik Beerståhl og Leif Hammar

Christian 4 är väl den danske kung, som blivit mest känd för sina erotiska äventyr. Detta ämne kan synas uttömt sedan historiker och personhistoriker i mer än 200 år samlat, utgivit och kommenterat originaldokumenten från Christian 4:s långa regering. Likväl finns alltjämt en del luckor och missuppfattningar som t.ex. Kirsten Madsdatters plötsliga död 1612, vilka har hängt med och återkommer både hos Bering Liisberg (Chr. IV populært skildret, s. 254) och Svend Ellehøj (Chr. IVs Verden, s. 20 – jvr. Persh. T. 89:2, s. 201 ff.). Inte heller har moderna författare som Palle Lauring och Godfred Hartmann uttömmade behandlat ämnet. Det kan alltså vara befogat att gå igenom det digra materialet än en gång och söka utvinna nya kunskaper både om de kända frillorna och deras barn och om några okända, som tidigare bara skymtat i kulisserna.

I Nye Samlinger til den Danske Historie bd. 1, Kbh. 1792 publicerade Suhm Amores Christiani IV:i efter ett 1700-talsmanuskript – kanske detsamma som Ludvig Holberg använt i sin Danmarkshistoria? – men med åtskilliga intressanta bilagor bl.a. om Karen Andersdatter och Kirsten Munk. Bering Liisberg kommer naturligtvis in på ämnet i sin biografi över Christian 4 (1890-91) liksom Svend Ellehøj i band 7 av Danmarks historie, Christian 4:s Tidsalder (1964). När vi kommer fram emot vår egen tid har vi tre moderna författare, som speciellt sysslat med detta problemkomplex: Erland Gribsø: Christian den Fjerde, hans mange Børn og deres Mødre, Frederiksværk 1951, Palle Lauring: Christian den fjerdes Riger og Lande, København 1967 och Godfred Hartmann: Kongens Børn, København 1981.

Samtliga tycks antaga att Kirsten Madsdatter, som 1611 blev moder till Christian Ulrik Gyldenløve medan drottningen ännu levde, varit Christian 4:s första frilla. Så tycks emellertid inte vara fallet. Vi får istället räkna med att kungen dels haft sexuella erfarenheter före giftermålet 1597, dels också fortsatt att umgås intimt med andra kvinnor än drottningen även under sitt äktenskap. Men då den tidens morallagar mycket strängt fördömde sådana snedsprång, och påföljden för vanliga medborgare kunde bli antingen avrättning eller landsförvisning, förstår vi att samtiden talat mycket tyst om dessa kvinnor och de barn, som blev frukten av kungens kärleksäventyr.¹ Den enda period av Christian 4:s vuxna liv, som vi kan vara säkra på att han hållit sig till en enda kvinna är 31/12 1615-11/11 1628 under det morganatiska äktenskapet med

Kirsten Munk. Han har nämligen själv inför Gud fader bedyrat, att han under denna tid varit obrottsligt trogen.² Även under samlevnaden med Vibeke Kruise 1629-1648 kan vi nog antaga att han i stort sett hållit sig i skinnet.

Det är inte bara kvinnorna och barnen kring kungen, som intresserar oss. Även »svärföräldrarna« och svågarna – t.ex. avdankade frillors senare män – har spelat mer eller mindre betydelsefulla roller liksom naturligtvis svärsöner och sonhustrur, som lierade sig med kungafamiljen eller bara var påtänkta. Överhuvud är det en talrik och brokig samling människor, som likt planeter och månar kretsar kring solen, Christian 4, alltings medelpunkt.

I

Christian 4 och Anne Mortensdatter 1593-1597

Palle Lauring är veterligt den förste, som fört in Anne Mortensdatter i diskussionen om kvinnorna kring Christian 4. »Det er muligt at hun var hans elskerinde i den fri tid imellem Dronningens død og Kirsten Munks komme, men der var ialtfald ingen børn.«³ Anne Mortensdatter, 1578-1642, var född i Kolding av borgerliga föräldrar: fadern hette Morten Phaal och modern Katrine Hansdatter. På Koldinghus tillbringade den unge kungen och hans uppvaktning regelbundet längre eller kortare perioder och där var hans farbror? Caspar Markdanner länsman.⁴ Enligt tillförlitliga källor var det kungens tuktomästare Hans Mikkelsen, som ordnade så att Anne Mortensdatter 1593, vid 15 års ålder, blev knuten till hovet. Christian 4 var då 16 år gammal och man kan nog utgå ifrån att de båda ungdomarna relativt snart funnit varandra. Kanske har också detta varit Hans Mikkelsens avsikt – det uppges att han haft en räv bakom örat. Christian 4 började närma sig giftasvuxen ålder och det syntes säkert angeläget för hans mentor att han inte alldeles oerfaren på det sexuella området inträdde i det äkta ståndet.⁵ Ett starkt stöd för detta antagande lämnar det likprogram, som trycktes på latin vid Anne Mortensdatters begravning 1642. Där talar författaren Ole Worm i visserligen förtäckta ordalag om den enastående gunst hon åtnjutit av kungen och att hon: »har varit föremål för den store Jupiters kärlek.« Zevs-Jupiter var ju överguden i både den grekiska och den romerska mytologin och känd för sina många kärleksäventyr vid sidan om gemålen Hera-Juno. Vi får också veta att Christian 4 ungefär ett år efter sitt eget bröllop i oktober 1598 gift bort Anne med klädskrivaren Chisten Hammer och bekostat bröllopet i Danske Kompagni. Likaså bekostade han, efter Hammers död hennes andra bröllop sommaren 1613 med tullnären Jakob Mikkelsen och det hölls på själva Frederiksborg (i juli månad).⁶

Christen Hammer 155(4)-1609) var son till rådmannen Olof Hammer (känd

1547-1590), vilken även tjänstgjorde som kungens sillsaltare i Nibe.⁷ 1600 kallades Christen svåger till borgmästaren i Malmö Niels Hammer, död 1610. I och med giftermålet med Anne lyser nådens sol över honom. Redan 1598 blir han utnämnd till ränteskrivare och får två prebenden i Stavanger domkyrka. 1599 får han och hans hustru sköte av kungen på en gård på »Vestergade imod Gammeltorg i København« öster om hans egen gård. 1600 erhåller han kronans part av korntionden av Magleby socken på Møn kvitt och fritt och 1603 ett kannikedöme i Roskilde domkyrka.⁸

Jakob Mikkelsen 1577-1644, rådmansson från Malmö, blev tidigt faderlös men sändes av sin moder Helene Pedersdatter till Lunds latinskola. Efter studier vid universitet i Holland, Tyskland och England fungerade han i 10 år som skrivare på Sölvesborgs slott. Efter några år som tullare i Köpenhamn blev han så 1625 både rådmän och borgmästare i huvudstaden. Han var dessutom en av direktörerna i ostindiska kompaniet och satt med i styrelsen för det isländska handelskompaniet.⁹ Han ägde en gård på Gammeltorv, antagligen arv efter sin hustrus förre make och en »Have« utanför Vesterport. Här anlade han tillsammans med borgmästaren Mikkell Vibe 1619 en skjutbana och ett gästgiveri kallat Mikkell Vibes kro.¹⁰ Leonora Christina var sedan betänkt på att köpa Jakob Mikkelsens Have 1645.¹¹ 1633 fick han ökade beneficier av sin prelatur i Aarhus och 1634 förpaktade han kronans inkomster av Färöarna. 1613 omtalas att han under Kalmarkriget (1611-13) varit proviantskrivare i fästningen Christianopol.¹² Jakob Mikkelsen umgicks förtroligt med Christian 4 och tycks under hela sitt liv ha varit väl anskrivnen hos kungen, även om deras åsikter ibland gick isär beträffande ostindiska kompaniets affärer.¹³ Här hade Christian 4 stora personliga investeringar att bevaka och insatte sin oäkta son Christian Ulrik Gyldenløve som titulär överdirektör.

Anne Mortensdatter förekommer under hela sitt vuxna liv regelbundet i kungens dagböcker och brev och får röna många bevis på hans trofasthet. 1606 antecknar Sivert Grubbe i sin dagbok att både han och hans hustru varit inbjudna till samkväm med kungen i Christen Hammers hus den 12 okt och den 10 nov. I sin skrivkalender antecknar Christian 4 själv den 5 okt 1607: »Betaledede jeg Christen Hammer for Mad og Drikke for de Piger han haver hos sig 360 Dlr. 1 mk – Item (likaså) for klæder og Skoe – Samme Dag forærede jeg Anne (Mortensdatter) 100 Dlr.« Nov 1612 skriver Sivert Grubbe åter i sin dagbok: »Var jeg med min Hustru i Kjøbenhavn til Bryllup i Anne Hammers Hus. Kongen var ogsaa tilstede.«¹⁴

Under den tid förhållandet till Kirsten Munk utvecklade sig mot en brytning, antecknar Christian 4 sig själv till minnes hur Kirsten en dag (1628?) kom in till honom i sängkammaren och berättade att Anne Mortensdatter var i salen utanför och föreslog att hon, som kände de vackraste flickorna i staden, skulle få i uppdrag att leta ut en till honom. Men kungen svarade henne: »den

Umag haver Vi intet fornøden; du haver jo selv smukke Piger.«¹⁵ Den 29 mars 1640, bara tio dagar efter att kungen har bestämt att Karen Andersdatter skall mista sin pension, får Anne från Frederiksborg ½ tunna smör och 1 tunna villebråd! Samme år hon avlider, 1642, blir hon tillförsäkrad en pension av 300 dlr om året.

1639 hade Jakob Mikkelsen och Anne Mortensdatter upprättat ett inbördes testamente, eftersom de inte hade några barn tillsammans. Denna handling är underskriven och godkänd av bådass närmaste släktingar, som går med på att den efterlevande maken i sin livstid disponerar hela förmögenheten. Först efter bådass död delas den i två lika lotter varav den ena skall gå till Jakob Mikkelsens syskon och deras barn och den andra till Annes närmaste arvingar.¹⁶ Egendomligt nog nämnes här vid sidan av Annes barn Jacob Karstensen och Susanne Karstensdatter, gift med Christian Andersen, också en rad av hennes syskon och deras barn med makar. Enbart det förhållandet, att inte barnen använder faderns namn Hammer verkar misstänkt liksom att andra fjärrare släktingar tränger sig in, när hon har bröstavingar. Var de kanske inte äktsfödda barn i hennes första gifte med Christen Hammer utan frillobarn från ett förhållande med Christian 4? Härpå tyder också anteckningen i Sivert Grubbes dagbok 1612 om bröllopet i Anne Hammers hus. Var det kanske dottern Susanne, som giftes bort i närvaro av sin far? Vore hon född i äkteskapet och av borgerlig härkomst kunde hon knappast ha uppnått giftasvuxen ålder 1612.

Vad gäller Annes son Jakob Karstensen är det dock föga troligt att han är född så tidigt som på 1590-talet. Sannolikt är han identisk med den i Worms Epistolæ nämnde Jacob Carstensen Pal – Jacobus Carstanus Paal – som 1639 blev inmatrikulerad vid Köpenhamns universitet och kom från Frederiksborg samt hade »theologisk Attestats og har prædiget.«¹⁷ Såsom oäkta född har han tydligen använt sin morfars släktnamn Paal. Eftersom en student inte ansågs lämplig att predika offentligt före 25 års ålder, bör han ha varit född 1614 eller tidigare, men kan knappast ha varit så gammal som i 40-års åldern. Av Anne Mortensdatters och Jakob Mikkelsens inbördes testamente 1628 respektive 1639 kan vi se att bland de arvsberättigade släktingarna på Annes sida befann sig Johan Bøgvad, proviantskrivare på Frederiksborg. Hos denne frände kan alltså Jacob Carstensen ha vistats, men han kan också ha varit omhändertagen och beskyddad av sin biologiske far (kungen?). Hans tillnamn tyder på att han inte varit Christen Hammers son, hans patronymikon visar att han haft en Carsten, Christen, Christian till far och hans förnamn Jakob på att han kan ha blivit född efter att modern sommaren 1613 ingick sitt andra äktenskap med tullnären Jakob Mikkelsen.¹⁸

Vad vi vet om Anne Mortensdatter av Ole Worms initierade lilla biografi i likprogrammet och av dagboksanteckningarna och andra handlingar tyder på att hon varit en stillsam, ödmjuk, pliktrogen och mycket gudfruktig kvinna. Det

är därför föga troligt att Anne under något av sina båda äktenskap tillåtit otillbörliga närmanden från den gifte monarkens sida. Men 1593-97, när båda var unga och obundna och likaså 1612-13, efter respektive makars död kan det intima förhållande, som Ole Worm anspelar på, ha rått mellan Christian 4 och Anne. Under den första perioden skulle då dottern Susanne ha sett dagens ljus och under den andra sonen Jakob, uppkallad efter sin styvfar? Från 1612 när Christian 4 gifte bort Kirsten Madsdatter med Reinhold Hansen och några månader fram till våren 1613? när han troligen gjorde Karen Andersdatter bekantskap kan också kungen ha haft anledning att återknyta ett gammalt kärleksförhållande till Anne Mortensdatter.

II

Äktenskapet med Anna Catrine av Brandenburg 1597-1612

Christian 4 hade under sin tyska resa 1595 besökt hovet i Magdeburg och mer eller mindre – fast utan entusiasm – bestämt sig för markgreven Joakim Fredriks dotter Anna Catrine född 1575. Tydligt har de båda kontrahenternas mödrar markgrevinnan Katrine av Brandenburg och drottning Sophie av Danmark varit verksamma för att åstadkomma en liation. Redan 1592 började markgrevinnan »preparera« drottningen genom att sända små gåvor: hundar, fruktsafter, blomstervatten och annat smått och gott.¹⁹ Men först 1595 har det kommit så långt att både den unge kungen och hans mor tog sig en titt på den tilltänkta bruden. Att giftermålet varit något annat än ett sedvanligt furstligt resonemangsparti har vi inte anledning att tro och detta förklarar kanske Christian 4:s ganska ljumma intresse för sin gemål under de 15 år äktenskapet varade. Samtidigt ursäktar det i någon mån hans sexuella övertramp.

Bröllopet stod på Haderslevhus den 27 nov 1597 och tycks ha varit föga mera påkostat än de bröllop kungen gjorde för sina betrodda ämbetsmän. Detlof Holck skall sända 300-400 tennfat och tenntallrikar från Kronborg. Borgarna i Ribe skall låna ut 500 tennfat, 1000 tenntallrikar, 50 par mässingljusstakar, 50 drällsdukar till fyrkantiga bord och 30 herresängar med lakan, kuddvar etc. 20 kockar inkallas också att göra tjänst vid kungens biläger. Några herremän och fruar ombedes att låta sina döttrar uppvakta »Fröken Anna Catrine, markgrevinna av Brandenburg« i hennes jumfrukammare. Och gästerna börjar anlända: 27/10 1597 »Kongens Moder vil ved første Lejlighed rejse fra hendes Livgedingshus Nykøbing over til Haderslevhus«. 6/11 Några adelsmän skall »møde og vare paa Tjenesten den 23 Nov paa Haderslevhus ved nogle fremmede Fyrsters Ankomst«. Svärfaderns närvaro kan vi avläsa indirekt i en rättegångshandling 10/12 1597: »Kongens Svigerfader Hr Joachim Friderich. Adm. til

Magdeburg« har lagt sig ut för jumfru Ingeborg Bilde, som låtit plåga sin piga, så att kungen nu lägger ner sin talan emot henne!²⁰

Några smådrag, som rör drottningens vardagstillvaro kan vi avläsa ur både officiella skrivelser och Christian 4:s dagboksanteckningar. I febr 1598 får hovmästaren order om, att årligen utanordna 2000 daler till drottningen och hennes lilla hov: äldsta kammarkungfrun 50 dlr, den andra och den tredje 30 var, en kammarkvinna 12 dlr och en kammarpiga 8 dlr. I juni samma år får vi kunskap om drottningens lilla last: hon älskade tydligen att dricka starkt söttad citronsaft. Missivet till tullnärerna Frederik Leiel och Morten Jensen i Helsingör lyder: »Da de efter Ordre af Kongens Gemalinde have købt 1160 P(un)d Kanariesukker – – og desuden 200 Citroner til hendes Behov befales det dem at føre Pengene til Udgift i deres Regnskab«. 30/12 1608 ger Christian 4 sin gemål 500 dlr i nyårgåva och 1607 hade drottningen lånat 34 engelska pund av sin make, som han sedan storsint efterskänkte.²¹

I kungens skrivkalender och brev kan vi sedan följa drottningens grosesser med förbön i kyrkorna för en lycklig förlossning, barndop och barnens död och begravningar.

Kungens barn med drottningen (förutom en dödfödd son 1598):

1. Frederik, född 15/8 1599 och död 9/9 samma år. Uppkallad efter farfadern.

2. Sophie, född 4/1 1605 och död 7/9 samma år. Uppkallad efter farmodern.

3. Elisabeth, född 16/3 1606, död 24/10 1608. Döpt på Köpenhamns slott 11/5 1606. Uppkallad efter farmoderns mor och sin faster. Samtliga tre barn ligger nu (sedan 1642 resp 1658) begravda i krypten under Christian 4:s kapell vid Roskilde domkyrka.²²

4. Christian, 10/4 1603-1/6 1647. »Den udvalgte Prins« – d.v.s. kronprinsen och Christian 4:s tillämnade efterträdare. Hyllades redan 1610 som tronföljare (Chr 5). Gift 5/10 1634 (det stora biläget) i Köpenhamn med Magdalena Sibylla 1617-1668, dotter till kurfursten Johann Georg I av Sachsen. Hon fick som änka Dronningborg och Stjernholms län som livgeding, sedan ändrat till Lolland och Falster, men lämnade 1651 Danmark och gifte om sig med hertug Fredrik Vilhelm av Sachsen-Altenburg. Kronprins Christian omgavs tidigt av ett eget hov och förde fr o m giftermålet 1634 stort hus på sin farmors slott Nyköbing i Falster. Till sitt underhåll var han förlänad med inkomsterna från Lolland och Falster.²³

Hans slösaktighet försakade fadern stora bekymmer, men en del av hans utgifter användes till kulturella ändamål såsom avlöning av musikerna i hans lilla hovkapell eller inköp av teckningar och grafik av samtidens stora konstnärer i Europa. Både hans konstnärliga och musikaliska intressen verkar att ha varit djupare än faderns. Och när han några månader 1625-1626 under Christian 4:s krigståg i Tyskland blev tillförordnad regent, verkar han av dokumen-

Prins Christian, kobberstik af A. Haelwegh, ca. 1645, efter et maleri af Karel van Mander.

Prinsesse Magdalena Sibylla, kobberstik af A. Haelwegh, ca. 1645 efter et maleri af Karel van Mander.

ten i Kancelliets Brevbøger att döma ha skött sitt åliggande samvetsgrannt. Tyvärr hade han också ärvt sin fars svaghet för vin och kvinnor. Hans utsvävande liv med den unga adliga änkan Anne Lykke, fick fadern att entlediga honom från regentskapet och sätta den stackars Anne i årslångt fängelse. Långt senare kan vi se att prins Christian haft ambitionen att sätta sig in i regeringsarbetet: han ber sin far om lov att få deltaga i hans arbete sommaren 1643. Kronprinsens olycka var synbarligen att han redan tidigt blev satt helt i skuggan av sin dominerande far och aldrig fick tillfälle att ta något personligt ansvar. Efter en benskada, som han ådrog sig när han föll ur en vagn, hade han mångåriga krämpor. Det var när han skulle resa till de livgivande källorna i Böhmen sommaren 1647, som han avled under vägen på slottet Körbitz nära Dresden. Barnlös (åtminstone efterlämnade han inte några äkta avkomlingar).²⁴

5. Frederik, 18/3 1609-9/2 1670. Valdes till tronföljare först efter faderns död 1648. Som dansk kung med namnet Frederik 3 införde han eneväldet 1660. Christian 4 var angelägen att ordna försörjningen för sina två yngre legitima söner och redan tidigt (1621) fick han Frederik vald till koadjutor och senare ärkebiskop i Bremen. När han i samband med kriget 1643-45 förlorade sitt

Frederik 3, kobberstik af A. Haelwegh, ca. 1648, efter et maleri af Karel van Mander.

Dronning Sophie Amalie, kobberstik af A. Haelwegh, ca. 1655-59.

ärkestift blev han av fadern utsedd till ståthållare i hertigdömena. Gift 1643 med Sophia Amalia 1628-1685, dotter till hertig Georg av Braunschweig-Lüneburg. Deras son Christian – den verkliga Christian 5 – föddes 15/4 1646, så att Christian 4 fick glädjen att se en legitim tronföljare innan han avled. Före hertigens bröllop var kungen kritisk: »Gifter H. Frederik sig da er hand aff med Stiffet for huilckid ieg hassuer haftt stor umag sørend ieg kunde bringe hannem ded til verje.« 29/1 1646 omtalas i ett brev att hertig Frederiks gemål skall ligga i barnsäng i Flensborg, där Christian 4 då uppehåller sig.²⁵

6. Ulrik, 2/2 1611-12/8 1622. Ogift. Efterträdde 1624 sin farbror Ulrik som biskop i Schwerin. Trädde 1628 i krigstjänst hos Gustav II Adolf och kämpade i den protestantiska hären, där han ådrog sig den svenske kungens smickrande uppmärksamhet. Förrädiskt mördad vid en underhandling med den kejsrerliga hären 1633.²⁶

III

Christian 4 och Margrethe Sehested

Under äktenskapet med drottningen hade Christian 4 åtminstone två säkert belagda frillor: Margrethe Sehested och Kirsten Madsdatter. Den senare är välkänd av forskningen tack vare att hennes son med kungen blev officiellt erkänd kort efter drottningens död. Men hur kan man då sluta sig till att kungen haft någonting att skaffa med Margrethe Sehested? Ja, genom att sorgfälligt granska och jämföra de fåtaliga samtida dokument i Danmark (Norge) och Sverige, som bevarats till vår tid och därutöver läsa mellan raderna. Att författarna kom denna kärlekshistoria på spåren beror på några anteckningar om familjen Hammer-Hammar på Dragsmark kloster i Bohuslän, som utgavs i tryck 1900 av hembygdsforskaren Wilhelm Berg. Om släktens stamfader, viceamiralen Niels Hammer, död 1643, uppges att Christian 4 bekostade hans bröllop på Köpenhamns slott den 2 nov 1617 med en viss Margrethe Christensdatter, om vilken släktanteckningarna bara meddelar att hon var »hemma i Köbenhavn på Seland«. Men traditionen i trakten har ända in i vår tid gjort gällande att hon var en oäkta dotter till Christian 4.²⁷

Lyckligtvis finns Christian 4:s skrivkalendrar bevarade för både 1617 och 1618 och här kan man konstatera att det faktiskt firades ett bröllop på Köpenhamns slott den 2 nov 1617 och t o m ett tredubbelt sådant: »Nov ber 2. Giorde ieg Pigerniss ued Naffn Margrethe og gørell kaasteensdottherss brøllop paa køben(havns slott): Saoch Ma: Madtzsis brøllop, som den tiid uaar hoffprediikandt«. Bröllopet var dessutom infogat i det högtidiga reformationsjubileum, som firades i Köpenhamn 1-2 nov 1617, med Själlands biskop Hans Poulsen Resen och flera riksråd och främmande gäster (bl a kungens bror hertig Ulrik från Schwerin) närvarande. Ett par månader senare träffar vi åter på de båda flickornas namn i kungens skrivkalender 17/1 1618 i samband med en del utbetalningar ur hans handkassa: »Item (likaså) Margrete og Gørrel 1000 Dlr.« Jämför vi denna summa med vad kungen åren märmast före och efter brukade förära tjänsteflickor på de kungliga slotten, ser vi snart att Margrethe och Gørrel står i en klass alldeles för sig själva och härvidlag jämförbara endast med de närmaste familjemedlemmarna. Vilka var egentligen dessa båda flickor? Av Christian 4:s sätt att omnämna dem, verkar det som om de varit systrar och som om Margrethe varit den äldre av de två.

Det ena brudparet i nov 1617 är lätt få tillförlitliga uppgifter om. Mads Jensen Medelfart, 1579-1637, var då nybliven hovpredikant och avancerade ett par år senare till biskop över Lunds stift. Han var änkeman, när han 1617 gifte sig andra gången med Margrethe Torlofsdatter, 1586-1619, dotter till lågadelsmannen Torlof Knudsen Leve.

Det andra brudparet går ju också att identifiera tack vare de nämnda anteckningarna hos släkten Hammar på Dragsmarks kloster.²⁷ Niels Hammer fick förordnande som kapten i örlogsflottan 1611 och blev kort efter bröllopet konstituerad som chef på Bremerholm under Holmamiralen Sten Villumsen Rosenvinges suspension 1618. Flera gånger under kejsarkriget tjänstgjorde han som viceamiral för mindre flotteskadror och fick sommaren 1628 det delikata uppdraget att spionera på Wallenstein, som då belägrade Stralsund. 1624 hade Niels Hammer och Margrethe av kungen fått ett hus i Köpenhamn gent emot slottet och samma år erhållit Dragsmarks klostrets län i Bohuslän med 119 underlydande gårdar. När Niels Hammer avled 1643, dröjde det bara ett par månader innan Margrethe fick kungens försäkran om att i sin livstid få sitta kvar på huvudgården Dragsmarks Kloster »uden Aegt, Arbeide og Landgilde«. Och på en hemställan av Margrethe 1651 lovar Frederik 3 att hennes son Hans Hammer/Hammar skall få övertaga den vid hennes bortgång. Sedan dess har 10 generationer av familjen Hammar från far till son suttit som ägare till Klostergården och nu innehas stamfastigheten av adjunkten i historia vid Kungälv's gymnasium fil. kand. Leif Hammar.

Att det varit möjligt att identifiera det tredje brudparret är Leif Hammars förtjänst. I Köpenhamns universitets historia har han funnit en professor Alanus, som just året 1617 i november gifte sig i Köpenhamn med en Gjørild Christensensdatter. Visserligen anges denna Gørrel vara dotter till rådmannen och senare borgmästaren i Malmö Christen Jacobsen Nold och hans hustru Margrethe Remmertsdatter, men granskar man källmaterialet närmare, upptäcker man snart att hennes börd sannerligen inte är helt oomtvistlig. I Nytt danskt biografiskt leksikon (bd. 1, s. 102) uppger Øjvind Andreasen under Jens Hansen Alanus att Margrethe Remmertsdatter Sehested haft samröre med en annan ännu inte identifierad man före sitt äktenskap med Christen Jacobsen och att denne okände möjligen är far till dottern Gørrel! Går man till det likprogram, som trycktes av universitetet och författades av professor Ole Worm vid Gørrels död 1654, upptäcker man en rad andra omständigheter, som också styrker dels att hon är identisk med den i Christian 4:s skrivkalender figurerande Gørrel Kaastensdotter, dels at hon är ett av kungens hittills okända illegitima barn.

Gjørild Christensdatter föddes i Malmö den 19 mars 1604 och var alltså bara 13 år gammal, när hon i nov 1617 giftes bort med den 54-årige professorn och rektorn vid Köpenhamns universitet, Hans Jensen Alanus 1563-1631. Modern var enligt Worm dotter till frälsemannen Reinart Sehested (av den holsteinska ätten) och Margrethe Reventlow, båda tillhörande danska uradliga ätter. Den ende sonen med Alanus, Hans född 1624, dog vid tre års ålder, men i sitt nya äktenskap 1637 med borgaren i Köpenhamn Jens Jensen fick Gørrel tre söner och två döttrar. Professor Worm bugar sig djupt för denna köpenhamnska

borgarhustru och talar upprepade gånger om hennes lysande börd. Men han betonar också beträffande den andre maken Jens Jensen: »Ljuvt blev deras äktenskap under 18 år, så att knappast något ljuvare och älskvärdare kunde tänkas.« I ett brev till Niels Christensen Foss i Lyon 1/3 1618, kort efter Gørrels första bröllop nämner Worm lite sarkastiskt att hans kollega Alanus nu utökat sitt hushåll med en fjortonårig hustru!²⁸

Förbudet mot barnäktenskap inom adeln från 1539 utökade Frederik 2 1582 till att gälla alla. Ingen trolovning skulle längre vara giltig, när den hade skett vid omyndig ålder – kvinnan måste ha fyllt 18 år. Men kungen ansåg sig tydligen stå över lagen på detta område liksom på andra. Sofie av Mecklenburg var bara 14 år, när hon 1571 trolovades med Frederik 2 och 15 när bröllopet stod sommaren 1572. Likaså gifte Christian 4 bort Leonora Christine och Sofie Elisabeth vid 15 år och ett par av deras systrar vid 16. Tittar man i Danmarks Adels Aarbog ser man, att den danska adeln tydligen följt förordningen decennierna kring sekelskiftet 1600. Deras döttrar står i regel brud mellan 18 och 24 år. Hade Christen Jacobsen Nold i Malmö varit Gørrels far, borde alltså äktenskapet med Alanus ha varit ogiltigt!

Att adliga kvinnor gifte sig med ofrälse män kunde gå för sig, om deras närmaste fränder godkände äktenskapet, men Christian 4 såg inte sådana mesallianser med särdeles blida ögon. 1609 uppmanade kungen en svensk immigrant Wulf Stråle eller Grip att bevisa sitt adliga ursprung i samband med ingifte i den gamla danska ätten Daa.²⁹ Antagligen har Margrethe Sehested inte varit attraktiv på den adliga äktenskapsmarknaden efter att ha tjänstgjort som kungens frilla och så fått hålla till godo med den enkle rådmannen i Malmö. Troligen har Christian 4 ordnat så att giftermålet ingåtts under senare hälften av 1603, när Margrethe varit gravid, så att Gørrel formellt kommit att födas i äkteskapet med Nold. Men kungen har satisfaktionerat den stackars bedragne äkta mannen genom att kort efter Gørrels födelse utställa ett livsbrev 26/5 1604 för Christen Jacobsen, borgare i Malmö, och hans hustru Margrethe Remmertsdatter på en gård i Fjelleslöv i Oxie härad. Om Margrethe vet man, att hon i sitt äktenskap hade en dotter Karine och att hon 1626, som nybliven änka gifte om sig med byfogden i Malmö Peder Hansen samt att hon var död 1630.

Följer man Gørrel Christensdatter framåt i tiden, ser man att hon alltjämt åtnjutit kungens gunst på samma sätt som (system?) Margrethe. När hon 1637 inträder i nytt gifte med föreståndaren för Vartovs hospital Jens Jensen får hon nådigt tillstånd att skänka vin och bjuda flera gäster till bröllopet än förordningen tillåter. Kort efter betalar Christian 4 av statliga medel 1600 riksdaler, som maken häftar i skuld för till riksamiralen Claus Daa. Och 1638 får Gørrel, Jens Jensens, landgildesäd för 1000 riksdaler.³⁰

Hur länge Christian 4 uppehållit en intim förbindelse med Margrethe Sehe-

sted är inte känt, men det verkar som om Gørrels syster Margrethe varit några år äldre – hon nedkom med sitt första barn, en dotter, redan 1618. Kanske är Margrethe identisk med den faderlösa flicka, som Christian 4 1599 låter inaccordera hos tullnären i Helsingör Frederik Leiel och vars underhåll skall avkortas i dennes räkenskaper. Och kanske är båda systrarna identiska med de piger, som Christen Hammer och Anne Mortensdatter har i sitt hus 1607 och kungen betalar 360 daler för? Enligt adlig och furstlig sed vid denna tid lämnades barnen tidigt bort att uppfostras hos vänner och anförvanter. Christian 4 själv hade kort efter födelsen 1577 fått följa med morföräldrarna till Mecklenburg. Och några av kungens barn med Kirsten Munk vistades tidvis hos mormodern Ellen Marsvin på Dalums kloster, tidvis hos Christian 4:s systerdotter vid hovet i Nassau och tidvis hos den nygifte kronprins Christian på Nykøbings slott.³¹

Har det manne funnits fler frillobarn än Margrethe och Gørrel, som Margrethe Sehested varit moder till? En norsk släktforskare har i brev berättat om en anmoder Ingeborg, som levde under förra hälften av 1600-talet och enligt släkttraditionen skall ha varit ett av Christian 4:s okända illegitima barn. Denna Ingeborg fick 1639 av kungen gården Hein på Nordmøre i sin och sina barns livstid och hade i 14 år levt änka. Hennes make hette Christen Trane (död 1625) och med honom hade hon två döttrar Margrethe och Mari.³² Enligt samma släkttradition skall Ingeborg ha vuxit upp i Köpenhamn men mot kungens önskan valt en make efter eget skön och i hemlighet låtit viga sig i Bergen. Kanske skulle det 1617 egentligen ha varit tre frillobarn till kungen, som samtidigt giftes bort? Att Gørrel står brud vid en så uppseendeväckande ålder som 13 år har säkerligen berott på att fadern ordnat ett lämpligt parti åt den äldre system Margrethe och då i samma veva velat sörja även för den yngres framtid. Tänkvärt är vad Christian 4 skriver ned 1647 angående sina kvarvarande oförsörjda barn med Vibeke Kruse: »Ulrik Christian kan jag inte kasta ut för svinen och »Jomfruen« (Elisabeth Sofie Gyldenlöve) kan jag inte visa på dörren utan »wdflii« (utstyrel, hemgift) och bröllopskost«. Men när döttrarna väl kommit in i den äktenskapliga hamnen och kungen har ordnat för deras framtida försörjning verkar han smått irriterad, när de söker upp sin far i oträngt mål.³³

IV

Christian 4 och Kirsten Madsdatter

I Amores Christiani IV:i 1792 känner Suhm ännu inte namnet på Christian Ulrik Gyldenløves moder. Första gången Kirsten Madsdatter uppträder i kun-

gens skrivkalendrar är 12/4 1607 och 31/7 1608 och båda gångerna får hon 20 dlr ur hans handkassa. Antagligen har hon tjänstgjort som passupp hos drottningen och Christian 4 har fått upp ögonen för hennes yttre företräden. Kanske har hon redan nu fungerat som kungens frilla, fastän vi inte har belägg för detta förrän ett par år senare: 3/2 1611 föder hon sonen Christian Ulrik Gyldenløve dagen efter drottningens nedkomst (med hertig Ulrik). Hartmann t ex upprepar i sitt ovan anförda arbete (Kongens Børn) den gamla seglivade traditionen om att Kirsten Madsdatter hastigt avlidit 1612 »foran spejlet mens hun er ved at flette et perlesnor i sit hår, efter at hun syv uger tilforn var blevet forløst med en søn«. »Honom hör vi inte vidare talas om, troligen har han avlidit som späda« summerar Hartmann.³⁴ Det är möjligt att det är Christian 2:s frilla Dyvekes plötsliga död 100 år tidigare, som går igen i berättelsen om Kirsten Madsdatter. Sonen i sägnen kan mycket väl vara Christian Ulrik, men däremot finns ju möjligheten att något eller några oäkta barn sett dagens ljus tidigare och dött späda eller lämnats bort till fosterföräldrar och aldrig blivit officiellt erkända.³⁵

Kirsten Madsdatters egen börd har även den varit omtvistad. De flesta, som haft anledning att syssla med henne har visserligen antagit att hennes far var borgmästaren i Köpenhamn Mathias Hansen, men Fabritius anser att hon snarare varit hans oäkta dotter. Mathias Hansen dyker upp 1589 som deltagare i ett konsortium med handel på Nordlanden och var senare medlem i det Holländska kompaniet. 1613 blev han rådman och 1622 borgmästare. När han avled 1628, begravdes han i Helligåndskirken. Fyra gånger var han gift: 1. med Wendela von Delden, 2. med en dotter Gese till livläkaren Peder Sørensen, 3. med Ingeborg Mecklenborg och 4. med Ingeborg Leiel.³⁶ Alltsedan grevefejdens slut 1536 hade Köpenhamns borgare i motsats till borgarna i rikets andra städer saknat rätten att själva välja borgmästare och rådmän. Att en borgare blev vald till något av dessa ämbeten betydde alltså att vederbörande stod väl till boks hos kungen.

Trots att sägnen om Kirsten Madsdatters plötsliga död finns återgiven ännu av Svend Ellehøj i Danmarks Historie del 7, 1969, har redan O Nielsen för 100 år sedan i tredje bandet av Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse klarlagt att hon 1612 giftes bort med enspeännaren Reinholt Hansen, 1581-1646. Själv levde hon till 1629 och födde sin make två söner och fyra döttrar. Efter hennes död ålades änkemannen att skifta med sina barn. Reinholt Hansen var av borgerlig härkomst från Köpenhamn och fick en gedigen handelsutbildning i bl a Hamburg och Nürnberg. Efter att ha följt hertig Hans på hans ryska friarresa tjänstgjorde han 1607-14 hos Christian 4 som enspeännare – d v s kungens sändebud till främmande furstar. 1615 blev han hovmönsterskrivare och 1628 borgmästare i Köpenhamn efter sin svärfar. Under Torstenssonkriget fick Reinholt Hansen 1644 förordnande som auditör i hären, men blev redan året därpå (1645) avsatt från sin borgmästarbefattning efter att ha uppskjutit av-

rättningen av en mördare så att denne kunnat undkomma. Det sägs att det var dels kungens onåd och dels hans andra hustrus otrohet (hon var beryktad för sitt samröre med Corfitz Ulfeldt) som lade honom i graven 1646.³⁷

Men så länge kungens gunst varade, överhopades Reinholt Hansen med nådevedermålen. 1625 får han av prins Christian som tillförordnad regent, rântan eftergiven på en skuld till kungen.³⁸ 1628 blir han borgmästare i huvudstaden efter svärfadern och får samma år expektansbrev på ett kannikedöme, som 1635 infriades vid domkyrkan i Roskilde.³⁹ 1644 fick han löfte om kronans inkomster av Färöarna. När styvsonen Christian Ulrik Gyldenløve satte livet till i 30-åriga kriget 1640, talas det om att en del av hans lösöre fanns i förvar hos Reinholt Hansen. Kungen intresserade sig tydligen också för dennes halvsyskon och tillhöll fadern 1633, fyra år efter Kirsten Madsdatters död, att skifta med sina barn.⁴⁰ En dotter i detta äktenskap omtalas som anställd vid hovet.⁴¹

Kungens son med Kirsten Madsdatter.

Christian Ulrik Gyldenløve 3/2 1611-16/10 1640. När smycken och klenoder delas mellan barnen efter drottningens död 1612 får också den lille oäkta halvbrodern Christian Ulrik sin beskärda del. »Der fiindiss Ochsaa Ett paapiir, tegnit med E, huorudy er nogle stifter besatt med demanter och Rubiner, huilcke Christian wuldrick skall haffue«, skriver Christian 4 i brev 1615 till den utvalde prinsens hovmästare Christian Friis. I sin skrivkalender 3/5 1614 skriver kungen: »Drog jeg fra Kiøbenhavn til Frideriksborg. Tog jeg Christian Uldrick med mig«⁴² och 22/9 1617 ger han i uppdrag åt Christoffer Ifversen att på sin resa till England köpa bäverskinn både till de äkta sönerna och »ett grått till Christian Ulrik«.⁴³ 1620 får Christian Ulrik en gård i Köpenhamn »paa det Nye Torv« och 1624 godset Rohlstorff i Holstein, som han skrives till vid högtidliga tillfällen som andra danska adelsmän.⁴⁴

Tillsammans med den 4 år yngre halvbrodern Hans Ulrik inkvarteras Christian Ulrik på Sorø 1621 med professorn Jens Dienesen som informator. Ett helt litet hov omger dessa oäkta kungasöner: en student, en husföreståndarinna, en kock med sin dräng, en källarsven och en skjutsosse! Och Christian 4 ger dem också ett årligt underhåll som är kungligt i sitt överdåd: 104 sidor fläsk, lika många svinhuvuden, 156 svinryggar, 10 kroppar saltat och rökt nötkött – 8 tunnor smör, 10 tunnor sill – 4000 vittlingar, 4000 flundror – 3 tunnor ärter, 2 tunnor havregryn – 6 åmar (942 l) Rhenvin, 3 läster (59,7 hl) öl – ». »Magister Jens Dienesen skal have slittig Indseende med Forispisningen af nævnte Fetalje, Vin, Øl og Speceri, at den ikke sker til Overflod eller Unytte«!⁴⁵ 1624 får Ernst Normand order att skaffa 600 lass ved till gossarna Gyldenløves behov på Sorø och leverera ett rådjur varannan vecka och varannan vecka några harar till deras kök. Men året därpå har han börjat fundera över om det kan gå åt så mycket som ett helt eller halvt bondelass ved om dagen i

deras kök. Christian 4 beslutar också att en förändring skall ske med avseende på bröderna Gyldenløves hushållning: de hästar och vagnar som Christian Ulrik och Hans Ulrik använt skall så när som en eller två sändas tillbaka till kungens stallmästare.⁴⁶ 1625 befinner sig också hertigarna Frederik och Ulrik på Sorø. Samma år får halvbröderna Gyldenløve en ny präceptor: Jens Diensen ersätts av rektorn vid den adliga skolan på Sorø Niels Skiellerup.

Christian 4 bryter nu upp för att kasta sig in i kejsarkriget och förordnar prins Christian till regent. Och den 15-årige Christian Ulrik får sommaren 1626 faderns befallning att lämna skolstudierna och sluta sig till honom i Wolfenbüttel. 1627 talas om hans eventuella resa till Frankrike.⁴⁷

Redan 1619 är Christian Ulrik, 8 år gammal, titulär överste president i Ostindiska kompaniet med en årslön av hela 1000 dlr.! 1634 blir han utnämnd till hovjunkare och får som kapten över kungens livgarde en årslön av 300 riksdlr. 1636 avancerar han sedan till hovmarskalk. Trots de bittra erfarenheter fadern fått göra av sitt ingripande i 30-åriga kriget, beslutar sig Christian Ulrik för att på spansk inrådan värva ett regemente och kasta sig in i denna häxkittel. Försöket slutade olyckligt. Han föll i en träffning med holländarna vid Neustadt den 16 okt 1640.⁴⁸

Christian Ulrik Gyldenløve avled ogift, men lämnade en borgerlig flicka, Bente Luft, sörjande efter sig. Hon var dotter till tullnären David Luft eller Lucht i Helsingör, tullskrivare där efter Frederik Lejel 1601 och antagen till tullnär 1623. Bentes kärleksaffär med Gyldenløve föll inte Christian 4 i smaken. 1638 vill kungen sända henne till Norge till svågern Niels Tolder i Christiania så att hon: »ikke skilles ved sin lykke«! Kort före sin död hade Christian Ulrik skrivit över hela sin förmögenhet på Bente, men detta gjorde Christian 4 om intet.⁴⁹ På Frederiksborg finns ett intressant porträtt av en hovman Ulrik Luft, död 1684 – måne en son till Bente och Christian Ulrik Gyldenløve? Av Christian Ulrik Gyldenløve finns veterligt inget porträtt bevarat.

V

Christian 4 och Karen Andersdatter

Det berättas att Christian 4 träffat Karen Andersdatter på ett bröllop i Köpenhamn 1612 eller 1613 och strax tagit henne med sig hem till slottet. Hon var dotter till skrivaren på Bremerholm Anders Hansen och Bodil Knudsdatter Vincke. Eftersom hon enligt trovärdiga uppgifter var förlovad med kyrkoherden i Køge, magister Niels Glostrup, bör hon väl ha varit åtminstone 18 år och alltså född omkring 1595. Glostrup fick hålla till godo med hennes syster Anna (gift 1614) och gjorde en snabb karriär inom kyrkan: han blev kyrkoherde i St

Olai kyrka i Helsingör 1616 og 1617 utnämnd till biskop i Oslo.⁵⁰ Förbindelsen mellan Christian 4 och Karen varade i tre år (1612-1615) och resulterade i åtminstone två kända barn: dottern Dorothea Elisabeth 1613-1615 och sonen Hans Ulrik Gyldenløve 1615-1645. Att förhållandet upplöstes skall dels ha berott på att de danska adelsdamerna vägrat att visa sig vid hovet och göra Karen sin uppvaktning dels på att kungen förälskat sig i en högadlig flicka, Kirsten Munk, och ville knyta henne fastare till sig. Ett intressant dokument är det s k bindebrevet till Karen, skrivet av Christian 4 i sina barns namn, som fanns i presidenten Niels Stubs ägo. Av detta synes det som om kungen varit angelägen att skapa ett gott förhållande mellan sina äktfödda, moderlösa söner och maitressen Karen Andersdatter.⁵¹ Kanske här han ett tag tänkt att hon för framtiden skulle fungera som deras styvmoder.

Vad gäller Karen Andersdatter själv, hennes föräldrar, syskon och svågrar kan man konstatera hur den kungliga nådens sol flödar över dem på känt manér. Men också hur majestätets misstänksamhet och vresighet drabbar den stackars före detta älskarinnan, när hon vid 45 års ålder kastar sina ögon på en ung student i Köpenhamn. Det var ju inte bara för sina barns framtid Christian 4 kände sig ha ett ansvar utan även för de avdankade frillorna. Enligt Stub lämnade Karen Andersdatter hovet 10/4 1616 drygt tre månader efter att Kirsten Munk gjort sin entré. Hon fick en gård på Amager Torv och 1/6 1616 ön Hven i förläning. Dessutom talas då och då om ved till Karen Andersdatter t e x 1618 och 1626 då prinsen som tillförordnad regent beviljar sin före detta styvmor 50 lass ved mera om året än hon hittills haft.⁵² 1625 får Karen 300 dlr om året i underhåll som 1645 höjs till 600 dlr och 1635 erhåller hon som gåva ytterligare två gårdar i Köpenhamn.⁵³

Åskvädret – Christian 4 har ju tidigare jämförts med guden Zeus-Jupiter, som både förde ett vidlyftigt liv, slungade blixterna och lät tordönet mullra – drog ihop sig över Karen Andersdatter 1640, när studenten Niels Nelausen friade till den då ganska bedagade kvinnan. Han var son till slottsprästen i Köpenhamn Nelaus Poulsen (död 1626) och Maren Jensdatter (död 1643), vilken som änka tycks ha ägnat sig åt ganska vidlyftiga affärer. När Niels Nelausen immatrikulerades i Leyden 1632 angavs hans ålder till 21 år och han bör alltså ha varit ca 15 år yngre än Karen. Våren 1640 är han hemma i Köpenhamn och slår sina lovar kring Karen Andersdatter. Frieriet omtalas i ett brev från Christian 4 19/3 1640, där studenten spydigt apostroferas som »Junker Snaresvend« och Karen hotas med att mista ön Hven. Detta hot blev verklighet 1/5 samma år och kungen fordrar att hon skiftar sitt bo med sonen Hans Ulrik innan det kan bli tal om något giftermål. Hans Ulrik står närmast att ta över Hven, men Christian 4 sprider ut ett rykte (29/3 1640) att det är Karens svåger Lauritz Hammer som skall ha länet. Hösten 1640 förtecknas Karens boskap på Hven: 36 kor, 2 tjurar, 5 unga kvigor, 7 unga stutar och 12

kalvar. Kungen köper alla dessa kreatur för 474 släta daler till Hans Ulrik.⁵⁴

Våren 1641 har misstämningen mellan kungen och Karen gått så långt att hon i närvaro av Anne Mortensdatter säger att hon inte vet av någon son!⁵⁵ I oktober samma år landsförvisar Christian 4 Niels Nelausen. Först i februari 1643 får Niels kungens löfte att återvända till Danmark »dog at han skal aldrig mere molestrere Kongelig Majestät om det Giftermaal med Karen Andersdatter – «. Och hans gamla mor måste utställa en förpliktelse på sin sons vägnar att han inte skall tänka på något äktenskap med damen i fråga. Under Torstenssonkriget hör vi sista gången talas om Niels Nelausen, som då uppehåller sig i Malmö.⁵⁶ 1643 är kungen betänkt på att återge Karen ön Hven, men förlåningen kom att stanna hos sonen till hans död 1645 och övergick sedan till hans änka Regitse Grubbe. I stället får Karen Andersdatter 1643 en årlig pension av 150 riksdlr, som snart ökas till 600. Bara en månad före sin död (28/1 1648) stadfäster Christian 4 denna pension. Men under de svåra åren på 1650-60-talen, när svenskarna besatte delar av Danmark infriades löftet dåligt och den nära 80-åriga Karen Andersdatter skall ha slutat sina dagar i armod 1673. I god tid dessförinnan hade hon beställt ett epitafium i Nicolai Kirke med sitt målade porträtt, som inte längre finns bevarat.⁵⁷

Karen Andersdatters far Anders Hansen skall enligt justitierådet Christoffer Hammer ha tillhört den pommerska adelsätten von Platen vilket professor Abraham Kall nog med rätta betvivlar. Inte heller Vincke tycks ha någonting med hans släkt att skaffa: det var hans första hustru Bodil Knudsdatter, som på sin mödernelinje hade Vinckehärstamning. 1576 blev Anders Hansen slottsskrivare på Gotland och omtalas som broder i Danske Kompagni 1579. Han kallas »Skriver paa Holmen« 1594 och står kvar i denna befattning till 1615, när han avgår med bibehållen lön. I egenskap av kungens svärfar tituleras han då mera högtidligt »Rigens skriver«.⁵⁸ När Christian 4 inleder förbindelsen med dottern Karen 1612-13 börjar nådevedermälena dugga tätt över Anders Hansen och hans famijl: 2/4 1613 får han en gård i Nyborg, 7/4 1615 ett korntonnde i Aversløv socken och 16/12 1615 avsked på grund av ålderdom med bibehållen lön. 7/7 1618 blir Anders Hansens son Erik intagen i Sorø skola. Samma år avlider Anders Hansen och 1620, 30/3 får vi veta att hans änka Elsa blivit skyldig kungen 1300 riksdaler på sin mans räkenskap, som nådigt efterskänkes, liksom en ändå större restantie 3232 riksdaler samma år. 23/5 1636 omtalas Peder Walter i Nyborg, som då är gift med Anders Hansens änka. Att en sådan generositet inte var obligatorisk ser vi av Egenh. Breve 19/10 1620 där Dina, änka efter tullaren i Ronneby, blir skyldig en summa pengar på sin mans räkenskap, som hon inte kan betala. Men trots hennes bön om förskoning ger Christian 4 Tage Thott i uppdrag att taga allt vad som tillhör henne på kungens vägnar!⁵⁹

Anders Hansens första hustru Bodil Knudsdatter var dotter till slottsskriva-

ren Knut Pedersen (död 1569) och Anne Hansdatter Vincke, vars far Hans Vincke nämns som byfogde i Köpenhamn 1535 och var gift med en Boel. Byfogden hade två dottersöner, båda med namnet Hans, som upptog morfaderns släktnamn och kallade sig Vincke: Hans Knutsen Vincke (död 1591), lagman i Stavanger och Hans Arildsön Vincke, norsk fogde 1626. Karen Andersdatter själv lär ha använt namnet Vincke (och även vapnet) på sitt förstörda epitafium i S:t Nicolai kyrka i Köpenhamn medan hennes bror Hans Andersen Vincke (död 1625) blev stamfader för den yngre slakten Bergh. Han var kanik i Oslo och gift med Oslodekanen Claus Bergs dotter Barbara, sonsöns dotter till den berömde bildsnidaren Claus Berg i Odense. Hur denna släktkrets genom vapenlikhet med den svanska adliga ätten Gyldenär kommit att gå under beteckningen Gyldenaar och hur lagmannen Nicolaus Bergh i Skien medvetet förvanskat sin farmors och farfars namn till Hans Clausen Berg och Barbara Andersdotter Vincke utreds föredömligt i Norsk Personalhistorisk Tidsskrift 1920.⁶⁰

Kungens barn med Karen Andersdatter:

Dorothea Elisabeth 20/12 1613-3/6 1615, född på Koldinghus, uppkallad efter Christian 4:s farmor drottning Dorothea (av Sachsen-Lauenburg) och mormor, hertiginnan Elisabeth av Mecklenburg. Maren Amme, som erhöll 46 daler 20 okt 1614, var tydligen flickans amma, och samtidigt fick Karens Pige 10 daler.⁶¹ Hon begravdes i S:t Nicolai kyrka, där även modern så småningom fick sin grav. Eventuellt har hon haft en syster, kanske dödfödd eller avliden mycket spä. Något namn på denna flicka har inte påträffats.⁶²

Hans Ulrik Gyldenløve, född på Kronborgs slott 10 mars 1615, död ibidem 1 febr 1645 och begravd 24 febr i Vor Frue kirke. Redan vid sex års ålder började Hans Ulriks utbildning tillsammans med halvbrodern Christian Ulrik 1621 och fortsatte till 1625 (se ang denne!). Faderns plan tycks ha varit att göra denne son skickad till att så småningom kunna övertaga riksamiralsämbetet. Men dels hade Hans Ulrik ganska kläna förståndsgåvor – han lär aldrig ha kunnat fatta navigerandets svåra konst – dels drabbades han under ambassaden till Spanien 1640 av ett epileptiskt anfall, kanske försakat av ett övermått av vindrickande.⁶³ 1634 inlogerades Hans Ulrik hos köpmannen Lauritz Hammer, som bodde nära slottet i Köpenhamn och var gift med hans moster Else Andersdatter. 1637 blev han myndig och kort efter tituleras han kungens kammarjunkare.⁶⁴ 1641 får han förläningsbrev på Kronborg, Frederiksborg och Abrahamstrup län och samma år blir han tillförordnad Holmamiral jämte Sten Beck under Erik Ottesen Ornings suspension.⁶⁵ 1642 får han det delikata uppdraget att ledsaga den svenska änkedrottningen Maria Eleonora, som på kant med riksrådet i Stockholm tagit sin tillflykt till Danmark.⁶⁶

Förlänningar och gåvor kommer Hans Ulrik till del i liknande mått som

Christian 4:s övriga oäkta barn. Tidigt skrivs han till egendomen Vindinge gaard i Øster Flakkebjerg Hd. 1624 får han sköte på en kronans gård i Köpenhamn, 1626 talas om hans fastighet i Studiumstræde och 1633 erhåller han 1841 riksd av sin far att inköpa någon egendom för. 1642 får han övertaga sin mors förläning, ön Hven. Vid Hans Ulriks död 31 jan 1645 på Kronborg ägnar Christian 4 en hel del omsorg om förberedelserna till hans begravning. Dragkvinnor anmodas inställa sig på Kronborg, kista med tillbehör beställes »stofferad så som det anstår en adelsman« och gravplats ordnas i Vor Frue Kirke. Den dödes skulder tas fram till skärskådande: bl a är han skyldig skolan på Frederiksborg 10000 daler. Men änkan Regitse Grubbe lovar betala hans skulder.⁶⁷

Hans Ulrik Gyldenløve gifte sig den 10 okt 1641 på Köpenhamns slott med Regitse Grubbe, dotter till Jørgen Grubbe til Tostrup och Hageløs (1584-1640) och Lene Rud (1594-1671). Som änka fick hon behålla Hven – till 1654, då hon bytte ut länet mot en årlig pension av 1000 dlr.⁶⁸ 1647 fick hon bostad på Esrum Kloster men 1661 bodde hon i sin gård på Østergade i Köpenhamn. 1678 anklagades hon för delaktighet i mordförsöket på grevinnan Birte Skel och förvisades till Bornholm.⁶⁹

På Frederiksborg hänger ett stort dubbelporträtt i helfigur av en man och en kvinna ca 1640, som gått under beteckningen H U Gyldenløve och Regitse Grubbe. Troligen är denna tradition falsk men av Hans Ulrik finns ett säkert porträtt bevarat: ett knästycke (målat av van Mander?) med utsikt över Öresund mot Kronborg. Det räddades från den stora branden på Frederiksborg 1859 genom att kort dessförinnan flyttas över till Rosenborg, där det ännu hänger.⁷⁰

VI

Christian 4 och Kirsten Munk

I Sverige förekom det flera gånger under Vasatiden att kungen valde en drottning ur högadeln (Margareta Leijonhufvud, Katharina Stenbock, Gunilla Bielke). Men där härstammade ju kungahuset från den svenska adeln. I Danmark sökte både modern änkedrottningen Sofie och systrarna förmå Christian 4 att välja en tysk prinsessa efter drottningens död 1612. En av anledningarna till att den lågbördiga Karen Andersdatter förvisades från hovet sägs ha varit att adelsfruarna i Danmark vägrade att delta i hovlivet. När därför kungen 1615 lärer sig med en högadlig flicka, den 17-åriga Kirsten Munk, försvann åtminstone detta problem. Olika uppgifter finns om, när samlivet började mellan Christian och Kirsten. En källa uppger 23. april. 1615, en annan och tillförlitligare (kungens egen skrivkalender) den 31 dec samma år. Enligt den

förra skulle samlivet ha inletts med en regelrätt vigning på Lundegaard (av hovpredikanten Mads Jensen Medelfar) men enligt andra mera tillförlitliga uppgifter enbart genom en festlig upptakt i samband med nyårsfirandet på Frederiksborg. Hur som helst hade Christian 4 redan 23 aug utställt ett dokument, där han förklarar sig vilja taga Kristen Munk till sin äkta »stallbroder«. Kirsten Munks ställning som kungens morganatiska gemål kommer till uttryck dels i den titel – grevinna av Slesvig och Holstein – Christian 4 förlänar henne, dels i titulaturen fröken för deras döttrar.⁷¹

Kirsten Munk 1598-1658 var dotter till den förmögna adelsdamen Ellen Marsvin i hennes äktenskap med Ludvig Munk till Nørlund 1537-1602. Efter hans död fick Kirsten en styvfar 1606 – Knud Rud till Sandholt – men inga syskon. Ett betydande antal danska storgods bl a på Jylland skulle så småningom tillfalla henne. Hon var alltså vad man kallar ett gott parti. Att modern Ellen Marsvin haft ett finger med i spelet, innan det kom så långt som till formligt frieri från kungen våren 1615 är mer än troligt. Hur som helst utnyttjade hon sin ställning som kungens halvofficiella svärmor till att lägga under sig ännu mera jord och öka sin redan förut stora förmögenhet.⁷²

Redan 1608 hade Christian 4 kommit i kontakt med den då 10-åriga jumfru Kirsten Munk til Nørlund,⁷³ men den bekantskap, som ledde till morganatiskt äktenskap härleder sig nog från slutet av 1614 eller början av 1615. Den äventyrare vid namn Jørgen Ulrik, som 1651 dök upp i Helsingør och t o m erkändes som halvbror av kung Frederik 3, påstod att han var son till Christian 4 och Kirsten Munk och född innan deras egentliga samliv började (1615).⁷⁴

Scocozza betonar i sin biografi över Christian 4 att både kungen och Kirsten led av allvarliga känslomässiga störningar förorsakade av de föga harmoniska hemförhållanden under vilka båda hade vuxit upp. Ändå tycks de tio första åren av deras samliv ha tätt sig harmoniska. Kungen kallar Kirsten i sina brev: »Min allerkæreste mus« och låter henne inta nära nog en drottningens ställning i hovlivet. Kirsten å sin sida höll visserligen på sin personliga integritet men uppträdde gentemot kungen med en klädsam hövlighet.⁷⁵ Att hon varit den kvinna, som Christian 4 framför alla andra känt sig knuten till och lojal emot ser vi av den högtidliga försäkran han efter brytningen 10/11 1628 utfärdar: att han fr o m den 31 dec 1615 och till då varit henne obrottsligt trogen!⁷⁶

Efter hjärnskakningen i Hameln och nederlaget mot kejsarens trupper vid Lutter am Barenberg 1626 var inte Christian 4 längre samme uppmärksamme kavaljer visävi sin hjärtas älskade. Åldern tog ut sin rätt (han var nu omkring 50 år), förtäringen av starka drycker ökade och kungens humör var ofta uruselt. När Kirsten då träffade en uppmärksam kavaljer i sin egen ålder, Rhengreven Otto Ludvig von Solm, förstår vi att hon helt kunde vända sin håg från kungen till denne man. I de officiella handlingarna kan vi följa utvecklingen från 1626, när rhengreven anställdes av Christian 4 som överste i den danska armen till

Kirsten Munk (1598-1658). Kopi af maleri af Jacob van Doordt 1623. På van Doordts maleri ses Kirsten Munk sammen med fire af sine børn, nemlig Valdemar Christian, Anna Katrine, Sophie Elisabeth og Leonora Christine.
Det kgl. Biblioteks billedsaml.

1628, när han får fritt skepp och respass til Pillau. Skvallret om Kirstens skamlösa uppträdande tillsammans med rhengreven hade nått kungens öron och redan tidigt på året 1628 vill Christian 4 bli honom kvitt eller åtminstone förlägga hans regemente någon annanstans än på Fyn.⁷⁷ 10 nov 1628 stänger Kirsten Munk sängkammardörren för kungen och drygt ett år senare, i jan 1630, löper hon amok under julfirandet på Frederiksborg och lämnar hovet för alltid. För Christian 4 har Kirstens otrohet varit ett svårt slag, som ständigt upptagit hans tankar de sista tjugo åren av hans liv. Till en början har han tydligen – trots att Kirsten försökt ta honom av daga med gift och erbjudit den svenske residenten danska statshemligheter – sökt hålla brytningen hemlig. Dråpliga är hans omsorger julen 1628 att hålla Kirstens piga Marie kvar på Kronborg – kom hon till hovet, kunde hon ju med egna ögon se hur det var fatt. Och när kungens äktenskapliga bankrutt var ett faktum, försvarar han sig inför världen med långa, detaljrika utläggningar, där ingenting i den olustiga affären döljes.⁷⁸

Det län Ellen Marsvin fordrat för dotterns räkning i den händelse samlivet upphörde blir det ingenting av. I stället tvingar Christian 4 svärmodern att upplåta godsens Boller och Rosenvold på Jylland till Kirsten för hennes framtida underhåll. På grund av den vårdslöshet för att inte säga sadism med vilken Kirsten redan tidigare umgåtts med sina barn, tar Christian 4 också på sig själva vårdnaden om barnen. Men inte bara det. Han förbjuder dem också långa perioder at träffa sin mor.⁷⁹ När Kirsten reser omkring i riket och förtalar kungen, sätter han henne i husarrest på sina gårdar – kanske fruktar han också för sitt eget liv? Ett ständigt tvistefrö mellan Christian 4, Kirsten och Ellen Marsvin är också den sist födda dottern Dorothea Elisabeth (född 1/9 1629) som kungen vägrar att erkänne som sitt barn.⁸⁰ Trots allt umgås den dödsjuka kungen de sista veckorna av sitt liv vårvintern 1648 med tanken på att låta Kirsten Munk återkomma till hovet »og pleje hannem paa hans alderdom«! Härtill återkommer vi i nästa kapitel, som handlar om Vibeke Kruse.

Eftersom Kirsten Munk under de goda åren 1615-1625 näst intill intog en drottningens ställning vid det danska hovet, blev hon några gånger avmålad dels ensam, dels tillsammans med sina barn. Ett par intressanta ungdomsporträtt av tonåringen Kirsten Munk har dragits fram i samband med Christian 4 – jubiléet 1988: ett av dem finns i England och ett i Norge. Mest magnifik är den stora helfigursbilden av Jacob van Doort ca 1625, där Kirsten står vid ett bord i en palatsinteriör med den spåde sonen Valdemar Christian sittande på bordet framför sig och de tre äldsta döttrarna stående på golvet bredvid i sina styva, guldbroderade klänningar. Om kungens kärlek vittnar det stora hängsmycket på bröstet med initialerne C och K i centrum – Christian och Kirsten.⁸¹ Henrik Bramsen hävdar att Christian 4 byggde lustslottet Rosenborg närmast som en ram kring sin och Kirstens kärlek.⁸²

Christian 4:s barn med Kirsten Munk (sonen blev tysk riksgreve och döttrarna fick ställningen som grevinnor av Slesvig och Holstein med titeln Fröken).

Anna Cathrine 10/8 1618-20/8 1633, säkerligen uppkallad efter den döda drottningen. Trolovad 1628 med Frands Rantzau, 1604-1632, som samma år fick Dalum kloster i förläning⁸³ och 1632 blev utnämnd till rikshovmästare. Men innan äktenskapet kann fullbordas drucknade Rantzau i slottsgraven vid Rosenborg 3/11 1632 och året efter avled Anna Cathrine som det sägs av sorg över fästmannens död. Hon är avmålad som liten flicka på helfigursporträttet av modern och av Frands Rantzau finns även ett porträtt bevarat.⁸⁴

Sophie Elisabeth 20/9 1619-29/4 1657. Uppkallad efter sin farmor drottning Sophie och sin farmors mor hertiginnan Elisabeth av Mecklenburg? Elisabeth hette för övrigt också en faster, gift med hertigen av Braunschweig. Blev vid 15 års ålder 1634 på Köpenhamns slott gift med greve Christian Pentz 1600-1651 i samband med halvbrodern kronprins Christians bröllop – det store Bilager. Christian Pentz hade sina gods i Holstein. Han blev först amtman i Rendsborg och sedan över Steinburg amt. Som nybliven änka blev Sophie Elisabeth trolovad med Holger Vind till Harstedt men när Corfitz Ulfeldt och Hannibal Sehested föll i onåd fullföljde denne inte äktenskapet. Hon avled 1657 och begravdes i S:t Knuds kyrka i Odense. Hon är avbildad som flicka på moderns helfigursporträtt.⁸⁵

Leonora Christine 8/7 1621-16/3 1698. Kanske tänkte man på modern och mormodern, när man uppkallade flickan. Kirsten är ju en kortform af Kristina men Ellen av Helena och inte Eleonora! Hon föddes på Frederiksborgs slott och avled i Maribo kloster efter att under 22 år (1663-1685) ha suttit som fånge i det Blaa Taarn. Redan 1630 trolovades hon med den unge, elegante och fint bildade men fattige Corfitz Ulfeldt, 1606-1664. Bröllopet stod på Köpenhamns slott 9/10 1636, när Leonora Christine var 15 år, och äktenskapet var det enda bland Kirsten Munks döttrars, som blev lyckligt, trots att maken öppet hade umgänge med andra kvinnor. Corfitz Ulfeldts fattigdom avhjälpes snart, när han blivit utsedd till måg. Efter att ha utnämnts till kammarjunkare 1630 förlänades han 1632 med Bohus län, som 1634 utbyttes mot Møn med residens på Elmelunde gård. Tiden på Møn betraktade nog Ulfeldt (och Leonora Christine) som en förvisning, men redan 1637, året efter bröllopet, blev han utnämnd till ståthållare på Köpenhamns slott och kunde inrätta sig ståndsmässigt i Johan Bräms stora gård vid Gråbrödretorv. Karriären kröntes 1643 med rikshovmästarämbetet, som var landets förnämsta. Møn som Ulfeldt fått behålla, fick han kvitt och fritt 1637 och dessutom Hørsholms län på avgift. To m hans spåde son Christian förlänades med S:t Hans och Munkeliv kloster i Norge 1640!⁸⁶

Så länge Corfitz Ulfeldt behövde kungens stöd uppträdde han i riksrådet som den lojale svärson Christian 4 satte sin lit till. Senare – efter mitten av 1640-talet

Leonora Christine, malet i Holland under en rejse 1647 af Gerrit van Honthorst.

– kände han sig stark nog att driva sin egen linje stick i stäv mot Christian 4:s önskningsar. »I dag haven I bundit mina händer« yttrade kungen t e x 1647. Troligen har Ulfeldt hoppats kunna lansera sig själv som tronföljare efter kronprinsens oväntade död 1647 och redan från början befunnit sig på kollisionskurs med den nye kungen Frederik 3. Maktkonflikten ledde till Ulfeldts fall 1651, landsflykt och övergång till fienden (Sverige) samt dödsdom och avrättning in effigie 1663. När han flydde, hade han lyckats skrapa ihop den väldiga förmögenheten av en miljon daler, som lånades ut dels till Carl X Gustav dels till Leonoras släkting Carl II av England. Under en ambassad till Österrike hade Ulfeldt av kejsaren blivit upphöjd till tysk riksgreve så att Leonora Christine hade rätt att tituleras grevinna även om Frederik 3 ville förvägra sina halvsysstrar rätten att bruka titeln grevinna av Slesvig och Holstein. Av Corfitz Ulfeldt och Leonora Christine finns ett flertal porträtt bevarade.⁸⁷

Elisabeth Augusta 28/12 1623-9/8 1677. Uppkallad efter sin faster Augusta gift med hertigen av Slesvig-Holstein. Beträffande namnet Elisabeth se systemen. Hon förmäldes 1639 med Hans Lindenov till Ivernæs, 1616-1659, men redan 1636 hade han fått löfte av kungen om denna fröken och som trolovningsgåva

ett armband. Kort efter bröllopet fick Hans Lindenov 1/1 1640 ett korntionde och 1638 hade han erhållit Kalundborgs län. Genom svågern Hannibal Sehesteds medverkan fick han 1647 en pension av de norska statsintäkterna. Om det föga harmoniska samlivet mellan makarna se Birket Smith: Til karakteristik af nogle Kvinder og Mænd hørende til »Svigersønnernes« Kreds. 1658 utbytte han Kalundborgs län mot S:t Knuds kloster i Odense.⁸⁸

Christiane 15/7 1626-våren 1670. Säkerligen uppkallad efter fadern. Tvilling med nästföljande. Gift på Köpenhamns slott 6/11 1642 med Hannibal Sehested, samtidigt som tvillingsystemen Hedvig äktade Ebbe Ulfeldt. Att just detta datum valts (Gustav II Adolf föll denna dag tio år tidigare vid Lützen) var kanske en gemenhet mot den svenske kungens änka Maria Eleonora, som då befann sig i Danmark och även inbjudits till bröllopsfesten.⁸⁹ Hannibal Sehested 1609-1666 blev 1636 förlovad med den tioåriga Christiane och fick 1637-39 leda hennes bror Valdemar Christians »grande tour« till Väst- och Sydeuropa. 1639 fick han Tranekær i förläning men bytte detta län 1640 mot Bohus. Våren 1642 blev han utnämnd till ståthållare i Norge och Akershus blev de nygiftas residens. I samband med Corfitz Ulfeldts fall 1651 blev Hannibal Sehested entledigad och fick avstå sin stora i Norge samlade förmögenhet till Frederik 3, men tillförsäkrades av kungen en årlig pension av 4000 rd. Först 1660 blev han tagen till nåder och användes som diplomat, riksråd och riksskattmästare. Flera målade porträtt är bevarade både av Christiane och Hannibal, bl a ett stort dubbelporätt på Frederiksborg. Beträffande deras samliv se Elisabeth Augusta.⁹⁰

Hedvig 15/7 1626-5/10 1678. Begravd i Trefaldighetskyrkan Kristianstad. Uppkallad efter fastern Hedvig gift med kurfursten av Sachsen. Trolovad med Ebbe Ulfeldt 1641 och gift på Köpenhamns slott 6/11 1642 samtidigt med tvillingsystemen Christiane. Ebbe Ulfeldt 1616-1682 var son till Christoffer Ulfeldt til Svenstorp i Skåne, tjänade som officer först i den kejsrerliga hären, sedan i den danska, där han avancerade till generalmajor och sist i den svenska efter brytningen med Frederik 3 1651. Christian 4 utnämnde honom till länsman på Bornholm och gav honom »ett honorabelt gage« 1646, men riksråd blev han inte som flera av de andra kungliga mågarna. Han fann sig väl tillrätta under svenskt styre (i motsats till sin släkting Corfitz) sedan Skåne 1658 övergått til Sverige. Slitningarna i äktenskapet relateras i ovan nämnda uppsats av Birket Smith (se Elisabeth Augusta). Porträtt av Hedvig och Ebbe förvaras på Ovesholm i Skåne.⁹¹

Marie Cathrine född 29/5 1628, död samma år 1/9. Eftersom modern Kirsten Munk redan inlett sin förbindelse med rhengreven, när hon avlades, är väl hennes börd något tvivelaktig, men då hon avled spädkom detta problem inte att upptaga kungens tankar på samma sätt som vad gäller hennes syster Dorothea Elisabeth. Intressant är att se hur förberedelserna till hennes dop samman-

kopplas med Christian 4:s duster med Wallenstein sommaren 1628. Dopet, som varit planerat till den 27 juli uppsköts till den 24 augusti och listan på de inbjudna svällde efter de lyckade räderna vid södra östersjökusten från 16 till 85 personer! En vecka senare var den späda flickan död.⁹²

Dorothea Elisabeth 1/9 1629-18/3 1687. Flickan fick samma namn som den tidigt döda dottern med Karen Andersdatter. När Kirsten Munk gick havande med detta sitt sista barn lät Christian 4 innefatta henne och hennes barn i den allmänna kyrkobönen, något som naturligtvis upphörde, när brytningen blev definitiv mindre än fem månader efter dotterns födelse. Ännu vid hennes dop höll Christian 4 god min i elakt spel men framhöll efter brytningen att flickan omöjligt kunde vara hans barn eftersom hon föddes 9 månader och tre veckor efter att deras samliv upphört. Den kasserade Frøken och Kramsfuglen var spydiga öknamn, som kungen gav henne i brevväxlingen med modern och mormodern. Christian 4 ville dock på sitt sätt sörja även för hennes framtid. Kungen bad storköpmannen Johan Braem 1644 att hjälpa honom att få Dorothea Elisabeth bortgift med någon lämplig (borgerlig!) man i Köln eller annorstädes (i Tyskland). Kirsten Munks planer på att skaffa även henne en lämplig dansk adelsman till make föll inte i god jord och Christian 4 varnar den tilltänkte mågen. Den stackars flickan tog sitt öde i egna händer och gick 1645 in som nunna i ett karmeliterkloster i Köln, där hon stannade till sin död.⁹³

Valdemar Christian 26/6 1622-26/2 1656. Förutom faderns namn fick han också ett medeltida kunganamn med god klang i dansk historia. Tidigt förvärvade Christian 4 för sonens räkning ansenliga jordområden på ön Taasing på Fyn och lät bygga Valdemarsslott och anlägga en ståndsmässig trädgård. Sedan denne stupat ogift 1656 gick Valdemarsslott i bakarv till modern Kirsten Munk och efter hennes död 1658 till systemen Hedevig, som separerat från sin make Ebbe Ulfeldt och uppehöll sig där 1661-64 tills hon med sitt utsvävande liv spelat bort hela egendomen.⁹⁴

Valdemar Christian fick liksom sina äldre oäkta halvbröder en gedigen utbildning i Sorø⁹⁵ och sändes utomlands på en »grande tour« 1637-39 under ledning av sin blivande svåger Hannibal Sehested. På diplomatisk väg sökte Christian 4 ordna för hans framtid så att han blev gift med den ryske storfurstens dotter Irene. 1643 sändes han iväg med ett ansenligt följe och rika skänker. Irene själv blev förtjust i den eleganta lebemannen men fadern fordrade att han först skulle övergå till den grekisk-ortodoxa läran. Då han vägrade sattes han i husarrest 1644 och endast genom storfurstens död slapp han lös och kunde återvända hem.

1646 reste han till ärkehertig Leopold för att tjänstgöra i den kejsarliga hären och blev av kejsaren upphöjd till tysk riksgreve. Efter svågrarnas brytning med Frederik 3 1651 gick Valdemar Christian i svensk tjänst och stupade 1656 vid Lublin i Karl X Gustafs polska krig. Fadern, som var svag för denne halvoffi-

cielle son, överhopade honom med gåvor under sin livstid. Men modern slog dövörat till när han tiggde henne om pengar och uttalade sig mycket kritiskt om den vanartade sonen i brev till systrarna. Ett visst stöd hade han hos svågern Ulfeldt och Sehested och hans namn nämndes t o m 1648 i samband med valet av en ny dansk tronföljare. Valdemar Christian är dels avbildad som späd av Jacob van Doort tillsammans med modern (1623) dels som ung kavalleri i bröstbild (Frederiksborg) och helfigur av Karel van Mander.⁹⁶

Frederik Christian 1625-1627. Uppkallad efter sin far och farfar.⁹⁷

Jörgen Ulrik? född cirka 1615, död 1655. Erkänd som halvbroder av kung Frederik 3 1651. Påstod själv att han var kungens son med Kirsten Munk innan deras samliv började. Ihjälslagen av en bryggardräng på Knipels bro då han inte ville vika åt sidan för dennes åkdon. Han hade rest vida omkring i Europa – åtminstone efter egen utsago. Var efter återkomsten till Danmark en välkänd figur på krogar och ölstugor i Köpenhamn.⁹⁸

VII

Christian 4 och Vibeke Kruse 1629-1648

Hur Christian 4 gjorde Vibeke Kruses bekantskap berättar han själv. 1629 kort innan freden med kejsaren blev slutna befann sig kungen på Fyn för att ordna med truppernas överskeppande. »Der det nu forhalede sig noget med Folkenes Indskibning, da begierede Frue Ellen, at Vi imedlertid Vi der i Svendborg blev opholdt, som sagt er, ville logere paa hendes Gaard Kerstrup, som ligger der strax hos; hvilket Vi ogaa bevilgede. Imidlertid Vi nu var paa samme Gaard, da bleve Vi kiendt med Vibeke saa hun blev med Barn.« Senare samma år när Christian 4 åter hade sina vägar genom Fyn och gästade fru Ellen »da ginge Vi hen til Vibeke, og taled med hende; hvorhen Frue Ellen strax kom, och spurde Os ad, hvorledes Vibeke behagede Os nu, thi hun var kiendelig trind – – Noget derefter da begierede hun at Vibeke maatte ligge i Barselseng paa en af hendes Gaarde – – «.⁹⁹

Om Vibeke Kruses ursprung och släkt vet man icke mycket. Hon kallas i samtida källor »den holsteinske Pige« och skall enligt en uppgift ha varit dotter till en koherde. Vad man säkert vet är att hon hade en systerdotter, som var gift med trädgårdsmästaren vid Rosenborg.¹⁰⁰ Sin karriär indledde hon som passupp åt Kirsten Munk, men jagades på dörren, när slitningarna mellan kungen och Kirsten började hösten 1628. Hon tog da sin tillflykt till Ellen Marsvin, som listigt utnyttjade henne för att ge sken av att Christian 4 övergivit hennes dotter p g a kärlek till en annan kvinna. Sedan Kirsten Munk lämnat Frederiksborg 20/1 1630, intog Vibeke Kruse snart hennes plats, men hon höll sig

mera i bakgrunden »og var Kongen en trofast Plejerske paa hans gamle Dage.«¹⁰¹

Leo Tandrup ger i sin uppsats »Kirsten og Christian i kærlighed og krig« en helt igenom osympatisk bild av Vibeke, som tycks färgad av den hat- och vrångbild Kirsten Munk och hennes närmaste skapade. Under kriget mot Sverige 1643-45, när Christian 4 under vissa tider var borta från Köpenhamn vägrade Corfitz Ulfeldt, som hade hand om statskassan, att utbetala de små belopp Vibeke behövde för sina blygsamma personliga behov. Att hennes bildning och umgängesvett inte kunde jämföras med adelsdamen Kirsten Munks är en annan sak liksom att hennes utseende lär har varit ganska alldagligt. I Ole Worms brev framträder hon också som en något barnslig kvinna med föga tålmod i livets små förtretligheter. När hon drabbades av sjukdom 1647 är det inte omöjligt att Ulfeldt och hans anhang han ha haft sitt finger med i spelet så som en kvinna i Malmö, Karen Reinholds, ville göra gällande. Omedelbart efter kungens död 28 febr 1648 förvisades hon från hovet och när hon kort efteråt avled – i mars samma år – uppträdde Kirsten Munks barn och svärsöner mycket ovärdigt mot Kirstens rival. Hennes lik kördes i en enkel kista på en gammal arbetsvagn genom Nørre Port och begravdes utan ceremonier en kväll på den nya kyrkogården »bland sådana som hade blivit avrättade.«¹⁰²

Eftersom Corfitz Ulfeldt och Leonora Christine var ensamma på Rosenborg dygnet efter Christian 4:s död är det troligt att de medvetet förstört all korrespondens, som kan ha berört Vibeke liksom de porträtt, som säkerligen en gång har funnits av den gamle kungens sista älskarinna. Likväl har en miniatyr i Fredensborgsamlingen av en kvinna i den yngre medelåldern satts i samband med Vibeke Kruse.¹⁰³ Även Vibeke Kruse blev föremål för kungens omtänksamhet och givmildhet mot sina närmaste. 1636 fick hon en gård i Köpenhamn och 1644 sköte på en köks- och lustträdgård vid Østerport. 1641 omtalas att Vibeke blivit bestulen i Korsør på ett skrin vid överfarten med färjan. 1644 förklarar sig kungen vara skyldig Vibeke och hennes barn 33 920 speciedaler, antagligen upptagna som lån under det pågående kriget med Sverige. 1632 får Vibeke först 125 rd och sedan 150 vart kvartal.¹⁰⁴

Christian 4:s barn med Vibeke Kruse:

Ulrik Christian Gyldenløve 7/4 1630-11/12 1658. 6 år gammal sattes han i kost hos professor Jesper Brochmand i Köpenhamn och kungen betalar 400 rd årligen. 1637 talas om arrondering till Skinderups gods för Ulrik Christian och om inredning av hans gård Skinderup. 1639 fritages han för rusttjänst för Skinderup och 1640 får han gods för 5000 rd. Samma år är magister Jens Dolmer lärare för Ulrik Christian och 1641 sändes han till Sorø tillsammans med två unga hertigar. 1642 utfärdas en instruktion för Ulrik Christians studier i Sorø. Han inlogeras nu hos magister Bjørn tills herregemaken blir färdiga och

Ulrik Christian Gyldenløve,
kopperstik fra 1753 efter ældre
maleri.
Det kgl. Biblioteks billedsaml.

samma höst bestämmes att han var vecka skall ha en kanna smör i Sorø. 16/12 1642 får han lov att resa hem till Köpenhamn över julen. Likaså får han skolledigt 7/4 1643 för att resa till Köpenhamn och delta i herredagen. 23/10 1644 talas om Ulrik Christians konfirmation när han är 14½ år gammal och 1647 om en festmö åt honom. Christian 4 föreslår Christence Lykke född 1636, en av Danmarks rikaste arvtagerskor.¹⁰⁵ Redan 1635 skänkte kungen Ulrik Christian två herregårdar i Mecklenburg, Zibühl och Gallentin, som hans bror hertig Ulrik d ä köpt 1621 till sin hustru Katharina Hahn. 1645 talas om Ulrik

Christence Lykke, af Chr. 4 anset som en passende frue til Ulrik Christian Gyldenløve. Kobberstik af Alb. Haelwegh.
 Det kgl. Biblioteks billedsaml.

Christians gods på Fyn Ulriksholm – d v s Skinderups gård, som nu döpts om! Samma år talas om att Ulrik Christian skall lära sig rida för Wentzel Rotkirch. Efter läroår i främmande krigstjänst kom han tillbaka till Danmark och deltog med berömvärd energi i Köpenhamns försvar under Karl X Gustafs belägring 1658. Men han angreps av feber och avled vid jultiden samma år. Ogift. Avbildas dels av Wuchters i helfigur som ung studiosus i Sorø 1645 dels några år senare i ett knästycke av Karel van Mander.¹⁰⁶

Elisabeth Sophie Gyldenløve 1633-1654. Den enda av Christian 4:s döttrar, som veterligt blivit kallad Gyldenløve. Tituleras jomfru i likhet med ogifta adelsdamer. Den ouppfostrade greve Valdemar Christian kallade 1641 Vibeke och hennes barn för hora och horungar! 1642 omtalas jungfru Elisabeth Gyldenløves skolmästare Søfren Madsen. Hösten 1643 vistas hon hos kronprinsen på Skanderborg och får musikundervisning av organisten i Aarhus. 1642 talas om köp av Sørup hovedgård till jungfru Elisabeth Gyldenløve och 1643 ämnar Christian 4 köpa Rørbæk på Fyn av Greger Høg för 20 000 daler till jungfru Lisbeth Sofie. Gift 1648 med Klaus von Ahlefeldt 1614-1674, som redan 1647 fått det stora Kalø län av svärfadern. 1660 fick han »Overbefalingen« i Norge.¹⁰⁷ På Frederiksborg finns ett helfigurporträtt av en ung flicka i grågrön klänning som uppgivits föreställa Elisabeth Sofie Gyldenløve.¹⁰⁸

Något om övriga frillor och barn som har kopplats samman eller kan kopplas samman med Christian 4

Att Christian 4 haft flera frillor än de nu nämnda är högst troligt, men deras namn kommer kanske för alltid att bli okända. Anne Vibolts är en kvinna vid hovet, som av Palle Lauring sammankopplats med kungen. Hennes make Vibolt Johansen var kungens tältmakare och själv hade hon tydligen under längre tid haft överinseende över textillörrådet på Köpenhamns slott, när hon 1636 erhöll en kunglig pension på 100 daler årligen. Men dessa pengar får man nog se enbart som en belöning för lång och trogen tjänst och något närmare förhållande mellan Christian 4 och henne finns det för övrigt ingenting som tyder på.¹⁰⁹

Ingeborg, gift med Christen Trane i Norge, har tidigare berörts i samband med Christian 4:s förhållande till Margrethe Remmertsdatter Sehested. Ca 1620 eller något tidigare har hon ingått gifte med Christen Trane i Sör-Trøndelag och födde sin make två döttrar Margrethe och Marie och blev änka 1625. 1639 fick hon frihet av Christian 4 på gården Hein på Nordmøre för sin och sina barns livstid. Bland hennes ättlingar i Norge finns en släkttradition att hon varit illegitim dotter till Christian 4, att hon vuxit upp i Köpenhamn och att hon mot kungens vilja gift sig med en man, som hon själv valt. Det kan tänkas att Ingeborg varit en tredje dotter till Margrethe Sehested – kanske identisk med den föräldrelösa flicka Christian 4 1599 inaccorderade hos tullnären Frederik Leijel i Helsingør? – och att kungen planerat gifta bort tre döttrar i nov

1617 fast Ingeborg tog saken i egna händer och avvek till Norge. Hon var kanske rädd att fadern skulle pracka på henne en lika lastgammal äkta man som i fråga om Gørrel? Man skulle också kunna tänka sig att Ingeborg vore en tidigt född dotter i Christian 4:s förbindelse med Kirsten Madsdatter (kanske född 1607 eller 1608?) som smusslats undan till Norge för att vara ur vägen. I borgmästaren Matthias Hansens familj var ju Ingeborg ett vanligt förekommande namn.¹¹⁰

Att det varit något mycket speciellt med den flicka, som 1599 sattes i kost hos Frederik Leijel kan man ta för givet. Andra fattiga och föräldralösa barn, som drev omkring och tiggde på gator och vägar i Danmark under Christian 4:s regering, behandlades på ett betydligt bryskare sätt. Titt och ofta läser man i Kancelliets Brevbøger order till länsmännen runt om i landet att samla ihop sådana barn, sätta dem i ett skepp och låta föra dem till Barnhuset i Köpenhamn. Där skulle de lära nyttiga hantverk och t e x väva tyger till kungens och flottans behov.¹¹¹

Andra mystiska barn och ungdomar, som kungen visar speciellt intresse för, kan ju vara okända illegitima barn til Christian 4 men sammenhanget är mindre klart än beträffande de ovan behandlade. 1636 tar sig kungen an en föräldralös gosse Mathias Castensen, vars föräldrar omkommit på ett tragiskt sätt och 1643 ger han en ung studiosus Lauritz Christensen en vikarie i Lunds domkyrka.¹¹²

Beträffande de kungliga barnens status är naturligtvis avståndet oerhört stort mellan den udvalgte Prins och en icke officiellt erkänd illegitim dotter som Margrethe eller Gørrel. Den äldste äktfödde sonen Christian blir kronprins med eget hov och titeln prins medan de båda andra sönerna i äktenskapet med drottningen, Frederik och Ulrik, tituleras hertig och får nöja sig med ett lägre apanage. Sonen i det morganatiska äktenskapet med Kirsten Munk Valdemar Christian blir greve och lanseras t o m som lämplig svärson till storfursten av Moskva. De tre oäkta sönerna med borgerliga mödrar Hans Ulrik, Christian Ulrik och Ulrik Christian får namnet Gyldenløve och betraktas som vanliga adelsmän. Vad gäller flickorna får Kirsten Munks döttrar en särställning som grevinnor av Slesvig Holstein med den då för tiden mycket exklusiva titeln fröken. Dottern med Vibeke Kruse Elisabeth Sophie tituleras jomfru som adelsdöttrar i gemen och hon får också sin brors namn Gyldenløve. När vi så kommer till de okända illegitima barnen har de enbart borgerlig status, men det verkar som om kungen för deras räkning skapat ett täcknamn Castensen och Castensdatter. Dit hör Anne Mortensdatters barn Jacob Castensen (Paal) och Susanne Castensdatter, Margrethe Remmertsdatters döttrar Margrethe och Gørrel Castensdatter och eventuellt också Ingeborg i Norge och ett par av de mystiska gossar kungen lägger sig ut för på äldre dar.

Noter

1. Kancelliets Brevbøger (KB), 20/12 1606. Christian 4 landsförvisar en kvinna, som blivit dömd från livet; »fordi hun fire Gange efter hinanden forset sig og avlet Barn med forskellige Personer, skønt hun har sin ægte Husbonde«. KB 2/2 1607: En kvinna på Bornholm, som kallar sig Kirstene Frederiksdatter och »har ladet sig forlyde med, at hun er Kongens Faders Slegfred barn«, bör landsförvisas.
2. Kong Christian den fjerdes Egenhændige Breve, 7. Bind. Tillæg nr 702, s 85 (EB).
3. Palle Lauring: Christian den fjerdes Riger og Lande (Kbhvn 1967), s 118.
4. Caspar Markdanners (1533-1618) härkomst är höljd i dunkel, men en gammel tradition vill göra gällande att han var oäkta son till kung Christian 3 och en skomakarotter från Kolding (Dansk biografisk leksikon, 3. udg. bd. 9, s 425). Se även KB 7/6 1593, 19/7 1593, 10/8 1593, 2/5 1604.
5. Christoffer von Warnstedt redogör i en studie över hertig Magnus av Östergötland och hans förtidshustrur (frillor) utförligt för den urgamla seden att skaffa unga furstesöner och adelsmän passande frillor i väntan på ett mera ståndsmässigt eller politiskt fördelaktigt äktenskap (Greta Runnquist-Olsson: Hertig Magnus av Östergötland, Sydsvenska medicinhistoriska sällskapets årsskrift. Supplement 9. 1987, s 149 ff).
6. De mest utförliga uppgifterna om Anne Mortensdatter återfinnes i O Nielsen: Kjöbenhavns Historie og Beskrivelse (Kbhvn 1877-92). Bind III, s 209. Och likprogram på latin, författat av professor Ole Worm vid Anne Mortensdatters begravning 26/8 1642 (Kongelige bibliotek, Kbhvn). Trots att Anne Mortensdatter lämnade hovtjänsten vid sitt giftermål 1598 kan man av Christian 4's brev och offentliga handlingar se att hon alltså togs i anspråk för speciella uppgifter av kungen och hovet: EB 10/9 1633, 28/11 1635, 18/5 1630. Och hon skall ha ½ tunna smör och 1 tunna viltbråd från Frederiksborg (EB 29/3 1640), vidare skall räntmästaren till henne utbetala varje månad 25 rdl och hon skall bekomma 2 rosenobler, som hon på kungens vägnar skall ge doktor Peter Paa och Anne Wijboldtz (EB 1/1 1641).
7. O Nielsen, a a, band III, s 226. KB 7/12 1593. Olof Hammer var enl ett skötebrev 18/3 1561 (Kjöbenhavns Diplomatarium IV, s 66, Mat. nr 175) gift med en dotter till Hans Mogensen Bager. Christen Hammer var först klädkammarskrivare, men tituleras fr o m giftermålet 1598 ränteskrivare.
8. 23/10 1598 brev på Kolnes och Overvatne prebenden (Norske Rigsregistrator Bind III, 1588-1602. Christiania 1865, s 553). 25/8 1599 sköte på gård vid »Vestergade imod Gammeltove«. 29/5 1600 förläningsbrev på kungens del av sädestionden i Magleby sn på Møen och 14/5 1603 förläningsbrev på det efter Jacob Hoiger lediga kannikedömet i Roskilde domkyrka. De tre sista belagda i KB.
9. O Nielsen, a a, band III, s. 208-210. KB 20/5 1613: Beställning för J M som tullare i tullboden vid Köpenhamns slott. KB 18/8 1613: Förläningsbrev för J M på kronans del av sädestionde för Magleby sn på Møen. KB 8/12 1614: Förläningsbrev för J M på en ledig prelatur i Aarhus domkyrka. KB 25/11 1618: J M får obehindrad utskeppa 80 tunnor havre från Malmö till Köpenhamn.
10. KB 18/4 1619. KB 17/5 1619: J M skall göra en lista över de borgare som lånat pengar för Ostindiska kompaniets räkning.
11. EB 7/6 1645, band 6, nr 57, s 47.
12. KB 5/1 1631. KB 17/6 1633: J M skall jämte Thomas Lorch och Johan Bræm

- revidera räkenskaperna mellan Christian 4 och ostindiska kompaniet. KB 24/5 1634: Christian 4 paktar ills vidare inkomsten av Färöarna till J M.
13. KB 30/5 1639: JM får Christian 4's order att tillsammans med Roland Cappa och Johan Bræm leda ostindiska kompaniets affärer.
14. Sivert Grubbes Dagbog. Ved H F Rørdam. Danske Magazin. Række 4, Bind 4. Kbhvn 1878, s 24, 38. Uddrag af Christian IV's Skriv-Calendere, samlede og ordnede efter særskilte Materier, ved Molbech. (Dansk Hist Tidsskr II:4).
15. EB. Supplement nr 57 (efter Molbechs avskrift i Kgl bibl), s 132.
16. EB 29/3 1640, EB 1/1 1641 (bd 5, nr 2, s 1), KB 15/3 1639.
17. H D Schepelern, Ole Worms Breve II, s 1025.
18. Jacob Carstensen Pahl blev kyrkoherde i Uppåkra, Skåne, ca 1650 och avled 1663. I hans testamente nämns systemen Susanne i Norge (Carlquist: Lunds stifts herdaminne 5, serie II, 1954, s 343).
19. Benito Scocozza: Christian 4. Kbhvn 1987, s 48.
20. KB 25/9 1597, 16/11 1597, 28/9 1597, 27/10 1597, 6/11 1597, 10/12 1597.
21. KB 3/2 1598. Christian 4's skrivkalender 6/2 1607 resp 30/12 1608 (Schlegels Saml. zur Dän. Gesch. II, 3. 1776).
22. EB 21/5 1642: Christian 4 vill placera sin drottning, sina bröders och sina döda äktfödda barns lik i det nya gravkoret i Roskilde domkyrka (Friis: Kong Christian IV:s gravkapell).
23. Angående kronprinsens hyllning: KB 31/1, 1/2, 14/2 1610. KB 19/8 och 31/10 1610: kronprinsen fick egen livmedicus resp barberare. Prins Christian fick egen danslärare när han var 12 år (KB 30/4 1615), livskräddare och hovmästare 8/5 resp 16/5 1615 (KB) samt teckningslärare 2/3 1616 (KB). Han fick tydligen liksom fadern ett fartyg för att lära sig sjömannsvett: »Da Kongen ved Skanderborg Slot har ladet bygge et lille Skib, hvortil der behøves adskillige Redskaber ...« (KB 19/11 1616). 1624 skall prinsen representera kungen vid dennes broder hertig Ulriks begravning i Bützow den 24 maj (KB 12/4 1624).
- KB 31/10 1628: Christian 4 beviljar sin son Prins Christian Malmöhus län, men 8/11 samma år får Sigvard Urne förläningsbrev på samma län (kanske en förvändning för att bli av med S Grubbe?). KB 2/2 1628: Kung Christian förmanar Prinsen att nöja sig med sina län (Lolland och Falster) och inte tåra på andra. KB 24/10 1633: Kungen har för denna gång eftergivit sin son Prins Christian 6000 speciedaler, som denne låtit uppbära av Haderslevshus läns inkomst. KB 8/3 1634: Inbjudan till kungens sons biläger med fröken Magdalena Sibylla av Sachsen i Köpenhamn den 16 aug.
24. KB 20/10 1626: Instruktion för Prins Christian V om regeringens förande under kungens frånvaro. KB 24/11 1626: Berättelsen om fru Anne Lykkes arrest och superi med kronprinsen. EB 20/9 1642: prästerna i Själlands stift bör inte i kyrkobönen kalla kronprinsen Christian den femte! EB 26/2 1647: Angående kronprinsens resa till Tyskland för att kureras sitt onda ben. EB 16/6 1647: I Dresden skall »iles« för att kronprinsens lik före senhösten kan komma till Danmark. EB okt-nov 1647 (nr 380): Angående kronprinsens begravning i Vor Frue Kirke 8/11 1647.
25. KB 22/3 1609: Tacksägelse från predikstolarna i hela riket för att Gud har förlöst drottningen med en ung herre. KB 12/5 1609: Inbjudan till barndopet i Haderslev den 21 maj. KB 22/9 1617, och 7/7 1618 angående hertig Frederiks resa hösten 1617 till Verden, Bremen och Rotenburg. Christian 4 hyste i mitten av 1630-talet planer på att gifta bort hertig Frederik med den unga drottning Christiana av Sverige och på så sätt eliminera en farlig granne (EB 8/5 1636). Däremot är Christian 4 betänklig när hertig Frederik vill äkta en dotter till

hertigen av Braunschweig (EB 1639-40, nr 333).

EB 15/5 1639: Christian 4 lovar hertig Frederik ett årligt underhåll så länge kungen är i livet. EB 30/5 1643: Om kläder till hovfolket i anledning av hertig Frederiks bröllop. -- Musikanterna kan klädas i det röda och gula kaffa (ett slags kläde), som är gjort i Barnhuset (d v s de oldenburgska färgerna!). EB 29/1 1646, dat Flensburg: »Myn Søn Erdtzbyskopen (hertig Frederik) Er dragen herfra och hendter syn gemahl hiid, som her skal ligge ij Barselseng«.

Den bästa redogörelsen för Christian 4's dynastipolitik med syfte att få sina yngre äktfödda söner ståndsmissigt försörjda finns i Troels Dahlerups kapitel Christian IV:s udenrigspolitik (i: Christian IV:s Verden. Under redaktion av Svend Ellehøj. Utgiven på Nyt Nordisk Forlag 1988, s 56 ff).

Om hertig Frederik som general över armén i Holstein och hans defensiva krigsföring, se KB 3/4 1644, 10/11 1644 och 13/1 1645.

26. Beträffande Christian 4's dynastipolitik för att få hertig Ulrik försörjd, se föregående not. KB 30/1 1634: holsteinska rådet Caspar Buchvald skall bege sig till Dresden och hämta hertig Ulriks lik. KB 5/4 1634: Hertig Ulriks lik skall nedsättas i Vor Frue Kirke i Köpenhamn den 19 maj.
27. Wilhelm Berg, Dragsmarks Kloster, 1 och 2. (Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns Fornminnen och Historia. Bd 6. Göteborg 1900, s 410). Beträffande viceamiral Niels Hammer och hans hustru Margrethe Christensdatter, se artiklar av N F Beerståhl i Vikarvets Årsbok 1984-1987: Vem var Margrethe Christensdatter på Dragsmarks kloster? och i Personalhist Tidsskr 1988:2: Kring ett tredubbelt bröllop på Köpenhamns slott 1617. KB 3/10 1617: Riksråden Albret Skeel, Manderup Parsberg, Eske Brock, Christian Holk, Jacob Ulfeldt, Ifver Juel,

Jens Juel och Holger Rosencrantz fick order att strax bege sig till Köpenhamn (den förestående herredagen, reformationsjubileet 1 och 2 nov och det tredubbla bröllopet 2 nov!). Tyvärr innehåller Eske Brocks dagbok för 1617 en lucka mellan just slutet av okt, när han anlände till Köpenhamn i sällskap med Albret Skeel, och 5 nov då han lämnade huvudstaden (Danske Magazin. Række 4, bd 5. Kbhvn 1884).

KB 24/10 1617: »Laurids Ebbesen skal lade de hemmelige Gemakker bag ved Slottet (i Köpenhamn) genopbygge af Tømmer muret mellem Stenger« (troligen till samma festliga tillfälle).

28. Ang Gørrel Christendatter och hennes båda makar Hans Jensen Alanus och Jens Jensen, se Personalhist Tidsskr 1988:2 i föregående not anför uppsats. Beträffande Ole Worms brev 1/3 1618, se Schepelern: Ole Worms Breve I:43. I ett annat brev 5/10 1624 (Schepelern I:167) till Peder Schelderup i Trondheim skriver Worm sarkastiskt: »Du har uden Tvivl hørt, at der er født Alanus en lille Søn hvis Navn er Hans. Siden den stakkels Fader inviterede Fadderne, har han ligget med daarlige Ben. Hvis han flere Gange nødes til at paatage sig denne Byrde, frygter jeg, at han ikke kan bære den«.
29. Frederik II. En renässansfurste. Katalog över utställning på Malmö museum 1977.
KB 3/10 1609.
30. Se Personalhist Tidsskr 1988:2, a a. Jens Jensens livsöde är ett instruktivt exempel på hur den person, som i nåder upptogs i den stora kungliga familjen på Christian 4's tid, hade vägen jämnad för sig i fortsättningen. O Nielsen säger i a a, bd 3, s 62 angående Vartovs hospital år 1640: »da var Jens Jensen Forstander (sedan 1636), som fra Hr. Klavs Daa, hvis Dreng han var, blev fremmet til Hospitalsforstander«. Troligen är han identisk med den Jens Jensen, som figurerar i Prins Christian (V.)s Breve, I Bind, s

- 319 (udg ved E Marquard, Kbhvn 1952): »Denne Jens Jensen er for hans troskabs og oprigtigheds skyld blevet anbefalet prinsen, og der er indlagt forbøn hos prinsen for ham, at han måtte få og bruge det kanonikat, hvormed kongen har benådet adressaten« (enl et förläningsbrev av 2/1 1635 på ett efter Martin von de Meiden ledigt kanonikat i Roskilde kapitel).
- Redan 1634 – tre år efter professor Alanus död har tydligen Gørrel Christensdatters ögon fallit på riksamiralen Daas dräng och hon har låtit kungen få veta detta. För att göra Jens Jensen acceptabel som »kunglig måg« och ge honom en stabil ekonomisk grund så att han kunde försörja sin hustru på ett passande sätt har han först 2/1 1635 erhållit ett kanonikat i Roskilde. Året därpå utnämndes han till föreståndare för Vartov Hospital i Köpenhamn och kunde så 5/2 1637 fira sitt bröllop med Gørrel Christensdatter. När han 1642 frånträdde sitt ämbete i Vartov kunde han etablera sig som bryggare i egen gård i Köpenhamn (O Nielsen, a a, bd 3, s 242: »Han fick Hus og Gaard i Kjøbenhavn nogle 1000 Dlr. værd, og kom udi det fornemme Brygerlav«. Enl E Marquard hade Jens Jensen Brøger sin gård »Bag Gethuset« i Kjøbmager kvarter (Kjøbenhavns borgere 1659, s 92, 127).
31. Se anförd uppsats i Personalhist Tidsskr 1988:2. KB 28/10 1632, 23/10 1634.
32. Vår norska sagesman vill vara anonym, men en liknande tradition om härstamning från Christian 4 finns bland ättlingarna till kapten Henrik Henriksen Wiborg i Norge. I en bok – Yngvar Hauge-Terje Gulbrandsen: Grener av Eikerslekten Wiborg. Centraltr. 1966 – skärskådas en seglivad släkttradition att stammodern Alhed gift med kapten Wiborg var en oäkta dotter till Christian 4. Alheds mor i sin tur hette Ingeborg Andersdotter Huitfelt av Østråtsläkten och beträffande henne finns dokument, som berättar att hon efter faderns död 1620 blev frändömd sin arvspart p g a en förseelse, som inte gärna kan vara något annat än att hon förverkat sitt adelskap genom att föda oäkta barn. Om barnets far tiger alla källor. En uppenbart oriktig tradition i Eikertrakten (Fiskum) vill göra Alhed till Hannibal Sehesteds dotter (s 47) och Christian 4's dotterdotter.
33. EB 5/6 1647: Optegnelser om Kongens Udgifter til sine Børn (ett memorial); och i brev till Corfutz Ulfeldt, daterat Haderslevhus där Christian 4 lite irriterad skriver: »Graff Pens er heer, Och er soffli lyssebett med her. Hun drog hiid, fordi hun hafde fuld og fast byldid sig Ind at finde søsteren Elisabeth Augusta heer« (Hans Lindenovs hustru). EB 26/12 1639, bd 4, s 275.
34. G Hartmann, a a. 2. udg. Viborg 1988, s 65.
35. Se Vikarvets årsbok 1984-1987, a a.
36. Ven som var Kirsten Madsdatters mor är inte fullt klart (Se Albert Fabritius: Det københavnske bystyres slægtforbindelser, s 324); Matthias Hansens hustru Gesa, dotter till kung Frederik 2's livläkare Peder Sørensen och Drude Thorsmeden avled först 1613 (i barnsäng) enl uppgift i Danmarks Læger og Lægeværnsen av Ingerslev, s 179. Angående Matthias Hansens övriga giften, se O Nielsen, a a, bd 3, 207.
37. KB 7/11 1644: Christian 4 förpagtar inkomsterna av Färöarna till R H. KB 9/8 1645: R H har låtit en livdömd mördare undkomma och han bör avsättas från sitt borgmästarämbete. EB 11/19 1646, s 193, not 4: R H död 25/9 1646.
38. KB 15/5 1625.
39. KB 2/1 1635.
40. KB 15/4 1633.
41. EB 1/2 1641: Greve Valdemar Christian skall ha kallat borgmästarens dotter i Köpenhamn, som är hos Fröken, för hora.
42. EB 8/6 1615. Christian IV:s Skrivkalendar for 1614 og 1616 (Suhms Nye Saml. II 3-4. H. 1793).
43. KB 22/9 1617, s 258.

44. KB 1/4 1620: gåvobrev till Christian Ulrik Gyldenløve på en kronans gård »välbördig man Christian Ulrik Gyldenløve till Roelstrup«. Se även Dansk Biogr. Leks. Bd 5, s 403.
45. KB 11/4 1621.
46. KB 27/11 1624, 26/4 1625.
47. KB 17/7 1626, 26/10 1627.
48. KB 31/7 1634, 7/12 1636, 26/4 1639.
49. KB 9/1 1643: avlidne Christian Ulrik Gyldenløve har överlämnat en av kungen utställd obligation på 2300 rd. till avlidne Niels Tolder och hans arvingar. Kungen vill nu att Niels Tolders änka måtte få denna summa, när det nu finns några pengar i förråd i räntekammaren.
50. Dansk Biogr Leks. bd 1, s 148-49. Se Norsk biogr. leks. Redaktion E Bull – E Jansen, bd IV, s 509-511.
51. Dottern Dorothea Elisabeth nämns i Erland Gribsø: Christian den Fjerde, hans mange Børn og deres Mødre, Frederiksværn 1951, s 4. Samma namn gav sedan kungen till Kirsten Munks yngsta dotter, som föddes 1629, vilket inte togs nådigt upp av modern. Se Scocozza, a a, s 225. Abraham Kall: Efterretninger om Frue Karen Andersdatter samt Christian den Fierdes Bindebrev till hende (Nye Danske Magazin, bd II, häfte 1. Kbhvn 1806). Eftersom bindebrevet fanns hos Karen Andersdatters släkting, presidenten Niels Stub, är det mer sannolikt att den Karen, som nämns i bindebrevet avser just henne och inte de kungliga barnens hovmästarinna Karen Sehested, vilket även framkastats i Christian 4-litteraturen.
52. KB 15/8 1618, 13/7 1626.
53. KB 2/11 1645.
54. Gustav Ludvig Wad: Nogle Bemærkninger om Niels Nelausen (Dansk-Norsk Personalhist Tidsskr, 1881, bd 2).
EB 19/3 1640: Epthersom Karren Andersdatter Nu y En Rom tijd aff Rente-riid haffuer huer Maniid hafft nogle penge Ephter uorris derpaa vdgifffuen zeddels Indhold, Och hun Nu Erachter att gifffue siig y Echteskab med Niels Nyl-lausøn, Daa skall hinder herephter ingen fleere penning gifffuis, -- --«. Om samma sak: EB 20/4 1640. EB 29/3 1640.
55. EB 24/3 1641: »Samme Karren Andersdatter understod siig udi dii Offuenbenendtis, Anne Jacob Myckelsøns och Junckerens (Niels Nelausens) Paahør siige siig aff Ingen søn att uydte, Huilckid uyl haffuis i acht«.
56. G L Wad, a a.
57. KB 2/11 1645: Karen Andersdatter fick en årlig pension av 600 rd. Se även Dansk Biogr Leks, bd 1, s 148-49.
58. Enl Christoffer Hammers släktanteckningar (Kgl Vetenskapsällskapet i Trondheim), uppslag 18, var Anders Hansen ättling till den förste lutherske prästen i Pasevitz prosten Henning von Plate, som 1540 gifte sig »med en adelige Damme af Nordman«. Men hur släktskapen var beskaffad utreds inte närmare.
H D Lind: Kong Christian den Fjerde og hans Mænd paa Bremerholm. Kbhvn 1889. Nr. 533. KB 7/4 1615: Stadfästelsebrev på livstid för Anders Hansen, »Rigens Skriver paa Kronens Part af Korntionden av Afvensløf Sogn«. även KB 27/5 1613, 2/4 1613 och 16/12 1615.
59. Uppgifterna belagda i KB.
KB 23/5 1636: Peder Valter, borgare i Nyborg, tillhålls att skifta med sin hustrus barn i förra äktenskapet (med Anders Hansen).
60. Norsk Personalhist Tidsskr 1920 (II, 21).
61. Christian 4's skrivkalender 1614 (se not 42).
62. Se not 51.
63. KB 31/7 1640: Hans Ulrik Gyldenløve tillförordnad amiral »paa den ham befalede Reise til Spanien«.
64. KB 30/4 1637.
65. KB 25/4 1641.
66. KB 5/10 1642: Hans Ulrik Gyldenløve skall ledsaga den svenska änkedrottningen (Maria Eleonora).
67. Vindinge gård i Øster Flakkebjerg herred döptes senare om och heter nu Fui-

- rendal. Förvärv av fastigheter till Hans Ulrik Gyldenløve (se KB 31/1 1623, 1/2 1624, 1/8 1625 och 23/2 1626). Om försäljning av fastigheter i Köpenhamn tillhöriga Hans Ulrik Gyldenløve (se KB 3/1 1626, 23/9 1626 och 5/2 1633). Christian 4 utställde ett skuldebrev på 1169 dlr, som han lånat av Hans Ulrik (se KB 29/2 1628). KB 26/2 1645, 23/2 1645, och 26/2 1645.
68. KB 25/8 1645.
69. H D Lind, a a, nr 401. Som förlovningspresent fick Regitze Grubbe ett guldarmband 1636 (EB 12/2 1636).
70. Povl Eller hävdar i Dansk Kunsthistorie 2, s 232 att det var Abraham Wuchters, som målade originalet till den kopia av Hans Ulrik Gyldenløve, som nu finns på Rosenborg.
71. Scocozza, a a, s 223 ff.
Se Niels Slange: »Den Stormægtigste Konges Christian den Fierdes Historie. Kbhvn 1749, s 373.
Kungens skrivkalender: »D. 31. Decembris 1615 komb Jumfrue Kirsten Munck till mig vdi Egteskab« (EB, bd VIII, s 45-46, not 3). Man finner en högst allvarlig och högtidlig Christian 23 aug: »Bekieder Ieg for huer mand med dette mitt breff. Att Ieg halfuier udwalett mig till een ecte staldbroder Erlig och welbyrdig Iomfrue kierstine Munck Lodwigsdaatter, med huilcken Ieg will leffue och døe, saa ingen os skall adskillic, vden dend Aldsommechtigste Gud wed dend tiimelig død os adskiller« (EB, bd VII, Tillægg, s 10).
72. KB 1/4 1620: »Forleningsbrev fra førstkomende 1 Maj at regne for Fru Elline Marsvin paa Dallund klosters Len med tilliggende Gods« (mot en årlig betaling av 1500 rd). KB 10/4 1621: Christian 4 »har bevilget Fru Elline Marsvin 4 Kronens Gaarde i Frørup i Nyborg Len til Mageskifte«. KB 15/1 1625: »Kongen har tilskiftet Fru Eline Marsvin noget Maribo Klosters Gods i Fyen«. KB 7/5 1625: »Jørgen Ulfeldt skal strax lade Fru Ellene Marsvin faa Øen Toerø«. KB 18/2 1627: Fru Ellen Marsvin behövde inte längre betala 1500 dr. årligen för Dalum kloster. KB 20/11 1635: »Det tilsendes Fru Ellin Marsvin 13 Vognheste som Kongen vil have staaende paa Foder paa Dalum Kloster indtil videre Besked – –«. KB 4/5 1640: Frue Ellen Marsvin skulle strax bege sig till Köpenhamn för att få veta kungens vilja.
73. KB 4/9 1608: »Kongen har bragt i Erfaring, at der paaføres Jomfru Kirstene Munk til Nørlund adskillige Trætter ... Daa Kongen under disse Forhold som kristen Øvrighed bør paaese, at hun ikke kommer til kort paa byde det herved Otte Marsvin at tage sig af sin Søsterdatters Anliggender – –«.
74. Ang Jørgen Ulrik, se DBL (3 udg, bd 7, s 512-13).
75. Leo Trandrup har i två böcker, *Drømmen om kærligheden og kejsertronen* 1984 och *Den prostituerede muse* 1987, försökt korrigera den sedan 100 år tillbaka vedertagna bilden av Kirsten Munk som en svekfull och grov personlighet och skylla hennes karaktärsfel på en kärlekslös och ensam barndom. Samtidigt vill författaren göra troligt att Kirsten inte var Ludvig Munks dotter utan resultatet av en fri förbindelse med dennes sekreterare Otte Knudsen Seebled. Se även Tandrup's Christian 4 i krig og kærlighed 1988, s 113, och Hartmann, a a, s 76.
76. E B VIII, Tillægg (april 1646?), s 85.
77. KB 28/3 1627, KB 26/9 1628. KB 10/3 1630: Christen Thommesen skall bege sig till Stockholm »og føre Prins Christians Sag imod Rhingreven«.
78. Scocozza, a a, s 226 ff.
79. KB 30/7 1630 och 5/8 1630.
80. Se not 78 och EB 23/12 1636: Christian 4 vill inte att Dorothea Elisabeth skall vara arvsberättigad efter honom såsom hans andra barn.
81. Christian IV og Europa. Den 19 Europaråds udstilling. Danmark 1988. Nr 112, 113 och 114 samt färgplansch XXXIII, s 579.

82. Henrik Bramsen: Lysthus og elskovsslot (Christian IV, Vor hele kongelængdes mest levende døde, Fredensborg 1987).
83. KB 11/5 1628.
84. KB 25/4 1633: Angående kungens skuldsedlar till avlidne hovmästaren Frantz Rantzaus. KB 8/6 1633: Bland F Rantzaus brev fanns några som tillkommer Hans Ulrik Gyldenløve. KB 2/7 1633: F Rantzaus kallas »f d Befalingsmand paa Møen«. KB 16/9 1633: Gud har bortkallat kungens dotter fröken Anna Cathrine, grevinna till Slesvig och Holstein. Hennes lik skall nedsättas i kyrkan på Frederiksborgs slott den 16 okt.
85. Erland Gribso, a a, s 5 och Dansk Biogr Leks (art Sophie Elisabeth). KB 19/3 1634: Christian 4 ämnar göra bröllop för sin dotter fröken Sophia Elisabeth och befallningsmannen på Rendsborgs slott, Christian Pentz i Köpenhamn den 21 aug. EB 11/3 1637: Christian 4 vill ha räntröstarens råd angående den avgift Christian Pentz skall erlägga för Rendsborgs län. EB 7/4 1639: Angående hans övertagande av amtet Steinburg. EB 17/1 1640: »Greffuen (von Pentz) er altfor kostfrii offuer myn Pung«.
86. S Birket-Smith: Leonora Christina, Grevinde Ulfeldts Historie, 1879-81. Leonora Christina: Jammersminde (udgivet af J Brøndum-Nielsen og C O Bøggild-Andersen, Kbhvn 1960. 2 udgave). KB 9/6 1636: Inbjudan till fröken Eleonora Christinas och ämbetsmannen på Mön herr Corfitz Ulfeldts bröllop i Köpenhamn den 9 okt 1636.
87. Birket-Smith, a a.
Det konstnärligt mest betydande porträttet av Corfitz Ulfeldt målades 1653 av Sebastian Bourdon och hänger nu på Frederiksborg liksom Karel van Manders magnifika helfigursbild av Leonora Christine från 1643-44.
88. KB 7/1 1624: »Kongen vill lade sin unge Datter (Elisabeth Augusta) døbe paa Kronborg den 15 febr og vil i den Anledning gerne have nogle af Adelen hos sig –«. EB 17/2 1636: Det skall beställas ett armband till Hans Lindenov, som fått löfte på kungens dotter Elisabeth Augusta. KB 19/5 1639: Inbjudan till bröllopet mellan fröken Elisabeth Augusta och Hans Lindenov, ämbetsman på Kalundborgs slott, i Köpenhamn den 27 okt.
Til Karakteristik af nogle Kvinder og Mænd, hørende til »Svigersønnernes« Kreds. Ved S Birket-Smith. (Danske Saml. for Historie, Topografi, Personal- og Literaturhistorie. Udg. af Chr. Bruun, O. Nielsen og S. Birket-Smith. Række 2. Bind 2. Kbhvn 1872-73, s 301-329).
89. KB 30/5 1642: Inbjudan till bröllop 6/11 1642 mellan Hannibal Sehested och fröken Christiane i Köpenhamn.
28/9 1642: Christian 4 ser inte ogärna att hertig Frederik mottager Hannibal Sehesteds inbjudan till dennes bröllop.
90. KB 20/10 1636: Hannibal Sehested får beställning som hovmästare för kungens son greve Valdemar.
KB 20/11 1639: Förläningsbrev för Hannibal Sehested på Tranekier Slott og län från 1 maj 1640. EB 19/1 1642: Christian 4 samtycker till att Hannibal Sehested får Akkershus län. Se vidare C O Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested I. Kbhvn 1946.
91. EB 17/10 1641: Leonora Christine skall tala med sin syster Hedevig om en oenighet, som uppstått mellan henne och hennes fästman Ebbe Ulfeldt. KB 30/5 1642: Inbjudan till bröllop mellan Ebbe Ulfeldt till Svenstorp, befallningsman över Kristianstads län och fröken Hedevig, grevinna av Slesvig och Holstein den 6 nov. KB 4/11 1642: Befallning till några adliga fruar att tillreda brudsångarna för Christiane och Hedevig. EB aug 1642: Befallning till några guldsmeder, som gjort silversersiver till kungens döttrar Christiane och Hedevig.
92. KB 4/6 1628: Gud har förlöst den välborna grevinnan, kungens gemål, med

- en dotter (Marie Cathrine). KB 19/9 1628: Gud har bortkallat kungens unga dotter fröken Maria Kathrina. Hennes lik skall nedsättas i slottskyrkan i Köpenhamn den 26 sept.
93. EB 2/9 1644: Frederik Günther skall tala med Johan Braem om att få Kirsten Munks dotter Dorothea Elisabeth gift i Tyskland »in Köllen oder anderswo Ein Man beiigeschmiert werden kondte«. EB 25/6 1646: Angående Kirsten Munks planer på att gifta bort henne med en dansk adelsman. Angående Kirsten Munks missnöjdhet med dotterns namn (hon fick ju samma namn som Karen Andersdotters tidigt döda dotter!), se Scocozza, a a, s 223-224. Ett porträtt, som möjligen föreställer Dorothea Elisabeth förtecknas i Christian 4 og Europa, a a, s 54, nr 145.
94. Danske Saml for Historie, Topografi, Personal- og Literaturhistorie. Udg af Chr Bruun O Nielsen og S Birket Smith. Kbh. 1872-73. Række 2. Bind 2, s 311 (not 2).
95. EB 13/4 1636: »Bolde og Raketter« skall sändas till greve Valdemar Christian på Sorø.
96. KB juni 1640 (utan datum): Greve Valdemar Christian skall med Adam Hendrik Pentz som hovmästare företaga en resa till ärkehertig Leopold. Ärkehertig Leopold Wilhelm 1614-1662 blev 1637 biskop i Olmüntz, 1642 Tyska ordens högmästare och var 1646-1656 generalståthållare i spanska Nederländerna (Richard Reifensscheid: Die Habsburger in Lebensbildern, Styria 1982, s 164). KB 17/4 1643: Greve Valdemar Christian har begärt av kungen att få avhända eller pantsätta en del av sin jordegendom här i riket och använda pengarna till sin nytta fastän han ännu inte fyllt 25 år, vilket kungen tillåter.
97. KB 29/4 1625: Christian 4 »vil lade sin unge Søn (Frederik Christian) døbe paa Frederiksberg Slot Søndag Jubilate d. 8 Maj«. KB 25/7 1627: Om greve Frederik Christians död och begravning i Odense 9 sept, sedan ändrat till 11 okt.
98. Se not 74.
99. EB III, 1/4 1635, s 358 f.
100. KB 10/10 1632: Beställning för Hendrik Paulsen som »Gartner i køkken haven paa Rosenborg« (Vibekes släkting?). KB 16/6 1639: Johan Funcke antagen som »Tilsynsmand ved Kongens Have udenfor Københ« (Vibekes släkting?). EB 20/12 1639: Trädgårdsmästaren på Rosenborg oduglig, men går ej att avskeda p g a att han är gift med Vibeke Kruses systerdotter (se not 6, s 271-272).
101. Se Jan Stenberg: Christian 4's Frederiksberg, Hillerød 1950, s 109 f.
102. Leo Tandrup: Kirsten og Christian i kærlighed og krig (Christian IV, Vor hele kongelængdes mest levende døde. 1987, s 19 ff). EB nov 1644: Åtskilliga klagopunkter mot Corfitz Ulfeldt (not 2, s 530) då Vibeke Kruse, medan Christian 4 var till sjöss under kriget mot svenskarna, hade bett räntmästaren Sten Beck om pengar till hushållet, hade denne vägrat utan rikshovmästarens underskrift. Utförligare om samma sak i EB 14/10 1647. EB 15/8 1647 (not 6): Christian 4 satte på slutet av sin regeringstid i sin stora penningnöd sitt hopp till att man skulle påträffa guldförande malm i hans riket och lät Corfitz Ulfeldts hantlangare få övertaga Vibeke Kruses kammare på Rosenborg för sina kemiska prov. Sökandet efter guld verkar vara mest en förevändning för att de skulle släppas in på slottet och det är inte omöjligt att både Vibekes och Christian 4's sjukdom vintern 1647-48 har något sammanhang med Ulfeldts planer på att lansera sig själv som tronföljare. Karen Reinholds dunkla antydningar om att någon högt uppsatt person ville förgifta dem båda tycks peka i den riktningen: »en i Schaane det haffde giort oc waar kiøbt dertil. Den det haffde ladet giore, waar En som wilde haffue forgiffuet Kongen, oc wilde haffue forraad Lande oc Riger« (Laurids Jacobsen Hinds-

- holm, hans holden Dag-Bog. Kbhvn 1779, s. 14-15).
103. Angående ett förmodat porträtt av Vi-beke Kruse, se Leo Trandrups ovan an-förda uppsats (not 102), s 24.
104. KB 16/6 1632, 16/10 1636, 2/4 1641, 12/12 1644.
105. KB 26/2 1632: Christen Knudsen (Ake-leje) ger sköte på huvudgården Skinne-rup i Kielstrup Sogn i Bjærge härad (på Fyn) till Ulrik Christian Gyldenløve. KB 29/8 1636: Ulrik Christian inlogerad med præseptor, I tjänare och I piga hos teol prof i Köpenhamn Jesper Broch-mand. KB 8/12 1636: Ulrik Christian Gyldenløve får kronans del av tionden i Rønninge m fl socknar, Odensegaards län mot sedvanlig årlig avgift. KB 9/3 1637: Ulrik Chrisitan Gyldenløve får sköte på två gårdar, som tillfallit kungen för gäld. KB 2/5 1642: Instruktion för Ulrik Christian Gyldenløves studier i Sorø. Dito 16/12 1642 och 7/4 1643.
106. KB 27/11 1643, 14/7 1645.
Ett ståtligt helfigursporträtt av Ulrik Christian Gyldenløves tilltänkta fästmö Christence Lykke, målat av holländaren Abraham Wuchters, finns avbildat i Dansk Kunsthistorie 2, s 236.
EB 19/3 1640, not 6. Gåvbrev 10/5 1635 på Ziebühl och Gallatin i Mecklen-burg. KB 29/4 1637: Angående inred-ningen av Skinderups gård åt Ulrik Christian Gyldenløve. KB 22/5 1640: Om godsinköp till Ulrik Christian Gyl-denløve.
107. EB 14/7 1644: Jungfru Elisabeth Sop-hies dräng har fört en ask körsbär till Christian 4 på skeppet Trefoldigheden utanför Christianspris. KB 6/5 1642, 25/5 1642, 2/11 1643.
108. Abraham Wuchters helfigursporträtt ca 1645 av en ung flicka med ganska grova drag har antagits föreställa Elisabeth Sophie Gyldenløve (se Dansk Kunsthistorie 2, s 232 f). Denna attribution verkar mera närliggande än Povl Ellers i hans avhandling att det skulle föreställa en dotter till Leonora Christine (P Eller: Kgl portrætmalere i Danmark 1630-82. En undersøgelse af kilderne til Karel van Manders og Abraham Wuchters virksomhed. Kbhvn 1971).
109. KB 3/8 1630, 25/5 1636: Angående Anne Vibolts.
110. Dessa uppgifter ang Ingeborg, Christen Tranes, har författaren fått av förut nämnda släktforskare i Norge. I den tidigare nämnda boken av Hauge-Gulbrandsen (not 32) om kapten Henrik Henriksen Wiborg och hans ättlingar i Norge, skärskådas en seglivad släktradition att stammodern Alhed, gift med kapten Wiborg, skulle vara en oäkta dotter till Christian 4.
111. KB 30/1 1599, 28/9 1599 och 3/9 1601. Jämför härmed KB 28/10 1610: »Da Kongen har bragt i Erfaring, at der alle-vegne baade i Købstæderne og i Landsbyerne i Fyen løber en hel Hob Dreng-og Pigebørn omkring der fra Ungdommen af ikke holdes til eller øves i andet end Betleri og Tryglen, til Besværing for Kongens Undersaatte skulle de (läns-männen) strax i deres Len baade paa Landsbyerne og Købstæderne lade optage saa mange af de unge Betlere, som de kunne faa fat i, og sende dem til Tugthuset i København«.
112. KB 29/6 1636: Om eet föräldralöst gos-sebarn Mathias Castensen, som skall uppfostras på kungens bekostnad. KB 19/12 1643: »Da et Vicarie ved Lunde Domkirke er ledigt har kongen bevilget at nærværende Studiosus Lauritz Christensen maa faa det med Bønder, Tjenere og alt dets rette Tilliggende – – «.

De statslige arkivers publikationer 1990, en oversigt

Ved Grethe Ilsøe

Oversigten er en annoteret fortegnelse over de publikationer, som de statslige arkiver, dvs. Rigsarkivet, landsarkiverne for Sjælland m.m., Fyn, Nørrejylland og de sønderjyske landsdele samt Erhvervsarkivet, har udsendt i 1990. Oversigten viderefører den tilsvarende oversigt over publikationerne 1989 (Personalhistorisk Tidsskrift 1990:2, s. 194-196).

Rigsarkivet

Tidsskrifter:

Arkiv. Tidsskrift for arkivforskning. 13. bd., nr. 1, 1990.

Siden Saxo. 1990, nr. 1-4.

Personalefortegnelse:

Personale i Rigsarkivet og landsarkiverne januar 1990.

Ved Marianne Reimer. Rigsarkivet/G. E. C. Gad, 1990, 197 s. + ill.

Registraturer, oversigter og arkivejledninger:

Det Radikale Venstres Arkiv 1960-1983. 1990, 54 s.

Små private personarkiver i Rigsarkivets 4. afdeling.

Ved Hans Kargaard Thomsen. Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse, IV, 2. Rigsarkivet/G. E. C. Gad, 1989 (udk. 1990), 298 s.

Bregentved-arkivet. Joachim Godske Moltke (1746-1818). 1990, 29 s.

Fællespublikationer fra landsarkiverne:

Bevaring og kassation i amtskommunale arkiver

En vejledning på grundlag af Indenrigsministeriets bekendtgørelse nr. 65 af 31. januar 1990. 1990, 55 + 6 s.

Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm:

Registraturer, oversigter og arkivejledninger:

Kommunearkiver. Sakskøbing. 1990, 271 s.

Kommunearkiver. Tornved. 1990, 181 s.

Skolearkiver. Sakskøbing kommune. 1990, 65 s.

Godsarkiver. Universitetets og kommunitetets-gods. 1990, 83 s.

Landsarkivet for Fyn:

Registraturer, oversigter og arkivvejledninger:

Godsarkiver. Broholm. 1990, 136 s.

Udstillingskataloger:

»Skønne fynske haver.« 1990.

Landsarkivet for Nørrejylland:

Samling af afhandlinger:

Jens Holmgaard: »Alt på sin rette plads«. Afhandlinger om konjunkturer, statsfinansier og reformer i Danmark i 1700-tallet. Udgiverselskabet v. Landsarkivet f. Nørrejylland. 1990, 330 s., ill.

Landsarkivet for de sønderjyske landsdele:

Ingen udgivelser i 1990, men der gøres opmærksom på følgende kildeudgave:

Die Dingprotokolle des Westerharde Föhr und Amrum 1658-71. I,1. (1658-64). Ved Volkert F. Faltings. Neumünster 1990, 352 s.

Erhvervsarkivet:

Erhvervshistorisk Årbog 1989: Meddelelser fra Erhvervsarkivet 39. 1990, 210 s., ill.

Småstykker

Kgl. gartner Lars Rude

– et supplement til kontreadmiral T. V. Gardes anetavle
(Persh. T. 1989, s. 25 ff., nr. 52)

Flere lokaliteter i Danmark bærer navnet Rude. Nogle få kilometer nord for Sorgenfri slotshave, hvor Lars Rude var gartner i 17 år, ligger Rude Skov, som vel har navn efter en forlængst forsvundet gård Rude (1370 Rudhæ), der lå ved sydspidsen af skoven.¹ I Munke Bjergby sogn i Vestsjælland, lidt syd for Dianalund, ligger Rude Eskilstrup, og i Østjylland på Oddereggen ligger landsbyen Rude midt imellem sognebyerne Nølev og Saksild, hørende til Saksild sogn. I Sydvestsjælland mellem Næstved og Skælskør, et par kilometer nord for Holsteinborg, ligger endelig den vigtige, allerede i middelalderen omtalte by Rude, som indtil oprettelsen af Holsteinborg sogn 1729 hørte under det lidt nordligere liggende Venslev sogn. Nu hører hele området til Skælskør kommune.

Her i Venslev kirke blev 15/6 1690 Jens Lauridtsen viet til Maren Søffrensdatter, og her døbttes 1/1 1697 »Jens Lauridtsens Lauridts«. Blandt fadderne var »Velb. fru Charlotte Amalie Wind på Trolholm« og »Velb. Anders Trolle«. Ved en dåb 13/7 1697 var blandt fadderne »Jens Lauridtsens Hustru i Rude«, og ved dåb 23/7 1699 af »Jens Lauridtsens Niels« var blandt fadderne »Peter Urtegaardsmand fra Snedinge Mølle«. I 1701 og 1703 døbttes endnu et par børn af »Jens Lauridtsen i Rude«, og i begge tilfælde var der faddere fra Trolholm, i 1703 således jomfru Numsen og foged Jens Andersen.

Der kan herefter ikke være tvivl om, at Lars Rude er døbt Lauridts Jensen i Venslev 1/1 1697 og i den voksne alder som så mange andre har taget navn efter sin fødeby. Ved sin død i Vindbyholt 29/10 1766 har han altså været nærmere ved 70 år end de 68, der er angivet i kirkebogen for Roholte sogn.

De fornemme faddere var den daværende ejer af Trolholm, det senere Holsteinborg, oberstløjtnant Anders Trolle (1665-1715) og hans hustru Charlotte Amalie Vind (1670-1717),² og det er sandsynligt, at Jens Lauridtsen har været i tjeneste på Trolholm, vel som gartner eller »urtegårdsmand«. Hans død, endsi-ge et skifte efter ham er ikke fundet.

Der synes ikke at være nogen forbindelse mellem denne gartnerfamilie Rude og en samtidig familie Rude i Ringkøbing, der bl.a. talte en borgmester Jens Michelsen Rude, død 16/11 1725.³

H. F. Garde

Noter

1. Trap: Danmark, 5. sug. Frederiksborg amt III, 1, 1953, s. 137.
2. Danmarks Adels Aarbog VIII, 1891, s. 411 ff. Trolle, og samme LXVIII, 1941, II, s. 65 ff., Vind.
3. Lengnich: Kirkebogsuddrag, Ringkøbing, og »Borgemester Jens Michelsen og hans Hustrus Testamentes Confirmation« 14/2 1721 (Danske Kancelli, jyske registre 1721-25, nr. 19, RA).

Anna Johansdatter Foss

Gustav Onarheim i Norge stiller i dette tidsskrift 1990 side 213 spørgsmålet: Hvem er Annas Fader?

Spørgeren oplyser, at Anna C. Johansdatter Foss var gift med Jens Nielsen Winding på Tjele herregård ved Viborg i Jylland, og at hun havde været i skole hos sine farbrødre, lektor Christian Foss og præsten Mathias Foss. Endvidere, at hendes mand var fætter til etatsråd Rasmus Winding og til Søren Lintrup. Samt at hendes søn Niels Jensen Winding og dennes barnebarn Niels Herzberg begge var sognepræster i Ullensvang i Hardanger i Norge. Sønnen skulle være født 1697 på Tjele.

Hvor i nærheden af Tjele fandtes der medlemmer af omhandlede Foss-slægt omkring 1700? Går man en god milsvej nordpå fra Tjele kommer man til Hvilsom sogn, hvor præsten fra 1703 var *Hans Mathiesen Foss*, født i Lund 02.06.1660 som søn af rektor *Mathias Nielsen Foss*, 1627-1683 (senere biskop i Aalborg) og *Bodil Hansdatter Brochman*, 1624-1670. Hans Foss var præst i de tre sogne: Simested, Hvam og Hvilsom, og det var hans første præstegerning. Han var blevet student fra København 1680, fortæller Wibergs Præstehistorie, var hører i København 1682-1687, var i udlandet i 12 år og blev magister i 1700; vi får at vide, at han blev gift med Anna Magdalena Barfuss, født i Saxen (et usikkert årstal angives) og at de har en datter, men ikke, hvornår hun fødes, eller hvad hun er døbt. Vi får ikke at vide, om alle 12 udenlandsår er efter 1687. Vi får heller ikke at vide, om den sene ansættelse i embede eventuelt skyldes en »ungdommelig vildfarelse« der er resulteret i omhandlede datter.

J. Vahl: »Slægtebog over afkommet af Borgmester Christjern Nielsen i Vardesø« oplyser, at Hans Foss og hustru havde en datter: Nikoline Jeanette Foss, der ægtede sergent Rasmus Vedelef den 13. november 1743, samt at Hans Foss

blev afskediget fra præsteembedet 2. juni 1710. Vahl oplyser endvidere, at hustruen Anna Magdalena Barfuss blev begravet 1. april 1749 i en alder af 88 år ifølge Simstedt kirkebog.

I naboherredet havde Hans Foss' søster Karen Foss »afgangne Peder Rosenstands« i 1688 slået sig ned på herregården Hessel, som hun havde købt af borgmester Chr. Spormand, Søster Foss var gift med rådmand i Aalborg Christopher de Hemmer, 1659-1703, og på Havnø havde han søsteren Drudes søn Niels Benzon, og i øvrigt havde han mange slægtninge rundt om i Nordjylland.

Men vi kan se lidt på de af spørgeren nævnte slægtninge.

Lector theologiæ Christen Nielsen Foss, 1553-1625, var af bondeslægt fra Hjerlev ved Skive. Han blev 1584 rektor i Viborg og i 1588 lector theologiæ der. Han blev gift med Maria, datter af biskop i Viborg dr. theol. Peder Thøgersen (Løvenbalk); hun døde ved sønnens fødsel, hvorfor denne blev opdraget i bispegården.

Sønnen, *Niels Christensen Foss*, blev født 4. oktober 1588 som enebarn, blev dr. med. i Leiden, provincialmedicus i Skåne og livmedicus for Chr. IV. Han blev gift 1625 i Århus med Karen, datter af dr. med. Mathias Jacobæus og Ingeborg Gjødesen.

De fik 6 sønner, der alle blev lærde mænd og ligesom faderen opnåede de at blive hædrede af Københavns Universitet med sørgeprogrammer ved deres død. Af brødrene fik kun Matthias en søn ved navn Hans.¹

Christen Foss var født 14.10.1626, blev læge og domherre i Lund, kongelig livlæge 1677 og Højesteretsassessor 1678.

Matthias Foss var født 12. oktober 1627, blev hører i Lund 1648, rektor sammesteds 1653, og fra 1660 gjorde han kirkelig karriere i Danmark: Slotspræst 1660, Hofprædikant 1664, prof. theol. ved Københavns Universitet 1666, biskop i Aalborg 1672, i hvilket embede han døde 1683. I 1655 havde han ægtet Bodil Hansdatter Brochman, 1624-1670, og i Aalborg ægtede han 1675 Margrethe Axeldatter Aand, 1620-1684, datter af ridefoged på Dronningborg Axel Christensen Aand og Karen (datter af borgmester i Randers Niels Jacobsen, 1556-1624). I København var han skriftefader for Leonora Christine i Blåtårn.

Det virker ikke sandsynligt, at Anna Foss kan have gået i skole hos disse brødre!

Karen Mathiasdatter Jacobæa havde broderen Jacob Madsen, 1602-1650, der blev biskop i Århus, og som var gift med Bodil Hansdatter Brochmans kusine, Anna Casparsdatter Bartholin, der døde 1682. De havde datteren Ingeborg Jacobæa, der blev gift med etatsråd *Rasmus Vinding*, 1615-1684.

Borgmester i København 1655-1669 Peder Pedersen, 1608-1669, havde døtrene Else og Mette, af hvilke Else blev gift med Rasmus Hansen Brochman, 1626-1664, professor i theologi ved Københavns Universitet, broder til Bodil Hansdatter Brochman, medens Mette Pedersdatter blev gift med Niels Ran-

dulf, 1629-1711, der blev biskop i Bergen, og som anden gang ægtede Dorothea Catharina Wandal, død 1707, datter af Sjællands biskop Hans Wandal, 1624-1675, og Anna Catharina Pedersdatter Winstrup, bispedatter fra Lund. Han fik med Mette døtrene *Marie Randulf*, der ægtede *Søren Jacobsen Lintrup*, 1675-1737, der 1720-1725 var biskop i Viborg, og *Margrethe Randulf*, der ægtede *Peder Harboe*, præst i Selløe i Bergen stift. Hun fik datteren *Dorothea Catharina*, død 1743, der ægtede *Niels Herzberg*, 1693-1764, som fra 1733-1744 var præst ved Viborg Gråbrødre kirke, og derpå flyttede til Norge. Udover det af Herzberg angivne slægtskab, som skulle betyde, at hans oldefar var fætter til Søren Lintrup, var denne onkel til Herzbergs hustru!

Professor *Rasmus Brochman*, 1626-1654, var søn af professor *Hans Rasmussen Brochman*, 1594-1638, og således broder til *Bodil Brochman*, 1624-1670, gift med *Mathias Foss*, 1627-1683.

Niels Jensen Hertzberg blev født i degneboligen i Vraa i Vendsyssel 7. februar 1693 og døde i Bergen 17. oktober 1764.

Han var søn af degnen Jens Gertsen, f. ca. 1632, død 2. april 1717, 85 år, degn i Vraa ca. 1662-1717, og hustru Mette Heilesdatter. I samling af biografiske Notitser om nogle af de fra Aalborg Kathedralskole til Universitetet dimitterede Disciple, Kbh. 1840, side 77 kan man læse om den personlige kapellan (hos sognepræsten hr. Laurits Nielsen Dall, 1676-1694), den senere residerende kapellan i Besser og Onsbjerg på Samsø, Jens Sørensen Koch, 1649-1707: »Aaret 1691 blev han actioneret for Løsagtighed, da Præstens Kone Nytårsaften overrumplede Degnens Kone i hans Seng. Han måtte da afgå fra Tjenesten. Denne forargelige Historie læses meget udførlig og vel meget udmalet efter Naturen i Landemodeprotokollen.« (Landemodeprotokol 22. August 1691. Han fik senere kongelig Tilgivelse).

Degnen og Mette Heilesdatter fandt dog sammen igen året efter. Mette Heilesdatter blev begravet 3. oktober 1728 på Vraa kirkegård i en alder af 67 år. Hun må således være født ca. 1661. Hverken hun eller Degnen kan således være efterkommere af Hans Foss, født 1660.

Christen Nielsen Spentrup skal have ægtet Engel Foss i 1706. Hun døde i 1751, men jeg ved ikke, hvilken Foss-slægt hun tilhørte. De kendte indbyrdes slægtskabsforhold i denne ægteskabskreds fremgår af tavlerne på de følgende sider.

De slægtskabsforhold, som Gustav Onarheim citerer Niels Hertzberg for at have oplyst, ses ikke at stemme med tavlerne. Men det vil være interessant at få at vide, hvilken dokumentation, der eventuelt findes for dele af Hertzbergs citerede angivelser.

Ikke alle slægtstraditioner kan bekræftes, men de kan give anledning til en efterprøvning, der kan bringe nye brikker frem til det puslespil, der hedder vore fælles slægtninges historie.

Jørgen Wangel

Note

1. Broderen dr. med. Jens Foss, 1629-1687, ægtede første gang Maria Sørensdaughter Hofman, datter af dr. med. Søren Hofman, 1600-1649, og, efter hendes død i 1666, anden gang ærkebiskop Hans Svanes datter Anna Margrethe, 1654-1737.

Med bispedatteren fik han en søn 1677, der blev opkaldt efter sin morfar, men den lille Hans døde allerede 1678 og kan således ikke være blevet far til Anna Hansdatter Foss.

Kilder

Borgmester Niels Jacobsens Stambog. Kbh. 1966.

K. Carøe: Dr. med. Laurids Foss. Personalhistorisk Tidsskrift 1922, 69-79.

Danmarks Adels Aarvog 1937.

Dansk Biografisk Leksikon.

Genealogica Randulfiana i: C. Giessing: Jubellærere, 1779, I, side 370.

Magister Jens Giödesens Slægtsregister, Jubellærere, 1779, I, side 272 ff.

Henrik Jacobæus: Familien Jacobæus i gamle dage. Personalhistorisk Tidsskrift 1977, 135-158.

C. Klitgaard: Optegnelser om vendsysselske Præstefamilier før Aar 1700, side 308. Hjørring 1945.

C. Molbech: Historiske Aarbøger, tredje Del: Evangeliske Biskopper. Kjøbenhavn 1851.

Oluf Nielsen: Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse. Tredje Del. Side 219-221, Kjøbenhavn 1881.

P. M. Rørsig: Skoler og degne i Vendsyssel, I, side 500. 1933.

E. Slottved: Lærestole og Lærere ved Københavns Universitet 1537-1977. København 1978.

Jens Vahl: Slægtebog over Afkommet af Christjern Nielsen, Borgmester i Varde. Kjøbenhavn 1879-1897. Se nr. 5992 ff.

J. Wangel: En Familie på Amager. Personalhistorisk Tidsskrift 1987, 228-235. Heri Karen Mathiasdatter Foss, gift med ritmester Peder Rosenstand og deres slægtskabskreds. Med yderligere kilder.

S. W. Wiberg: Almindelig dansk Præstehistorie. Kjøbenhavn 1870-1879.

Peder Pedersen 1608/1689 ∞ Margrethe Clausdatter † 1680

Else † 1705 ∞
Rasmus Brochman
1626/1654

Mette † 1679 ∞ Niels Randulf 1629/1711 (∞ Dorothea Cathrine Wandal † 1707)

Marie † 1754 ∞ Søren Lindstrup 1675/1737 Margrethe ∞ Peder Harboe

Dorothea Cathrine † 1743 ∞
Niels Hertzberg 1693/1764

Peder Harboe Hertzberg

Christen Nielsen Foss 1553/1625 ∞ Maria Pedersdatter (Løvenbalk) † 1588

Niels Christensen Foss 1588/1645 ∞ Karen Mathiasdatter Jacobæus † 1664

Christian F.
1620/1680

Matthias F.
1627/1683

Jens F.
1629/1687

Peder F.
1631/1698

Jacob F.
1633/1676

Laurids F.
1637/1712

Thomas Fincke 1561/1656 ∞ Søster Ivers 1575/1614

Anna 1594/1677
∞ Casper Bartholin
1585/1629

Drude 1604/1671
∞ Hans Brochman 1594/1638

Jacob 1592/1662 ∞
Margrethe Tetens
† 1702

Anna 1615/1662 ∞
Jacob Madsen
1602/1650

Bodil 1624/1670
∞ Matthias Foss
1627/1683

Rasmus 1626/1664 ∞
Else Pedersdster
∞ Jacob Foss
1633/1676

Margrethe 1630/1650 ∞
Rasmus Vinding
1615/1684

Mathias Jacobæus 1569/1636 ∞ Ingeborg Johanne Aegidia † 24.06.1614

Karen f.c. 1584 † 1614
∞ Niels Foss 1588/1645

Jacob 1602/1650 ∞ Anna Casparsdatter Bartholin † 1682

Hans 1660/17-- ∞
Anna Magdalena
Barfuss 1661/1749

Ingeborg f.1633, † 1702 ∞ Rasmus Vinding 1615/1684 ∞ Margrethe Fincke 1630/1650

Anna Jensdatter Schyttes rette ægtemand

– en kommentar til skoleholder Niels Jacob Slettings og møller Peter Slettings 32 aner
(Persh. T. 1991, s. 15 ff., nr. 54-55)

I artiklen »Niels J. Sletting og møller P. Slettings 32 aner« ved Gregers Hansen fortsætter en gammel fejl, som Wiberg starter med, og Aage Dahl fortsætter med. Aage Dahl har dog fået rettet Kirsten Jensdatter Schytte til Anne J. Schytte.

I Ø. Horne herreds gejstlige skifteprotokol (i Landsarkivet Viborg) side 3b ff. findes et skifte efter *Peder Jensen Riber* dateret 4. december 1683, som rette 30. dag efter hans død, altså død den 4. november 1683, og ikke som artiklen nævner 4. april. Hans far må da være en Jens, og kan således ikke være søn af Hans Sørensen og Kirsten Poulsdatter. Der nævnes i skiftet et skiftebrev dateret 27. marts 1680 efter salig Anne Jensdatter, og her nævnes også de børn Peder Jensen Riber havde sammen med hende, nemlig Jens, Kirsten, Magdalena, Laurits, Knud og Ide Sophia.

Børnenes rette fødte lavværger var velædle Jens Lassen til Grubbesholm og broderen Niels Lassen præsident i Nyborg samt Las Jensen Schytte, borger i Fredericia.

Jens Lassen og Niels Lassen var brødre til Anne Jensdatters mor Christine Lauritsdatter, som alle 3 var nogle af herredsfogden Las Lauridsen og Lisbeth Jensdatter i Vestergaard i Bork sogn's børn (se Viborg Landstings dombog C 1655 side 39b ff.).

I skiftet efter Peder Riber nævnes 3 sølvskeer med bogstaverne H.E.B.B.C.D. Mærkeligt nok nævnes en sølvske med samme mærke i skiftet 14/11 1684 efter Jacob Christensen Varde i Hodde, samt 4 sølvskeer med navnene H. Peder Jensen og Anne Jensdatter. Hvor er familieskabet mellem disse?

Holger Hertzum-Larsen

Forespørgsler fra udlandet

Vi har fra Lorna Ploog-Bell i Australien modtaget:

Min tip-tip-oldemoder blev viet til Henrich Ploog (Ploug?), og kom fra Danmark, men det er også alt jeg ved om hende. Hvem kan hjælpe mig? Breve på engelsk bedes sendt til:

Mrs Lorna Ploog-Bell
2 Dromana Place
Craigie, 6025
Western Australia

Vi har fra Elizabeth Dutton i USA modtaget:

Søren Pedersen Hald (f. ca. 1774 i Houlbjerg og d. 3 marts 1821 i Randers) blev gift med Mette Kirstine Hansen (f. 2. februar 1781 i Odense og d. 6. juli 1856 i Randers) og de fik deres børn døbt i København i årene 1803-1808. Men hvor og hvornår blev parret viet? Breve på dansk eller engelsk bedes sendt til:

Elizabeth A. Dutton
447 Mimitz Avenue
State College PA 16801
USA

Vi har fra Waltram Walter i Kronshagen, Tyskland modtaget:

Jeg er intresseret i alle forekomster af navnet »Dickson« (Dixon) i perioden fra ca. år 1600 til år 1800. Alle henvendelser bliver besvaret og omkostningerne godtgjort. Skriv på tysk til:

W. Walter
Kopperphaler Allee 136
D 2300 Kronshagen

Vi har fra Frithjof Berg i Norge modtaget:

Kan nogen give mig oplysninger om forfædrene til kommandørkaptajn Christian Frederik Klinck, født 21. marts 1787 i Vordingborg i Danmark og død 28. marts 1860 i Horten i Vestfold, Norge. Han var søn af færgemand Christian Frederik Klinck og dennes hustru Christence Cathrine Lykke. Hele familien

kom først til Stavern i Vestfold. Chr. Fr. Klinck d.y. fik i Stavern en datter, Frederikke Marie Frederiksdtr. Klinck. Eventuelle svar kan sendes til:

Frithjof Berg
Gryte
N-3160 Stokke
Norge

Vi har fra Torbjørn Pihl i Norge modtaget:

Om familien von der Burg i København.

Herman von der Burg, død 1751, var verksbase ved Frederiksten fæstning i Halden, Norge. Han var gift med Regine Mathiasdatter, som sandsynligvis også døde i 1751. Formodentlig var de begge danske af fødsel. To børn overlevede forældrene, og der er efterslægt i såvel Norge som Danmark. Hans søster, Engel Cathrine von der Burg, født ca. 1695, død 17. juli 1779 i Helsingør, var gift med oberstløjtnant (ved fälsterske regiment) Christian von Berband, født ca. 1710, begravet d. 13 marts 1794 i Rønne på Bornholm. Den store aldersforskel mellem ægtefællerne (hvis årstallene er korrekte) kunne tyde på, at Engel von der Burg havde været gift før.

I Delgobes samlinger, Statsarkivet i Oslo, opbevares en del notater – uden nærmere kildeangivelser – om en familie von der Burg. Af de nævnte fra familien er den ældste en Herman v.d. Burg. Sønnen Thies nævnes 1663 som skibsbygger på Holmen i København. Han havde sønnerne Frederik og Bent, hvor den førstnævnte i 1678 var skibsbyggerlærling hos faderen. I andre kilder omtales en Harmant van der Burgh, i 1685 nævnt i Fredrikstad, Norge, hvor det synes som om, også han befattede sig med skibsbyggeri.

Blandt andet på baggrund af brugen af fornavne i efterslægten er der tydeligvis en slægtsmæssig sammenhæng mellem skibsbyggerne på Holmen i København og Herman von der Burg i Halden, og for så vidt også med andre personer af navnet v. d. B. i Norge, således blandt andet i Kristiansand og Drammen. Derfor søger undertegnede at klarlægge denne sammenhæng og specielt at få klarlagt hvem der var forældre til søskendeparret Herman og Engel von der Burg. Breve bedes sendt til:

Torbjørn Pihl
Øvre Kalfarli 32
N-5018 Bergen
Norge

Orientering

Generalforsamling 1991

Tirsdag den 30. april 1991 kl. 20.00 afholdt Samfundet for dansk genealogi og Personalthistorie sin årlige generalforsamling i Zahles Seminariums lokaler med følgende dagsorden:

1. Valg af dirigent
2. Bestyrelsens beretning
3. Regnskab og fastsættelse af kontingent
4. Indkomne forslag: Til generalforsamlingens drøftelse fremlægges spørgsmålet, om Samfundet evt. skal tilslutte sig S sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger (SSF)
5. Valg
6. Eventuelt

Formanden, landsarkivar Hans H. Worsøe, bød velkommen og foreslog på bestyrelsens vegne dr. Snorrason som dirigent. Dette tiltrådte forsamlingen, hvorefter dirigenten konstaterede indkaldelse til generalforsamlingen og foreliggende dagsorden for lovlige. Formanden, Hans H. Worsøe, fik ordet for aflæggelse af bestyrelsens beretning:

Samfundets virksomhed i det forløbne år (1990/91)

Der har i det forløbne år været 2 handlingsforløb, der har lagt beslag på de historiske organisationers opmærksomhed, herunder Samfundets. Det ene er bestræbelserne på at få indflydelse på udformningen af en ny arkivlov, det andet arbejdet med at finde en ny struktur for samarbejdet, efter at der var stillet forslag for en reel nedlæggelse af det hidtidige samarbejdsorgan Dansk Historisk Fællesforening (DHF). Dette skal jeg vende tilbage til senere, men først arkivlovsforslaget.

Der har i så godt som hele den nuværende rigsarkivars embedsperiode været arbejdet på en ny arkivlov, og endelig i slutningen af 1990 kom det så vidt, at Kulturministeriet udsendte et forslag til høring. Jeg skal ikke her gå i detaljer, men blot henvise til den omtale af forslaget, der er trykt i Personalthistorisk Tidsskrift første hæfte 1991 sammen med det høringssvar, der blev afgivet af S sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger (SSF) som interesseorganisation, og hvortil vi havde fået lejlighed til at fremsætte supplerende bemærkninger, der ligeledes er trykt i tidsskriftet. I vore bemærkninger, der er udarbejdet af næstformanden Knud Prange, blev der især lagt vægt på tilgængelighedsspørgsmålet, en betryggende opbevaring af arkivalierne hos myndighederne samt kassationsproblematikken, hvor vi går ind for brugerindflydelse på udvælgelsen af materiale til

kassation og/eller bevaring. Samfundet stod som medindbyder til det offentlige møde om loven, der blev afholdt på Christiansborg den 31. jan. i år med godt 150 deltagere.

Der har blandt mange slægtsforskere været nervøst for, at den ny arkivlov ville indeholde forlængede tilgængelighedsfrister for kirkebøgerne, idet spørgsmålet herom har været rejst fra kirkelig side. Jeg kan i den forbindelse berolige med, at der i rigsarkivarens høringssvar findes følgende formulering: Endelig bør det nævnes, der ikke tilsigtes nogen ændring med hensyn til de eksisterende regler for kirkebøgenes tilgængelighed.

På nærværende tidspunkt foreligger der ikke yderligere nyt om lovforslagets skæbne. På den ene side er der ikke indkaldt »kloge folk« til samtaler, men på den anden side kan man da glæde sig over, at forslaget heller ikke er blevet fremsat. Bestyrelsen vil nøje følge udviklingen, da det vil blive den nye arkivlov, der kommer til at afstikke rammerne for den fremtidige personalhistoriske forsknings muligheder.

Om vort traditionelle arbejde, herunder især udgivelsen af Personalhistorisk Tidsskrift, kan det nævnes, at årgang 1990 udkom til tiden med et samlet omfang på 258 sider og en række væsentlige bidrag. Vi beklager problemerne med udsendelsen af forårshæftet, som skyldes sammenfald af en række uheldige omstændigheder, som ikke skulle gentage sig. Vi beklager ligeledes, at det på grund af EDB-vanskeligheder på sætteri ikke lykkedes at få registret 1990 færdig før her til foråret. Til gengæld har vi megen glæde af EDB ved det fortsatte arbejde på en samlet 110-års indholdsfortegnelse.

Takket være tilskud på 10.000 kr. fra det humanistiske forskningsråd, 15.000 fra tipsmidlerne og 15.000 fra Goods Fond har vi kunnet bevare det smukke og lidt dyrere udstyr til tidsskriftet, der blev lanceret i 1990, og endda præstere et fint regnskab med yderligere henlæggelser til kommende udgivelser. Der er her især tænkt på den såkaldte »Studiebog«, afløseren af Fabritius og Hatts klassiske håndbog, hvortil yderligere 15.000 kr. – øremærkede til formålet – er modtaget fra Goods Fond. Her afventer vi DHFs storudgivelse: Dansk Kulturhistorisk Opslagsbog i 2 bind, som vil være på markedet inden sommerferien. Vi vil gerne undgå for mange gentagelser mellem de to værker, og på den anden side drage nytte af den nye viden, som Kulturhistorisk Opslagsbog vil fremlægge. Medvirkende til den gode økonomi er også det stigende medlemstal, som ved årets udgang var på 1176 mod 1155 ved sidste års.

Vi har spændt fulgt medlemsudviklingen, efter at det sidste år ved en vedtægtsændring i DIS ikke længere var obligatorisk at være medlem af Samfundet for at blive medlem af DIS. DIS er nu mere selvstændig end tidligere og udvikler sig i hastigt tempo, således som det fremgår af DIS' bestyrelses egen beretning, som aflægges på deres egen generalforsamling.

Til og med 1972 udgav Samfundet årlige dødsfaldslistes. Nøjagtige kriterier for, hvem der var med i disse, forelå ikke, men da Niels Friis, som i mange år redigerede listerne, var redaktør af familiesiderne i Berlingske Tidende, har der utvivlsomt været en del genbrug. Efter Niels Friis død lod systemet sig kun videreføre et enkelt år, og et forsøg på at få adgang til at udgive Justitsministeriets lister til skifteretterne strandede på tilgængelighedsspørgsmålet og økonomien. Vi har nu forsøgt at dulme den dårlige samvittighed lidt ved at tilbyde medlemmerne en særudgave af registret til Kraks Blå Bog 1910-1989 indeholdende data for alle afdøde biograferede fra denne periode. For benyttet af tredje udgave af Dansk biografisk Leksikon vil registret også kunne tjene som supplement vedr. dødsfald. Siden afslutningen i 1984 er der formentlig død ca. 50 biograferede hvert år – dvs. at der vil være et sted mellem 250 og 300 supplerende dødsfaldsoplysninger at finde i registret. Vi havde håbet at kunne have en stak med til mødet, men det lykkedes ikke at få det færdigt. Det vil imidlertid blive udsendt til bestillerne i løbet af ca. 14 dage, og der er stadig et restoplag.

Sidste år i juni måned fyldte vor næstformand, lektor Knud Prange 60 år, og i den anledning udgav en kreds af hans elever og kolleger et festskrift med titlen »Slægter, Skjolde, Steder«, som indeholdt en række interessante artikler. Samfundet ville gerne være med til at hyldede Knud Prange

og stod derfor som garant for udgivelsen uden at der dog blev brug for garantibeløbet.

Jeg nævnte indledningsvis, at der i det forløbne år havde været arbejdet en del med en ny struktur for samarbejdet mellem de historiske organisationer i Danmark. Samfundet var som sædvanlig repræsenteret på DHFs årsmøde, der i 1990 fandt sted i Vigsø i det nordligste Jylland, og som blev særdeles dramatisk i modsætning til, at det plejer at være ganske forudsigeligt, hvad der sker. Om detaljer henvises til DHFs eget tidsskrift *Fortid og Nutid*.

Resultatet blev, at hele bestyrelsen gik af, og en ny blev valgt med pålæg om til næste årsmøde at fremkomme med forslag til den fremtidige samarbejdsform, der formentlig bliver en slags samråd. Finn Andersen fra Samfundet blev valgt til kasserer i den nye bestyrelse, der har landsarkivar Grethe Illsøe, Landsarkivet for Sjælland, som formand, og undertegnede deltager som suppleant i bestyrelsesmøderne. Vi vil begge drage omsorg for, at landsdækkende organisationer som Samfundet også vil blive tilgodeset i den nye struktur.

Også inden for slægtsforskningen synes organisationsstrukturen imidlertid at kræve fornyede overvejelser. Det er i år 10 år siden, at SSF blev dannet. Fra Samfundets side skønnede vi dengang, at det tjente vore medlemmers interesser bedst, at vi stod uden for, men indledte et samarbejde med den nye organisation om udgivelsen af *Hvem forsker Hvad*, og jeg mener stadig, at det var en rigtig beslutning. I de forløbne 10 år har SSF fundet sine egne opgaver, og der er på en naturlig måde vokset en deling af opgaverne frem, således som det bl.a. viste sig ved arkivlovsdebatten. Vi har altid kunnet snakke sammen om tingene og har således undgået den splittelse, der i de senere år har plaget det svenske slægtshistoriske organisationsarbejde.

SSF omfatter i dag 24 foreninger med et samlet medlemstal på 2.167, man udgiver bladet *Slægten* og afholder de årlige kurser på Båring Højskole. Desuden afholder de tilknyttede foreninger på skift hvert andet år såkaldte Slægtsforskertræf, 1990 i Århus og næste gang, 4. april 1992, i København. Omkring de skandinaviske slægtsforskerkonferencer er der etableret et fast samarbejde mellem vore to organisationer, og næste træf er fastlagt til 22.-23. maj 1993 i Rebild ved Ålborg. Der er således nok at samarbejde om, og såvel det nuværende som en evt. fremtidig udbygning af samarbejdet er blevet diskuteret på et fælles møde mellem repræsentanter for Samfundet og SSF. Det var naturligt nok også oppe at vende på SSFs generalforsamling den 13. april 1991 i Fredericia, hvor undertegnede repræsenterede Samfundet. Også her var der enig opbakning bag en udvidelse af samarbejdet og Samfundets evt. integration i en fælles organisation. Det er en selvfølgelighed, at dette kun vil blive bragt på bane fra vor side med fuld støtte fra såvel bestyrelsen som fra medlemside. Jeg håber derfor på en livlig meningstilkendegivelse fra de tilstedeværende medlemmer. Vi har i dag i bestyrelsen drøftet sagen, og besluttet at søge generalforsamlingens tilslutning til en midlertidig ordning, hvorefter Samfundet indmelder sig som passivt medlem i SSF foreløbig for et år, hvor det skal undersøges, hvorledes samarbejdet kan befæstes og udvides. På generalforsamlingen næste år vil der derefter blive givet en fyldig redegørelse for forhandlingernes forløb, således at man kan tage stilling til, hvad der derefter skal ske.

Afslutningsvis vil jeg gerne fortælle den glædelige nyhed, at Samfundets revisor gennem 25 år, Chr. Bjørn-Jensen, ved gavebrev af 4. april 1991 har overdraget sit personlige eksemplar af *Personhistorisk Tidsskrift 1879-1985* til Samfundet på den betingelse, at det stilles til rådighed for den til enhver tid værende redaktør af *Personhistorisk Tidsskrift* og i øvrigt vedligeholdes. Vi er meget taknemmelige for den flotte gave, som udfylder et stort behov. Hjertelig tak.

Til beretningen havde dr. Snorrason spørgsmål om Samfundets holdning til den kommende udgivelse af *Dansk Kulturhistorisk Opslagsbog*, som Hans H. Worsøe og Finn Andersen besvarede på henholdsvis Samfundets og *Dansk Historisk Fællesforenings* (DHFs) vegne. Der var ikke andre kommentarer til beretningen.

Kassereren, Lise Lund, aflagde regnskab for 1990, som godkendtes. Bestyrelsen foreslog kontingentet forøget til 130 kroner, hvilket også godkendtes af forsamlingen.

Bestyrelsen anmodede om generalforsamlingens godkendelse af Samfundets indmeldelse i SSF som passivt medlem foreløbig i et år med det formål at få undersøgt på hvilken måde samarbejdet kan befæstes og udvides. Der fulgte herefter en livlig debat: Georg Agerby spurgte om SSFs love har taget højde for passivt medlemsskab. SSFs formand, Ingvar Musaeus bekræftede dette. Kontorchef Oest-Larsen forespurgte om DHF ikke netop var den rette paraplyorganisation for Samfundet frem for SSF. Hans H. Worsøe svarede, at Samfundet netop ville stå bedre i DHF via SSF. Ingvar Musaeus var glad for den positive interesse. Den var gensidig. Han citerede SSFs love paragraf 3, hvoraf det fremgik, at som aktive medlemmer kan optages slægtshistoriske foreninger, mens andre historiske foreninger kan optages som passive medlemmer uden stemmeret. Der var også et andet problem med aktivt medlemsskab for landsdækkende foreninger i forbindelse med regler om procentvis fordeling af bestyrelsespladser mellem foreninger fra Øst- og Vestdanmark. SSF har planer om at ændre sine vedtægter for at tillade aktivt medlemsskab til en forening som Samfundet. Lone Wredstrøm fra Slægtshistorisk forening for Storkøbenhavn fortalte om sine erfaringer som medlem af en af de svenske slægtsforskningsorganisationer og opfordrede til, at vi i Danmark ved et samarbejde undgik sådanne, splittede forhold. Georg Agerby opfordrede til, at man allerede nu samarbejder om at bruge »Slægten« til det dagsaktuelle frem for Personalhistorisk Tidsskrift.

Til sidst blev bestyrelsens forslag vedtaget med stor tilslutning.

Derefter foretoges valg, idet Finn Andersen, Sv. Cedergreen Bech og Lise Lund blev genvalgt til bestyrelsen. Da Knud J. V. Jespersen havde ønsket at træde ud af bestyrelsen, nyvalges Birgit Larsen, Ålborg til den ledige plads. Som revisorer genvalgtes Allan Hardie Hansen og Jørgen Stage Larsen. Som revisorsuppleant genvalgtes Sigurd Rambusch.

Under eventuelt gav formanden for SSF, Ingvar Musaeus, udtryk for en tak for det reelle samarbejde, der havde fundet sted i det forløbne år.

Kontorchef Oest-Larsen rettede en tak til redaktøren af Personalhistorisk Tidsskrift, Tommy Christensen, for dennes hjælpsomhed, bl.a. med at få indlagt indbydelse til slægtsforskertræf i forårshæftet af tidsskriftet.

Efter generalforsamlingen talte Erik Housted om maleren H.G.F. Holms liv, slægt og billeder. Maleren, der også er kendt som »Stille Holm« og »Fattig-Holm«, malede og stak mange billeder fra København og den nærmeste, nordlige omegn i midten af 1800-tallet til sin død i 1861. Det var et spændende foredrag med gode, illustrative lysbilleder fortalt af en inspirerende fortæller.

Poul Steen

NYT FRA DIS-DANMARK

Som en særlig afdeling af Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie oprettedes i 1987 DIS-Danmark, der specielt henvender sig til medlemmer med interesse i brugen af EDB-værktøjet. DIS-Danmark har siden fået etableret sig som en selvstændig forening med egen bestyrelse, særskilt medlemsskab og selvstændig økonomi, og ved den seneste generalforsamling (4. maj 1991) blev de sidste direkte bindinger til Samfundet sløjet i vedtægterne.

For første gang i DIS-Danmarks historie blev generalforsamlingen den 4. maj holdt uden for København, nemlig i forbindelse med Dansk Data Arkivs (DDA) lokaler i Odense. Mere end 40, eller godt 10 % af foreningens ca. 375 medlemmer var mødt op til generalforsamlingen. Efter den egentlige dagsorden med bl.a. de omtalte vedtægtsændringer, fortalte Hans Jørgen Marker fra DDA om arkivet, dets indhold og hvorledes afleveringer registreres og opbevares. Efterhånden som flere og flere arkivalier (gamle og nutidige) bliver produceret på EDB, vil dette arkiv få større og større betydning for os personalhistorikere/slægtsforskere.

Generalforsamlingen blev afsluttet med to små programpræsentationer. Jørgen Papsø demonstrerede en foreløbig version af et program til at indtaste folketællinger i; et brugervenligt program, som ikke kræver nogen EDB-indsigt. Hanne Marie Rud afsluttede generalforsamlingen med en ganske kort demonstration af sit og Bent Ruds program til et nyt forskerregister. Her er bl.a. registreret, hvad der kendes af EDB-indtastede og publicerede folketællinger. Registret rummer naturligvis også efterlysninger af slægtninge og lokaliteter fra foreningens medlemmer.

I forbindelse med generalforsamlingen måtte vi i bestyrelsen tage afsked med Finn Andersen og Poul Steen, der begge ønskede at udtræde efter at have været med lige fra starten i 1987.

DIS-Danmarks nye bestyrelse blev som følger:

Svend-Erik Christiansen, Hvedbjergvej 24, 8220 Brabrand. 86 25 22 52 (formand)

Elsebeth Paikin, Kildevænget 37, 2100 København Ø. 39 27 24 33 (næstformand)

Ole H. Jensen, Kløvermarken 3, 6430 Nordborg. 74 45 02 35 (sekretær)

Per Burchardi, N. W. Larsens Vej 14, 3080 Tikøb. 42 24 83 23 (kasserer)

Hanne Marie Rud, Egebjergtoften 122, 2750 Ballerup. 44 66 17 04 (redaktør)

Jørgen Papsø, Trolldager 8, 2950 Vedbæk. 42 89 06 60

Torben Aastrup, Grøsthøjparken 101, 8260 Viby J. 86 28 37 63

Bent Rud, Egebjergtoften 122, 2750 Ballerup. 44 66 17 04

Arne Julin, Hovedgaden 75, 4050 Skibby. 42 32 80 48.

Svend-Erik Christiansen

Anmeldelser

Kjærgaard Birks Tingbøger. Ekstrakter 1592-1609. Bd. 1.1., 161 s., 165 kr., Ekstrakter 1640-1655. Bd. 2. 135 s., 165 kr. Ekstrakter 1656-1680. Bd. 3., 91 s., 125 kr. Registre til ekstrakter 1640-1655. Bd. 4.2., 92 s., 145 kr. og Registre til ekstrakter 1656-80. Bd. 4.3., 59 s., 125 kr.

Vester Horne Herreds Tingbøger. Ekstrakter 1631. Bd. 2.1., 134 s., 165 kr.

Skast Herreds Tingbøger. Ekstrakter 1644-1654. Bd. 1.1., 154 s., 165 kr.

Alle ved Gert Ravn Nørgaard 1988-90. Lokalhistorisk Værksted. Granvænget 3, Aal, 6840 Oxbøl.

De ældste tingbøger fra 1500- og 1600-tallet i herredsfoged- og birkedommerarkiverne i landsarkiverne er en værdifuld kilde til forståelse af det gamle landbosamfund, men de er uregelmæssigt bevaret og ofte besværlige at læse. Landbohistorisk Selskab forestod fra 1950'erne til midten af 1980'erne fuldstændige ord- og bogstavrette udgivelser af de ældste tingbøger fra fire udvalgte områder spredt over landet (Sokkelund, Herlufholm, Åsum og Skast) for at gøre opmærksom på den kulturhistoriske rige kilde, som tingbøgerne er. Tingbogsudgaverne er alle forsynet med navneregistre og meget omfattende sagregistre, og enhver, der giver sig lidt tid, kan i disse udgaver få en fornemmelse af tingbogens mangfoldighed.

Også for slægtshistorien er tingbøgerne uden lige. Det myldrer med navne fra en tid, hvor arkiverne er fattige på andre kilder til menigmands og kvindes historie, og interessen for tingbøgernes mængder af personnavnestof er vokset. I nogen grad vel på grund af de nævnte udgivelser, men kopispredningens rolle skal heller ikke undervurderes. Hvis de interessante slægter har boet i de sogne, der hørte til det gamle Kjærgaard birks område, hjælper det jo ikke med en udgave fra Skast herred. De mikrofilm, der nu er mulighed for at bruge, stammer fra de optagelser, Mormonkirken i sin tid foretog, men benyttelsen af dem kræver gode øjne, skriftkyndighed og rutine i at finde rundt i tingbogsverdenen, hvilket filmene bestemt ikke gør lettere. Det er derfor et godt initiativ, som forlaget Lokalhistorisk Værksted ved slægtshistoriker m.m. Gert Ravn Nørgaard har taget ved at transskribere mormonfilmene fra de jurisdiktioner, som har udgiverens særlige interesse. Det drejer sig om tingbøgerne fra tre områder i Ribe Amt: Skast herred, Vester Horne herred og Kjærgaard birk.

Udgiveren har tydeligvis først og fremmest tænkt på slægtshistorien. Det ses af, at alle navne omhyggeligt er medtaget, mens der ellers for det meste er tale om ekstrakter af noget varierende karakter. Det betyder, at en del udmærket kultur- og landbohistorisk stof som f.eks. boregistreringerne ikke er taget med, og hvad angår sagerne om andet end arv og lign., er de kun nu og da gengivet fyldigt, ligesom kriterierne for uddragets omfang ikke er angivet. Uensartetheden med ekstrakterne, det gælder også det sproglige, synes opstået ved, at udgiveren i en del tilfælde har udskrevet fra bånd, som slægtshistorikeren Holger Hertzum-Larsen, Nr. Nissum har indtalt med sit valg af uddrag fra sagerne. Andet er iflg. udgiverens forord stillet til rådighed af andre slægtshistorikere, der kan have fundet andet væsentligt. Samarbejde mellem mennesker, der er optaget af det samme, er opløftende, men hvis brugerne skal have fuldt udbytte, bør der aftales ensartede regler for afskrift.

Der er i alle bindene (som er kommet i lidt blandet orden) noter med henvisninger til slægts- og lokalhistoriske bøger, og der er korte indledninger om områderne og oplysninger om planer for fortsættelse af udgivelserne. I Skast-bogen omtales Landbohistorisk Selskabs udgave af tingbogen 1636-40, men derimod ikke, at en lakune i rækken er grunden til, at Ravn Nørgaards transskription først begynder i 1644; i det hele taget skylder man ved kildeudgaver at fortælle læseren, hvordan originalmaterialet er bevaret.

Registerbindene rummer foruden personnavne bopæl og dato. Der er desuden en diverserubrik med et stikord til sagens karakter. Det giver i de fleste tilfælde god hjælp for den, der vil arbejde sig

ind i bestemte sagstyper, omend der ikke er tale om et egentlig sagregister efter Landbohistorisk Selskabs model. Vil man f.eks. studere de mange barske sager om kvinder, som blev tiltalt for løbsagtighed, har man her et godt arbejdsredskab til at komme videre. Det gælder i det hele taget for disse bøger, som udgiveren har stillet til rådighed for historiarbejde i det, han kalder »Eventyrets Land«! (forord til Kjærgaard Birk bd. 2).

Margit Mogensen

Registraturer over kommunearkiver fra Landsarkivet for Sjælland: Kalundborg (1985), Ravnsborg (1986), Stenlille (1986), Korsør (1986), Hillerød (1986), Suså (1986), Asminderød-Grønholt (1987), Frederikssund (1987), Skibby (1987), Vallensbæk (1987), Møn III (supplement og rettelser) (1991).

Kommunearkiver er væsentlige kilder til lokalhistorie, men skal de udnyttes, forudsætter det, at arkiverne er registrerede og tilgængelige.

Landsarkivet for Sjælland har i de senere år indsamlet arkiver fra en række kommuner og det har resulteret i en række registraturer, hvoraf ovenstående er et udpluk. Bortset fra de to sidstnævnte er registreringen foretaget af studentermedarbejdere og ikke-akademiske langstidsledige under tilsyn af en arkivar. Og bortset fra Stenlille og de to sidstnævnte har der været fra 3 til 6 medarbejdere på hver registratur.

Registraturerne følger modellen fra andre arkiver, en tillempning af det i kommunerne almindeligt brugte Odder-system, dog med to væsentlige forskelle. Odder-systemet har en meget stor opdeling i undergrupper med op til tre decimaler, hvorimod der i arkivregistraturen ikke findes undergrupper. Det gør det lidt uoverskueligt, når der under 13, regnskab, er 689 numre, 412 under 30, skatteligning og 268 under 42, offentlig forsorg.

Den anden væsentlige forskel er, at Odder-systemet er et levende system. Undergrupper, der ikke længere er behov for, udgår, mens der oprettes nye, når der er behov for det. Men arkivregistraturen er statisk. Der kan ikke ske ændringer. Og – lige så væsentligt – alle de udgåede grupper som kødrationering, vagtværn og fattiggårde skal kunne indplaceres i registraturen. Den valgte løsning er rimelig, men ikke altid overskuelig, og den medfører: nogle inkonsekvenser, f.eks. at forhandlingsprotokoller for legater står under 13, regnskab.

Mange købstadskommuner har haft/har deres egen arkiv- og journalplan, der i registraturen er aftrykt som bilag. Det er særdeles nyttigt, når man arbejder med det pågældende arkiv.

Når man ser på de ti kommuneregistraturer er det tydeligt, at der ikke fra starten er lavet en gennemarbejdet modelregistratur. Bind og pakker kan anbringes forskellige steder i de forskellige registraturer.

Tydeligst er det, når det drejer sig om regnskaber. I begyndelsen placeres meget af regnskabet under 13, regnskab. Især hvis det hedder noget med kasse- eller hovedbøger. I Fejø kommunearkiv (Ravnsborg) er kassebøgerne for havnen anbragt under 13, mens protokollerne over havne- og broafgifter er anbragt under 66, jernbaner og havne.

Bikassebøger for skat er snart anbragt under 13, snart under 31, skattebetaling. I Raklev kommunarkiv (Kalundborg) giver det sig det pudsige udslag, at bikassebøger for skat er anbragt under 31, og det bemærkes, at 56/57-57/58 mangler. Men nr. 13/48 (regnskab) er bikassebog over skatteindbetalinger 1956/57-57/58.

Under socialvæsenet har man undertiden en fornemmelse af, at placeringen det ene eller det andet sted mere skyldes navnet end indholdet, endda således at fortløbende rækker er delt.

Problemet afhjælpes undertiden af henvisninger, men de virker – især i de tidligste af registraturerne – ofte noget tilfældige. Der kan være henvisning til, at hjælpekasseens kassebog har nr. 13/87, men ingen henvisning til socialvæsenets hovedbøger.

Ravnsborg er et godt eksempel på overdrevne henvisninger. Når man gennemlæser registraturen får man derigennem en indholdsfortegnelse til adskillige pakker. Pakke nr. 10/11 fra Herredskirke-Løjtøfte indeholder således en skrivelse fra amtet vedr. familievejledning, en skrivelse fra Lolland-Falsters Stiftamt ang. brændselshjælp til alders- og invaliderentnydere og en ansøgning fra KFUM-spejderne om tilskud til frirøjs foruden en del andre, lige så spændende og vigtige ting.

Fra 1987 er der en ny tilsynsførende arkivar, der sørger for konsekvens i registreringer.

Men mangler og inkonsekvens overskygger ikke, at med disse registraturer er vigtige kildegrupper gjort tilgængelige. Det er et stort og fortjenstfuldt arbejde, landsarkivet her har gjort.

N. H. Frandsen

Harald Nissen og Monica Aase: *Segl i Universitetsbiblioteket i Trondheim*. Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, Skrifter 1, 1990, Trondheim. 244 s. Ill. Pris: 190,00 norske kr.

I 1978 udkom Herman L. Løvenskiold: *Heraldisk nøkkel*, som var baseret på ca. 4.400 våbener i det norske rigsarkivs samlinger. Den er nu fulgt op af dette værk der er en nøgle til de 1.100 segl, som findes på dokumenter i Universitetsbiblioteket i Trondheims samlinger. På grund af de nære forbindelser mellem Danmark og Norge er det oplagt at danskere kan have stort udbytte af dette værk, men også andre udlændinge kan have glæde af nøglen. Den omfatter nemlig seglene i Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs arkiv, og dette selskab havde mange udenlandske kontakter. Det er derfor en udmærket idé at den forklarende indledning er på både norsk og engelsk, og at der findes såvel en engelsk som en norsk version af den heraldiske terminologi. Bogen kan uden vanskelighed benyttes af brugere der kun mestrer engelsk.

Af de 1.100 segl er der 107 institutionssegl, mindst 147 gejstlige personer, 65 amtmænd, fogeder og sorenskrivere, godt 50 militære, adskillige andre erhverv samt 273 segl med uangivet erhverv. Det ældste segl er fra 1500-tallet, de nyeste tilhører nulevende personer. Universitetsbibliotekets samlinger af middelalderdiplomer indgår ikke i nøglen.

For hvert enkelt segl er så vidt muligt angivet: navn eller institution, titel, fødsels- og dødsår, beskrivelse af skjold, af hjelmtegn og af eventuel skjoldholder, dokumentets år og opstillingssignatur, eventuelt anmærkninger, negativnummer ved fotograferede segl og intern dokumentidentifikation. Ved monogramsegl er bogstaverne angivet.

De enkelte personer og institutioner opregnes i alfabetisk rækkefølge ledsaget af de ovennævnte gode og fyldige oplysninger og det udgør bogens »alfabetisk hovedregister« på 134 dobbeltspaltede sider. Der ligger et stort og omhyggeligt arbejde bag disse sider. Dertil knytter der sig så tre alfabetisk ordnede, heraldiske nøgler: over seglets figurer (enten de er i skjold eller ej), over hjelmtegnene og over skjoldholderne. Der er også fortegnelser over de ordenskæder og deviser (mottoer) man kan finde i seglene, og bogen afsluttes med de tidligere nævnte fortegnelser over heraldiske fagudtryk og med en litteraturliste.

Systematikken er – man fristes til at sige naturligvis – opbygget via edb. Det giver en god sikkerhed ved udarbejdelsen af nøglerne, og det betyder navnlig, at man kan slå op under de enkelte bestanddele i hvert eneste våben. For eksempel viser fogeden Jens Holmboes segl et hus, med et løvtræ og et anker, og man kan finde frem til seglet ved opslag under hvert af de tre elementer. Det er navnlig særdeles nyttigt, hvis seglet er beskadiget eller utydeligt.

Der er således tale om et meget grundigt og gennemarbejdet værk som giver benytteren gode muligheder for at finde det ønskede på en enkel måde. Jeg har kun savnet to ting. En del af seglene viser kun monogram, altså et eller flere bogstaver, og de kan desværre ikke slås op i nogen af nøglerne, hvad der ellers kunne have været nyttigt. Det andet savn er, at nøglen over skjoldets indhold kun synes at dække egentlige figurer. Det betyder at et par Rantzau-segl, som blot viser slægtens enkle stamvåben (et kløvet dvs. lodret delt skjold) synes at falde uden for systematikken, fordi der ikke er tale om nogen figur. Der er dog formentlig ikke mange segl af denne type.

Knud Prange

Sølv og Salte. Fotografi og forskning. Red. af Tove Hansen. Rhodos 1990. (Fund og forskning i Det kongelige Biblioteks samlinger. Bd. XXIX). Pris 244 kr. plus forsendelse.

Den foreliggende bog er en antologi med artikler inden for fire hovedområder: Personen Bjørn Ochsner, fotohistorie, moderne fotografi og fotografiens egenart.

Set fra et personalhistorisk synspunkt er der meget af interesse i denne bog. Der er nyttige fortegnelser, skjult i de enkelte artikler: F.eks. Sven Hirns matrikel over 21 danske fotografer, som

praktiserede i Finland, og Henrik Duponts oversigt over danske samlinger af luftfotografier. Der er også biografier – fagligt betonede – af udvalgte fotografer, og der er nyttigt baggrundsstof for den, der benytter fotografier i sin personalhistoriske forskning.

I det første afsnit tegner Hans Berggreen et kombineret portræt af en mand og hans værk. For selvom Det kongelige Biblioteks Kort- og Billedsamling fandtes længe før Bjørn Ochsner kom til, var det dog ham, der sammen med sin stab førte den frem til, hvad den er i dag. Mange personalhistorikere er bekendt med mulighederne for at finde portrætter og topografiske billeder i Det kongelige Biblioteks Kort- og Billedsamling, færre er opmærksomme på hvor stor en betydning, Bjørn Ochsner har haft for kort- og billedsamlingens udvikling til det, den er i dag. Oprindeligt var bogen planlagt som et festskrift til Bjørn Ochsner, der i 1990 ville have fyldt 80 år. Men efter hans død i 1989 fik den det bredere sigte, som er skitseret ovenfor.

Første del handler dog stadig om Bjørn Ochsner og hans arbejde med billeder. Heri findes også en bibliografi på 35 numre over hans forfatterskab. Heri nævnes det meget nyttige værk »Fotografier i og fra Danmark til og med år 1920«. Med det i hånden har man gode muligheder for at tidsfæste gamle fotografier.

Af de fotohistoriske artikler kan nævnes den, som Lynn Ann Davis skriver om de billeder, som amatørfotografen Christian Hedeman optog i 1880'erne på Hawaii, hvor han boede det meste af sit liv. Henrik Dupont skriver »Luftfotografiet i Danmark 1890-1990«, en artikel som beskriver luftfotograferingen fra mange vinkler. Der findes mange topografiske optagelser bevaret: flere millioner optagelser af danske gårde og huse og lodoptagelser til brug for korttegning. Billederne er optaget fra ca. 1925 og op til i dag. Redaktøren Tove Hansen skriver selv om Kvindelige fotografier i Danmark før 1900, idet hun tager udgangspunkt i fire »almindelige« fotografers historie for gennem dem at skrive en gruppebiografi. De fire fotografere er Caroline Hammer (1832-1915), Frederikke Federspiel (1839-1913), Amalie (Emma) Clausen (1859-1929?) og Bodil Hauschildt (1861-1951). Sven Hirn skriver »Danske fotografere i Finland«. Ib Rønne Kejbo skriver om den dansk-norske portrætfotograf Aage Remfeldt (1889-1983). Det er et portræt af en portrættør, idet Aage Remfeldt ikke så sig selv som fotograf. Mennesket var for ham det centrale, den fotografiske teknik var sekundær, den var blot hans værktøj. De to sidste afsnit har 8 artikler om moderne fotografi og fotografiens egenart, lige fra sublim kunst til propagandafotografi. En enkelt artikel behandler dog noget helt andet, nemlig Axel Bolvigs »Med passende ændringer«, som diskuterer, i hvilket omfang man kan stole på det, man ser på et fotografi. Den er i modsætning til de øvrige artikler holdt på et unødigt kompliceret niveau.

Bogen er smukt illustreret. Det ville være en skam andet med det emne. Tryk og opsætning er også nydelig. Det er en interessant bog at læse for den fotografisk interesserede. Udenlandske artikler er trykt på originalsproget (engelsk og svensk), men bringes også i oversættelse i noteafsnittet. Bagest i bogen findes et nyttigt register over navne og emner.

Poul Steen

Kirsten Sørrig og Oluf Martensen-Larsen: *Forstå dit ophav og bliv fri*. Forlaget Hekla 1990. 223 s. Kr. 220,00

Psykiateren og slægtsforskeren Oluf Martensen-Larsen har i en lang række samtaler med journalisten gjort rede for sin forskning om, hvorledes vor egen såvel som vore forældres og bedsteforældres familiemæssige placering kan have indflydelse på, hvordan vi udvikler os, vælger venner, partnere, erhverv m.v. og præger vore børn. Det er der kommet en bog ud af.

Bogen er velskrevet og interessant for den psykologisk interesserede. Men den er også et eksempel på, hvad slægtsforskning kan føre til, når det bruges som hjælp til psykiatrien, og omvendt. Forfatteren sandsynliggør sågar, at man her har et værktøj til hjælp i de svære situationer, hvor man i sin slægtsforskning skal vælge mellem potentielle barnefædre uden klassiske kildemæssige indicier. Med det fremlagte regelsæt i hånden kan man undersøge, hvilke af de to fædre, der passer bedst i puslespillet. Men det kræver rigtignok, at man er i besiddelse af en del andre oplysninger om de pågældende faderkandidater, så metoden er næppe velegnet for 1600-tallet!

Bogens 16. kapitel hedder varedeklarationen og er en vejledning i at benytte viden om en person

og hans eller hendes slægt til at afdække familiebaggrundens psykologiske prægning af vedkommende. Hertil har Oluf Martensen-Larsen udviklet sin egen anetavleformular med plads til flere og anderledes oplysninger end vi er vant til. For eksempel lægges der vægt på personens placering i søskenderækken, hvis vedkommende ikke er enebarn, og de søskendes indbyrdes aldersforskel. Til lidt talmagi kræves der oplysninger om fars og mors alder ved personens fødsel, personens egen alder ved tab af henholdsvis far og mor, alder ved fraflytning af barndomshjem og aldersforskel til ægtefælle. Erhverv, uddannelse(r) og eventuelle fritidsinteresser har også interesse. For at gøre billedet overskueligt, bruges der derudover de specielle tegn for hhv. han- og hunkøn kombineret med markering for eventuel personlig dominans, psykiske sygdomme og alkoholisme. Altsammen oplysninger som er nyttige i forbindelse med Oluf Martensen-Larsens metode. Metoden er eksemplificeret ved Oluf Martensen-Larsen selv og forfatteren Karen Blixen, så to anetavler med tilløb til konsanguinitetstavler får man med i købet.

Men hvad kan jeg så bruge det til? Er det mon ikke snarere velegnet til udarbejdelse af afhandlinger i genetik? Da jeg havde læst bogen, var det fristende at arrangere de allerede kendte slægtsoplysninger om mine børn, deres forældre, bedsteforældre og oldeforældre efter det i bogen introducerede princip, for derefter med udgangspunkt i denne information at undersøge om Oluf Martensen-Larsens teorier passede på vores familie. Det er ganske spændende.

Poul Steen

Symbolerne i skemaet

	Kvinde		Mand
	nøgleperson		nøgleperson
	abort el. dødfødt		abort el. dødfødt
	dominerende		dominerende
	udvandret		udvandret
	endnu ugift som 45-årig		endnu ugift som 45-årig
	har el. har haft en psykisk lidelse		har el. har haft en psykisk lidelse
	har el. har haft alkoholproblemer		har el. har haft alkoholproblemer
	homo- el. biseksuel		homo- el. biseksuel
	kvindens brændpunkt		
	forældres bryllup		forældres bryllup

Illustrationer fra bogen »Forstå dit ophav og bliv fri« (Hekla 1990).

<p>a 38 ♀</p> <p>b 27.5</p> <p>c 30.7 ♂</p> <p>d 29</p> <p>e</p> <p>f</p> <p>g 1881 ♀</p> <p>05.17</p> <p>h +10.4 ♀</p> <p>i 49.3</p>	<p>Alvilda 1841.07.12-1893.09.18 Gift med to brødre Dinesen, 5 børn</p> <p>Wentzel Laurentzius 1843.03.30-1916.04.13 Gift to gange, 3 børn</p> <p>Adolph Wilhelm 1845.12.19-1895.03.28</p> <p>Thyra Valborg 1847.06.61-1929.02.24 1872.01.30 gift Ræder, 8 døtre 1847.07</p> <p>Anna 1848.08.24-1912.02.26, gift 1889, 0 børn</p> <p>Emilie 1851.02.02-1927.01.25</p> <p>Christentze 1854.10.29-1920.08.19, gift 1896, 0 børn</p> <p>Dagmar 1856.09.16-1898.11.11, ugift</p>	<p>Som nedenfor</p> <p>f. Dinesen</p> <p>Forfatter, gods-ejer, jæger, se iøv. teksten</p>	<p>a 40.7</p> <p>b 23.10 ♂</p> <p>c 9.11</p> <p>d 59.4</p> <p>e</p> <p>f</p> <p>g 1881</p> <p>05.17</p> <p>h +10.4 ♀</p> <p>i 82.9</p>	<p>Thomas 1851.11.01-1883.10.26, ugift 3.2</p> <p>Regnar 1855.02.05-1925.01.08, gift med kusine 1.3</p> <p>Ingeborg 1856.05.05-1939.01.27 1.3</p> <p>Mary (Bess) 1857.08.13-1947.05.08 1.8</p> <p>Aage 1859.04.18-1935.09.23 gift med kusine 1.3</p> <p>Torben 1860.08.01-1871.03.13 1.1</p> <p>Karen 1861.09.20-1943.12.10, gift Sass</p>	<p>Som nedenfor</p> <p>f. Westenholz</p>
2	Far		3	Mor	

<p>a Fars alder v. fødsel 39.8</p> <p>b Mors alder v. fødsel 29</p> <p>c Alder v. tab af far 9.11</p> <p>d Alder v. tab af mor 53</p> <p>e Alder v. fraflytning fra hjem 28.8</p> <p>f Partnerskab fra</p> <p>g Ægteskab fra - til 1914.01.14-1925</p> <p>h Aldersforskel + ÷ +1.3</p> <p>i Opnået alder 77.4</p>	<p>Søskenderække</p> <p>1880.03</p> <p>♀ Inge Benedicte 1883.04.02-1922.06.17, gift 1916.24.08 med Viggo de Neergaard 1881.05.20-1947</p> <p>2</p> <p>♀ Karen Christentze 1885.04.17-1962.09.07, gift 1914.01.14 med Bror Blixen-Finecke 1886.07.25-1946.03.04</p> <p>1.5</p> <p>♀ Ellen 1886.09.13-1959.02.17, gift 1916.07.14 med Knud Dahl 1876.08.06-1945.09.26</p> <p>6</p> <p>♂ Thomas 1892.08.09-1979.03.10, gift 1926.04.07 med Jonna Lindhardt 1902.09.08-</p> <p>1.9</p> <p>♂ Anders 1894.05.08-1976.08.03</p>	<p>Efternavn Blixen-Finecke</p> <p>Tidl. do. Dinesen</p> <p>Fornavn Karne Christentze</p> <p>Person nr. 17.04.85-</p> <p>Stilling Forfatter</p> <p>Uddannelse</p> <p>Interesser</p> <p>Sygdomme?</p> <p>Referencer Slægten Dinesen: TH. Hauch-Fausbøll 1934 Westenholz: Wilhelm Antoniewicz, Danske Patricierslægter II, 1979 A. N. Hansens efterkommere, Hans Konow, 1947</p> <p>Andet?</p>
---	--	--

1	Nøgleperson	FAMILIESKEMA påbegyndt 1962	O. Martensen-Larsen, Ndr. Strandvej 105, DK 3150 Hellebæk
---	-------------	-----------------------------	---

Slægter – Skjolde – Steder. Festskrift til Knud Prange 6. juni 1990. Red. Tommy P. Christensen, Jens Villiam Jensen, Vagn Skovgaard-Petersen og Allan Thomsen. Odense Universitetsforlag. Odense University Studies in History & Social Sciences vol 126. 291 s. ill. Kr. 260,00.

Foruden at være en fortjent hyldest til en forsker kan et festskrift være en antologi af forskningsresultater samlet om et tema der ligger inden for den pågældendes eget forskningsfelt. Et sådant værk er ovennævnte. Det ligger i sagens natur at der er tale om mindre afhandlinger, når der som her skal være 20 af slagsen inden for bindet, men de er ikke derfor mindre værdifulde. Som titlen antyder er stoffet grupperet efter emnerne: Slægtsforskning, heraldik og lokalhistorie. Den slægtshistoriske del indeholder bl.a. en spændende afdækning af en nordjysk prangerfamilie gennem fire generationer omkring 1500, hvor Poul Enemark opklarer spørgsmålet: Hvem var »Didrik af Hjørring«. Agnete Goth Paaschburg gennemgår et skifte efter en Falsterkøbmand og viser hvor meget man, også lokalhistorisk, kan få ud af et »godt« skifte. Mere pædagogisk end i egentlig forstand forskning er Hans H. Worsøes »Nye veje i dansk Slægtsforskning« der giver et rids af den danske slægtsforsknings nuværende stade, gennemgår væsentlig litteratur og slutter med perspektiverne i anvendelse af EDB i forskningen. Et tankeeksperiment om at tildele samtlige afdøde danskere siden 1801 et »personnummer« for identificeringens skyld kalder ikke på denne anmelders begejstring.

Per Ingesman har gennemgået middelalderens danske bispesejgl og finder at det danske materiale viser den samme hovedtendens som det udenlandske, nemlig at heraldikken kun langsomt vinder indpas i bispesejglet og først slår rigtig igennem i 1300- og 1400-tallet. Men han stiller spørgsmål ved den antagelse at årsagen var kirakens afstandtagen fra en skik der i sin oprindelse var forbundet med våbenmagt. I stedet gør han opmærksom på den mulighed at bispesejglstraditionen på forhånd var så fastlagt at man i virkeligheden ikke havde behov for heraldikkens symbolsprog. Nils G. Bartholdy skriver om den kamp Frederik III måtte føre for at hindre Kirsten Munk og hendes børn i at føre titel og våben som grever af Slesvig-Holsten.

I det lokalhistoriske afsnit har Jørgen Mikkelsen en farverig historie om en udelig byfoged i Skelskør der ikke var let at blive af med, og Grethe Ilsøe har foretaget en social-demografisk undersøgelse af skomagerne i Køge omkring 1800 og dermed givet et sidste glimt af det gamle statiske lavssamfund. Man forbløffes ved at se at der i 1801 kunne slides så meget fodtøj i Køge at der var arbejde til 25 skomagermestre. Thelma Jexlev gør opmærksom på herredstingenes tingsvidner som en vigtig lokalhistorisk kilde – med rigshistorisk perspektiv. Et perspektiv der på udmærket vis illustreres af Verner Bruhns artikel om den sydjyske tværbane. Tage Kaarsted slutter af med at gøre opmærksom på ordenskapitlets samlinger af ridderbiografier som kilde til såvel personal- som lokalhistorie.

Su. Cedergreen Bech

Tamdrup. Kirke og gård. Redigeret af Ole Schiørring. Forlaget Skippershoved 1991.

Tamdrup ligger ved Horsens og kendes af nogle for sin store, treskibede kirke og sit gyldne alter med fremstilling af Poppo's jernbyrd og Harald Blåtands døb. Denne bog handler om kirken og Tamdrup Bisgård fra de tidligste tider til i dag. Det er en arkæologisk-historisk-topografisk afhandling af de bedre, hvor flere forfattere har skrevet hvert sit afsnit af en helhed: Forord af Olaf Olsen, »Tamdrup« af redaktøren, Ole Schiørring, »Kirkebygningen« og »Kalkmalerierne« af Henrik Græbe, »Inventaret« af Inger-Lise Kolstrup, »Kirkegården« af Bodil Møller Knudsen, »Den ældste gård« af Steen Hvass, Orla Madsen og Dorte Kaldal Mikkelsen, »Tamdrup Bisgård« af Jens Laursen og »Vikingskatten fra Enner« af Gert Posselt.

Hver eneste artikel er interessant i sig selv, og de fleste af artiklerne er solide, historiske studier, som bringer tanken hen på »Nationalmuseets Arbejdsmark«, men af personalhistorisk interesse vil der være mest at hente i Jens Laursens artikel. Jens Laursen købte Tamdrup Bisgård i 1969 og har nu skrevet historien om gården og dens ejere på 24 sider. Det er primært gårdens historie, og ejerne er i den forbindelse de nødvendige bipersoner. Men beskrivelserne af menneskene og historierne om dem, giver den liv og gør den letlydende. Artiklen er ligesom resten af bogen illustreret, så billederne underbygger og supplerer teksten. Den giver sig ikke ud for at være en videnskabelig

undersøgelse, men den er fornøjelig og let læst, fordi man har formålet at binde erindringsstof og oplysninger fra arkivaliske kilder sammen på en god måde, så det udgør en helhed.

Poul Steen

Søllerødbogen 1990 udg. af Historisk-topografisk Selskab for Søllerød kommune. Red. Niels Peter Stiling under medvirken af Jens Johansen. 210 s. ill.

Søllerødbogen indeholder som sædvanlig en række læseværdige artikler, hvoraf især to har personalhistorisk interesse. Karen Mortensen fortæller om sin barndom i Vedbæk omkring århundredets begyndelse. Hendes far blev kusk for det første Carlsberg-depot udenfor København. Der er gode erindringsbilleder fra denne hestevognenes og det nære naboskabs svundne tid. Årbogens længste og mest indholdsrige artikel er skrevet af Thea Bergsveinsson og handler om hendes families omplantning fra det dengang tyske Sønderjylland til Trørød. Faderen, der var uddannet mejerist deserterede under en orlov fra tysk militærtjeneste og rejste for en sikkerheds skyld helt til København. Her fik han ved en anden Sønderjydes hjælp mulighed for at overtage det gamle Kohave mejeri i Trørød. Familien som han havde efterladt fik lov at emigrere, andre sluttede sig til, og mejeriet blev snart et helt familieforetagende. Trods længslen efter det gamle hjem vendte de ikke tilbage efter genforeningen i 1920. Mejeriet var i sin drift og de faldt til. Efter loven om at der kun måtte være et mejeri i hver kommune vedtog sognerådet 1941 at Kohave var det ene af de to der skulle nedlægges. Efter det skildrede forløb har beslutningen været overraskende, men det har ligget uden for forfatterens intentioner at forske i baggrunden. Den fine beretning giver indtryk af en slægt med pionerånd. Årbogens tekst og illustrationer står smukt, udført som de er af Poul Kristensen, Herning.

Su. Cedergreen Bech

Dansk Veterinærhistorisk Årbog, bd. 34, 1990. Udg. Dansk Veterinærhistorisk Samfund. Red. Ivan Katic, Johs. Kristiansen og Hans Larsen.

Årbogen lægger ud med en artikel om »Dengang penicillinet kom til Danmark«, men hovedparten af indholdet er samlet om emnet Vejle amts dyrlægeforening 1884-1989 med en god del personalhistorisk stof. Ud over de veterinærhistoriske artikler bringes rækken af denne forenings ledende personer med foto, og nogle korte men interessante erindringsnotater af dyrlæge C. V. Thygesen om at være dyrlæge under besættelsen. Derudover en fortegnelse over kredsdyrlægerne og en over samtlige amtets dyrlæger siden 1779, begge med personlige data. Endelig er der nekrologier over dyrlæger, en praksis årbogen har fulgt fra første bind i 1934, og som redaktionen agter at fortsætte. Meget fortjenstfuldt.

Su. Cedergreen Bech

Thomas Otto Achelis: *Matrikel der Schleswigschen Studenten 1517-1864. Nachträge und Berichtigungen von Vello Helk*. Schleswig-Holsteinische Gesellschaft für Familienforschung und Wappenkunde e.V. Kiel. Sonderheft 4. 186 s. Kiel 1991. DM: 20,00.

I 1966 udsendte den tidligere studienrat i Haderslev, senere i Kiel, Ths. O. Achelis det værk, der med føje betragtes som hans hovedværk: *Matrikel der Schleswigschen Studenten 1517-1864*, bd. I-III, omfattende 10.435 biografier. Værket blev udgivet på Gads forlag og bekostet af Carlsbergfondet med den naturlige begrundelse, at det var af den største betydning for dansk personalhistorie. Det er klart, at et værk af denne karakter og dette omfang må indeholde fejl, unøjagtigheder og, da det er blevet til gennem et langt liv, også inkonsekvenser. I en stor artikel i *Personalhistorisk Tidsskrift* 1967-68 (s. 185-208) pegede overarkivar dr. Vello Helk på en række af disse punkter og fremdrog adskillige eksempler, samtidig med, at han anerkendte værkets store værdi.

Vello Helks foretrukne studieområder er netop lærdomshistorie og den personalhistoriske forskning omkring studenter fra den danske helstat. Under sine studier havde han allerede dengang systematisk indsamlet et betydeligt antal oplysninger, som via artiklen kom tidsskriftets læsere til gode. Dette var imidlertid kun toppen af isbjerget, og da Vello Helk i de siden da passerede næsten 25 år flittigt har fortsat sine studier, bl.a. med en intens gennemgang og registrering af stambøger i privat eje og på udenlandske biblioteker, antog materialet i Helks samlinger efterhånden et sådant omfang, at en udgivelse af det måtte anses for særdeles ønskelig. Dette ønske er nu på eget initiativ imødekommet af vor søsterorganisation syd for grænsen, Schleswig-Holsteinische Gesellschaft für Familienforschung und Wappenkunde e.V. Kiel, der har udgivet Helks samlinger som en særpublikation (Sonderheft 4) i samme format og udstyr som selskabets tidsskrift Familienkundliches Jahrbuch für Schleswig-Holstein.

Som selve værket er også tillægget trykt på tysk, men bortset fra indledningerne lader selve teksten, der består af data opstillet efter et fast system, sig uden videre forstå også af ikke-tyskkyndige. I forordet redegør Helk for sine egne forskninger og dermed for kildegrundlaget for rettelserne og tilføjelserne. Som allerede nævnt er hans gennemgang af stambøger en af de væsentligste nye kilder. Helk nævner, at hans registreringer omfatter 30-35.000 stambogsindførsler fra tiden 1560-1800. Blandt det øvrige nyinddragne kildemateriale nævner han universitetstestimonierne fra Københavns Universitet samt de danske præstevita. Også nyudgivne universitetsmatrikler er udnyttet systematisk, således fra Jena og Helmstedt, ligesom Rostock-matriklen er gennemgået påny, da der især der var mange tvivlstilfælde. Adskillelsen mellem studenter fra Holsten og Slesvig har undertiden været vanskelig, ja endog umulig, da f.eks. adelige havde godser begge steder. Desuden brugtes betegnelsen Holsatus ofte både om holstenerne og slesvigere. Det er dog alligevel lykkedes at udskille nogle holstenerne og at nyoptage nogle slesvigere. En del nye navne er fundet i gymnasie­matriklen fra Danzig, publiceret 1974. En sammenligning med H. Friis Petersens materiale i hans maskinskrevne matrikel falder ud til Achelis' fordel, hvormod meget nyt er fundet i Aage Dahls manuskript til en ny præstehistorie, desværre dog oftest uden kildeangivelse.

Det er af stor betydning, at Helk efter sin indledning bringer en kildeoversigt omfattende 1: matrikler og lignende, 2: stambøger og 3: andre kilder. Disse henvisninger vil være meget nyttige for andre personalhistoriske forskere i fremtiden.

Selve rettelserne og tilføjelserne er naturligvis det vigtigste. De er anført kronologisk og følger Achelis' nummerering, således at nytilkomne er føjet ind med tilføjelse af litra. Et særligt register henviser til disse navne, medens det afsluttende register henviser til fødested. Rettelserne og tilføjelserne er af meget vekslende art og omfang lige fra tilføjelse af et enkelt årstal f.eks. for promovering til en længere vitabeskrivelse, hvor Achelis ikke havde kunnet identificere vedkommende student og den senere præst eller embedsmand. Der er således også eksempler på, at indførsler, der er identificeret som gående på to forskellige personer, viser sig at handle om den samme. Antallet af rettelser og tilføjelser er ikke talt op, men da det drejer sig om 157 tættrykte sider vil det formentlig være ca. 2.500, altså vedrørende omkring en fjerdedel af de biograferede studenter.

I indledningen skriver formanden for Schleswig-Holsteinische Gesellschaft für Familienforschung und Wappenkunde, Friedrich Schmidt-Sibeth, at Ths. O. Achelis' fortjenstfulde værk med udgivelsen af Helks tilføjelser og rettelser er blevet et pålideligt hjælpemiddel for det videre videnskabelige arbejde. Undertegnede kan kun tilslutte sig denne vurdering, og selvom der naturligvis stadig vil kunne dukke nye oplysninger frem, er det foreliggende hæfte et uundværligt supplement for alle, der benytter The. O. Achelis' studentermatrikel. Fremtidige citater fra Achelis uden at man først har konsulteret Helk bør ikke forekomme, i det mindste ikke for den ældre dels vedkommende, hvor rettelserne og tilføjelserne naturligt nok er flest. Tillægget bør derfor ubetinget være tilgængeligt på alle biblioteker og offentlige samlinger, som har Achelis stående, ligesom private forskere naturligvis bør anskaffe sig det, hvis de har Achelis. Henvendelse om køb rettes til Schleswig-Holsteinische Gesellschaft für Familienforschung und Wappenkunde e.V. Kiel, Postfach 3809, D 2300 Kiel 1, Tyskland. Prisen på de 20 DM burde ikke virke afskrækkende.

Hans H. Worsøe

Svend Jans: *Søfolk fra Dragør under 2. verdenskrig*. 79 sider. Lokalhistorisk Arkiv – Dragør, 1991. 90 kr. sælges fra arkivet.

Bogen bygger på samtaler med pårørende og bekendte til de søfarende samt på arkivalisk stof i Dragør. Den er opbygget strengt kronologisk. Forfatteren kan konstatere, at hans undersøgelser har vist, at der var 18 fra Dragør, som var forhyret med skibe udenfor tysk kontrol, 11 har fra danske havne sejlet i hjemmeflåden og endelig var der to mellem de, der omkom inden 9. april 1940.

Man får et godt indtryk af forholdene for søfolkene i de forskellige år, idet forfatteren citerer fra søfolkernes beretninger. Titlerne på de forskellige kapitler viser lidt om, hvor de Dragørske søfolk befandt sig. Det andet kapitel hedder således »Middelhavet og Atlanten«, og med det følgende »Nye fronter« kommer vi ud i Det indiske Ocean i 1942. »Vendepunktet« i 1943 fortæller om forsyningerne til de engelske og amerikanske styrker i Middelhavet og i »Invasionen« i 1944 hører vi om danske skibes deltagelse i den store operation på Normandiets kyst, men også »De sidste måneder« i 1945 bragte tab blandt de danske søfolk.

Det er kort sagt en lille værdifuld beretning om et lille samfunds indsats i det store opgør. Bogen er meget læseværdig, og indeholder til sidst data for 20 af søfolkene fra Dragør.

Jørgen Barfoed

Jesper Laursen: *Krybskytter i Danmark*, 1986, 205 s. ill.

Lars Chr. Nielsen: *Skytte Lars, En krybskyttes erindringer 1874-1930*, udg. af Jesper Laursen, 1987, 216 s. ill.

Krybskytteliv, Adolf Jensen Pioners erindringer, udg. af Jesper Laursen, 1989, 123 s. ill. Alle forlaget Skippershoved.

De tre bøger om Nattens gerninger er ud fra et personalhistorisk synspunkt af ulige værdi. »Krybskytter i Danmark« er en samling af »rimeligt sandfærdige beretninger« om mere end 20 såkaldte krybskytter. Det er dels andenhånds beretninger, dels uddrag af større erindringsmanuskripter (f.eks. Skytte Lars). Enkelte, som historien om Henrik Løve er mere glimt fra en syndikalists oplevelser end en krybskyttes, men giver lidt indblik i den politiske balladefløj. Underholdende, men uden særligt perspektiv. Måske mest tænkt som appetitvækker for de to næste.

Vægtigst er Skytte Lars' erindringer, der giver et livfuldt og fængslende billede af livet i skoven i kamp mod herregårdsskytter, politi og retsvæsen, der ikke alene ret naturligt er modstandere af ulovlighederne, men også, for skytternes og politiets vedkommende gerne provokerer blodige slagsmål. At øvrigheden heller ikke glimrer ved nogen stor social forståelse er vel en selvfølge. »Danmarks bedste og værste krybskytte« som han betegner sig selv, blev en myte i levende live, og selv om han er en god advokat for sig selv er der næppe grund til at betvivle antallet af de dyr han kunne nedlægge i en sæson. Han lod godsejeren betale de bøder han blev pålagt, ved at skyde nogle flere. Selv om det var hårde tider for småfolk er der vel ikke grund til at godtage at han og andre var tvunget til selvtaget – alle blev jo ikke krybskytter. Men der er en vis psykologisk rimelighed i den opfattelse, at de vilde dyr ikke kunne tilhøre en herremand men burde være hvermands. Lars lægger ikke skjul på at han er krybskytte af lyst. Han elskede livet i skoven, spændingen, drilleriet overfor vogterne. Han har både selvfølelse og æresfølelse – og respekt for den skytte der var en værdig og ærlig modspiller der forstod, at det var »et eventyr ... præget af gensidig list og beregning«. Der blev også tid til kærtegn, og Lars stikker ikke noget under stolen. Men branchen var hård ved helbredet, afsnittet om hans jagttid i Jylland er et godt eksempel på strabadserne. Han døde 1932 kun 58 år gammel. Man lægger bogen fra sig med en følelse af at have mødt en personlighed.

Adolf Jensen Pioners beretning foregår en generation senere. Også han fortæller let og ubesværet, lidt slægtshistorie tilbage til oldefaderen, barndomstiden i arbejderhjemmet, skole og læretid; men under en arbejdsløshedsperiode i tyverne, hvor han henvises til »fattighjælp« fordi han ikke er i fagforeningen, beslutter han sig for krybskytteriet, med et spark til »socialdemokrater og fagforeningsfolk, der ikke tåler folk der har tendenser til at ville være selvstændige«. Et meget interessant

stykke tidshistorie med gode karakteristikker af skytter og godsejere. Hans krybskyttetid var væsentlig kortere end Lars', kun nogle få år, men han var stolt af den. Og han nåede at blive 86 år.

Alle tre bøger er blevet særligt værdifulde ved de mange fotografier udgiveren har fundet frem.

Sv. Cedergreen Bech

Annegrete og Vagn Dybdahl: *Lærdom og kunst. Tre Århus-karakteristikker. J. K. Larsen, Jens Ølsgaard, Elias Ølsgaard.* 55 sider. Ill. Århus Byhistoriske Udvalg 1990. Kr. 48,80.

Ovennævnte hefte er et særtryk af Annegrete og Vagn Dybdahls bidrag til »Dit Århus«, som udkom i 1990 som festskrift til museumsoverinspektør i Den Gamle By Gunner Rasmussen. Heftet er udsendt som en hilsen fra Annegrete og Vagn Dybdahl »til venner, bekendte og fagfæller« og er forøget med et billedtillæg. Indholdet har imidlertid interesse for en bredere kreds af personalhistorisk interesserede.

De tre biograferede er alle bondesønner af den stoute slags, som første halvdel af dette århundrede har været så rigt på i åndsliv og kunst. Vagn Dybdahls afsnit handler om den markante, men tolerante skolemand Jens Kristian Larsen (1874-1951). J. K. Larsen var fra 1916 til 1939 rektor for Marselisborg Gymnasium. Hans politiske sindelag var konservativt, men som skolemand hørte han til de frisindede. Han var af uddannelse filolog, han virkede nogle år som gymnasielærer og forskede samtidig, således at han i 1910 kunne forsvare sin disputats »Studier over oldspanske konjunktiver«. En del lærebøger blev det også til, samtidig med at J. K. Larsen konsoliderede sin position som estimeret og respekteret lærer. Optændt af sit engagement i lærerarbejdet samlede han ofte sine elever i sit hjem om aftenen. Rektoratet på Marselisborg blev kronen på værket og resten af hans arbejdsliv blev helliget børnene og de unge på denne skole. Glæde, vitalitet, lærdom og autoritet prægede hans person. Vagn Dybdahl ved det oven i købet af egen erfaring. Han skriver, at overgangen fra borgerskolerne i Århus til Marselisborg var »en begivenhed, en oplevelse, et eventyr, man følte, at et nyt liv begyndte«. Efterfølgende generationer vil tilslutte sig disse ord i taknemmelig erindring om en skoletid, hvor rektor Larsens ånd levede videre, efter at han havde forladt sit embede.

Annegrete Dybdahls afsnit handler om brødrene Ølsgaard, dvs. to af de i alt seks brødre fra gården Ølsgaard nord for Jelling. Jens Ølsgaard (1864-1958) levede en omskiftelig tilværelse, som dog begyndte særdeles regelret. Efter lærereksamen fra Jelling Seminarium blev han ansat ved Århus Kommuneskoler, ved Teknisk Skole og senere også som alterdegn ved Århus Domkirke. Hans musiske talenter blomstrede, ved siden af det uomtvistelige tegnetalent havde han – som i øvrigt også broderen Elias – en god sangstemme. Den strengt borgerlige tilværelse blev imidlertid Jens Ølsgaard for meget, og i 1914 – altså i en alder af 50 år – brød han op fra alt det sikre, inklusive sit ægteskab, og drog i første omgang til Paris. Her levede han som tegner og maler, uden dog at lade sig påvirke meget af alle de nye strømninger, som på det tidspunkt var under udvikling. Ligesom han tidligere havde portrætteret Århus, tegnede han nu parisiske motiver. Efter 1. verdenskrig brød han op fra Paris og rejste rundt i det meste af Europa. I 1931 standsede færdigen på Mallorca, hvor Jens Ølsgaard også endte sine dage som 94-årig, kun afbrudt af en periode under Den spanske Borgerkrig, da han og hans nye norske kone blev udvist. Efter Jens Ølsgaards død kom en stor samling af hans billeder til Den Gamle By, hvor der hurtigt blev arrangeret en mindeudstilling i år 1900. Elias Ølsgaard vendte efter endt uddannelse straks tilbage til Århus, hvor han tilbragte resten af sit liv. Han købte sig i 1919 en villa i udkanten af Risskov og indrettede sig der med et meget stort atelier. Der meldte sig straks mange opgaver. Århus Teater var på det tidspunkt under bygning, og Ølsgaard begyndte et samarbejde med arkitekten Hack Kampmann, et samarbejde, som fortsatte, da det nye statsbibliotek – nu Erhvervsarkivet – skulle bygges. Han var således med, da læsesalen skulle skabes. Den står endnu, som et enestående monument over sin

Elias Ølsgaard (1873-1964) vidste fra begyndelsen, at han ville være kunstner. I 1898 blev han optaget på Det Kongelige Kunstakademi efter et par vintre på Teknisk Skole i Århus og som modellerer hos en cementstøber. Trods opfordring til at blive maler fastholdt Elias Ølsgaard, at han ville være billedhugger og tog afgangsprøve fra Modelskolen for Billedhuggere efter Vilhelm Bissens indstilling i år 1900. Elias Ølsgaard vendte efter endt uddannelse straks tilbage til Århus, hvor han tilbragte resten af sit liv. Han købte sig i 1919 en villa i udkanten af Risskov og indrettede sig der med et meget stort atelier. Der meldte sig straks mange opgaver. Århus Teater var på det tidspunkt under bygning, og Ølsgaard begyndte et samarbejde med arkitekten Hack Kampmann, et samarbejde, som fortsatte, da det nye statsbibliotek – nu Erhvervsarkivet – skulle bygges. Han var således med, da læsesalen skulle skabes. Den står endnu, som et enestående monument over sin

tid. Marselisborg Slot, teatrene i Horsens, Randers, Odense nød også godt af Elias Ølsgaards indsats, ligesom han har udført dekorationsarbejder i mange andre af de større provinsbyer. Hans dygtighed førte ham også til København, hvor han arbejdede sammen med Hack Kampmann og Hansen-Reistrup om Ny Carlsberg Glyptotek. Elias Ølsgaard var en slittig udstiller på Charlottenborg-udstillingerne og har efterladt sig en række vellignende buster af kendte personer: Niels Steensen, J. C. Christensen og mange flere. Af Peter Sabroe udførte han en statue, som i dag står på Østbanetorvet i Århus. En række fabulerende arbejder blev det også til. Ethvert barn i Århus kender de to hunde, som markerer indgangen til Risskov, og guden Pan, som markerer indgangen til Marselisborg Skov.

Annegrete og Vagn Dybdahl hjælper os med deres lille bog til at fastholde bevidstheden om tre danskere, som alle gav udtryk for vores danske identitet i ånds liv og kunst.

Kirsten Prange

Ruth Schmidt: *Den skæve rekrut fra Aalborg (1871-72)*. Udg. Selskabet for Aalborg Garnisons Historie, 1989, 138 stencilerede sider, oktav. Kr. 49. Fås hos forfatteren Helsebakken 4, 7100 Vejle.

På grundlag af især aviser har forfatteren afdækket en uhyggelig historie om mishandling af en soldat ved garnisonen i Aalborg. Den pågældende soldat Lars Peter Poulsen, forfatterens oldefar fødtes 1848 og døde 1877 af lungebetændelse forårsaget af turberkulose, som han havde pådraget sig under tiden i tjenesten. Lars Peter var tidligere invalideret efter overfald af en tyr og tydelig skæv i overkroppen. Alligevel blev han ikke kasseret men i stedet erklæret for simulant og behandlet som sådan. Hans soldaterliv blev en vandring ud og ind af arrest og hospital, kun afbrudt af kortvarige perioder i tjenesten hvor han udsattes for smertefuld ekscersits, en behandling der efter vor tids begreb må karakteriseres som tortur. Sagen vakte stort røre, avispolemik, og kom op i Rigsdagen uden at det dog gavnede soldaten, måske snarere tværtimod. Myndighederne, militære som civile, kunne ikke ændre opfattelse uden at tabe ansigt. Den lille mand måtte ofres. Sagen fandt sted i demokratiets barndom. I dag ville den ikke kunne være drevet så langt. Men den indeholder elementer af kollegial sammenspiethed og korpsånd der går frem for ret og rimelighed, og som ikke er ukendt i dag heller. Måske ikke til at udrydde. Ud over den uvilkårlige indignation man fyldes af under læsningen kan man ikke undgå at beundre den bondedreng der udstod måneders mishandling og nedværdigelse hellere end at lyve en tilståelse om simulering. Bogen er uden register og egentlige kildehenvisninger.

Su. Cedergreen Bech

Elsa Plath-Langheinrich, *Als Goethe nach Uetersen schrieb – Das Leben den Conventualin Augusta Luise Gräfin zu Stolberg-Stolberg*, Neumünster, 1989, Karl Wachholtz Verlag, 376 s. ill. indb. DM 40,00.

Forfatterinden er gift med kirkemusikdirektøren ved klosterkirken i Uetersen, Holsten og har selv gennem et studium af kirkemusik fundet vej til såvel kirke- som musikhistorien. Forflyttelsen til Uetersen har givet anledning til specielt at beskæftige sig med det adelige klostrets forhold, hvilket har ført til publiceringen af miscellanea angående Uetersens og klostrets historie. Da det foreliggende emne, personalhistorisk set, ikke var behandlet tidligere har forfatteren måttet støtte sig til »Johann Wolfgang Goethes Briefe an Auguste Gräfin zu Stolberg« (Insel-Bücherei Nr. 1015) samt Aage Friis' »Bernstorfferne og Danmark«. Ellers har forfatteren været henvist til omfangsrige arkivstudier, især i Rigsarkivet i København, om hvilke der findes en redegørelse s. 349.

Bogen begynder med århundredets forkærlighed for brevveksling, eksemplificeret ved Augusta Stolbergs korrespondancer, fortsætter med en kortfattet gennemgang af Klostret i Uetersens historie og en til dels alt for kort historisk sammenfatning af forholdene omkring Danmark og Slesvig-Holsten samt Bernstorfferne og Uetersen. Derefter følger en nøje fremstilling af Augustas biografi, underdelt efter dens væsentligste tidsafsnit. Her behandles de personligheder, der kom til at spille en rolle i hendes liv, ligesom der redegøres for de institutioner og deres indsats, som Augusta fik med at gøre.

I teksten er indføjlet talrige illustrationer, der viser de omtalte personer og steder, rækkende fra hokredsens omkring enkedronning Sophie Magdalene på Hørsholm og den tysksprægede litterære kreds omkring Bernstorfferne i København over medlemmerne af det slesvig-holstenske ridderskab til beboerne af det Adelige Jomfrukloster i Uetersen samt den lokale omgangskreds. Hvad de litterære kontakter angår, forsyner bogen læseren ikke alene med tekstprøver, men også med autografer og nodeeksempler, for såvidt digtene blev sat i musik. Det var især Johan Abraham Peter Schulz, der forestod sådanne kompositioner.

Bogen er uden noter, men leverer en omhyggelig krønike, der sætter Augustas liv i sammenhæng med helstats- og litteraturhistorien; hvorefter følger en fortegnelse over såvel de benyttede arkiver, som de trykte kilder ordnet efter emne: Familierne Bernstorff og Stolberg, Goethe, 1700-tallets litteratur, Hamborg, Danmark og Slesvig-Holsten, Uetersen, Klosteret, Forskelligt. Herefter følger en fortegnelse over alle hidtil kendte trykte og utrykte breve og papirer af Augusta Stolberg (148 numre), ligesom der bringes et meget fyldigt person- og stedregister. Bagest findes en stamtavle over Christian Günther Greve til Stolberg-Stolberg og Andreas Peter Greve von Bernstorff og deres børn samt et kort over området.

Augusta Stolberg er nok især kendt som breveninde af den unge Goethe og i Danmark som statsministeren Andreas Peter Bernstorffs anden hustru. Hendes liv i familiekredsen var før denne udgivelse kun perifert behandlet, når emnet var Bernstorff-kredsen eller digterkredsen omkring Klopstock og den Göttinger Hainbund. Den lange tid hun levede som konventualinde i Uetersens adelige jomfrukloster blev aldrig behandlet, ganske svarende til den manglende interesse de adelige klostre og deres beboere generelt har haft i den historiske forskning. Bogen er således med til at afbøde denne mangel, idet den leverer et billede af et småsamfund af adelige damer der tilligemed repræsenterer datidens øvrighed på stedet. Da ikke kun kloster-bedriftens indre funktioner skildres, men også de udadvendte administrative, økonomiske, kulturelle og sociale aktiviteter, gives et meget levende tidsbillede. Det konkretiseres med beretninger om personer fra alle samfundslag, hvorved bogen ikke alene får stor socialhistorisk, men også personalhistorisk betydning. Under hensyn til at forfatteren af fag er musiker – og ikke historiker – er der tale om en ualmindelig god præstation.

Bert Lewandowski

Pia Sigmund: *Oldemor Erna. En beretning om en pionér og hendes tid.* Borgens Forlag. 251 sider, illustreret, kr. 190,00.

Erna Juel Hansen blev født i 1845, som ældste barn i lægefamilien Anders Drachmann. Nr. 2 året efter var lillebroderen Holger. Begge fik et utraditionelt og usædvanligt liv. Holgers er kendt; Ernas liv og levned blev derimod først for alvor (gen)opdaget med 1970ernes interesse for det 19. århundredes kvindelige forfattere.

Erna levede – i modsætning til Holger – et langt liv. Hun døde i 1922 efter et intenst liv, præget af hendes kamp imod samtidens normer for kvindelig liv og færden. Sammen med sin mand pædagogen Niels Juel Hansen (1841-1905) åbnede hun en af de tidligste børnehaver herhjemme (i 1871); et par år senere ønskede de at udvide denne med en fællesskole, men det var alligevel for meget imod samtidens normer for borgerbørns opdragelse. Drengene og pigerne burde undervises hver for sig. Niels fortsatte med en drengeskole; Erna startede landets første gymnastikinstitut for kvinder (i 1884). Med alderen fik »skrivekløen« imidlertid mere og mere fat i damen og ialt blev det til 7 romaner, en række noveller samt utallige oversættelser, blandt andet af Dosterjevskis værker. Et forfatterskab i tidens realistiske ånd med udgangspunkt i hendes egne levede konflikter i og udenfor ægteskabet. Et forfatterskab – og et liv – som stadig er utrolig vedkommende.

Pia Sigmund indrømmer i bogens forord, at hun siden barnsben har været levende betaget af sin oldemor – og at denne betagelse ikke er blevet mindre efter at hun gennem kildegranskning og studier af hendes pædagogiske arbejde og litterære produktion er kommet på skudhold af hende. Måske i erkendelse af, at man som biograf aldrig kan »ramme plet« og få fremmanet det sande historiske billede, har forfatteren valgt at lade citater fra bøger, breve, romaner m.v. strukturere bogen. Helt centralt står korrespondancen imellem ægtefællerne, som til tider bringer læseren

meget tæt på magtkampene mellem dem om så ømtålelige emner som seksualitet, børn, kærlighed og penge.

Ægteskabet endte med skilsmisse i 1894; en proces, som ikke synes at have gjort livet lettere for de fire børn og deres forældre. Det fornemmer vi i citatudplukkene, men i Pia Sigmunds kommentarer glattes der ud – og ansvaret og skylden placeres entydigt hos Niels.

Vi får ikke mange muligheder for at lære ham at kende; var han »værre« end andre mænd i samtiden, hvis koner gik hen og fik en mening og lyst til også at leve den ud? Eller er det fordi Pia Sigmund har haft svært ved at frigøre sig fra familielegenderne, at Niels bliver malet i så dystre farver?

Det forbliver det uforløste spørgsmål – og dermed også en spore til at lære Erna og Niels og deres samtid bedre at kende. Som en sådan introduktion til Erna Juel Hansens liv og forfatterskab er Pia Sigmunds bog imidlertid udmærket med dens fyldige noteapparat, litteraturlister og fortegnelse over forfatterskabet.

Ning de Coninck-Smith

Ole A. Hedegaard: *»En General og hans Samtid – General Erik With mellem Stauning og kaos«*. Forlaget Thorsgaard Aps, Frederikssund 1990, 416 sider, ill., indb., pris kr. 398,00.

Forfatteren er militærhistorikeren, major Ole A. Hedegaard, der efter mange års tjeneste ved Forsvarskommandoens presse- & informationstjeneste siden 1988 har været ansat ved Hærstabens militærhistoriske Arbejder under Det kongelige Garnisonsbibliotek. Blandt Hedegaards tidligere arbejder skal her fremhæves monografier om gardeofficeren, hofmarskal C. L. Lövenskiold (1977), H. C. Andersen og krigen 1848-50 og 1864 (1980), H. C. Andersen og Helsingør 1826-27 (1981) samt generalløjtnant, dr. phil. h.c. A. P. Tuxen (1982).

»En general og hans samtid« skildrer en central og markant dansk militær personlighed, som var kendt af meget brede kredse i det civile samfund. Erik With (1869-1959) startede sin militære karriere som frivillig lærling ved Marinen i 1884. I 1889 kom han til hæren som rekrut, og gennemgik bl.a. Hærens Officersskole på samme hold som daværende Prins Christian (Christian X). Geledtjenesten fandt væsentligst sted ved 27. bataljon, hvor With bl.a. var kompagnichef og senere bataljonschef vekslende med generalstabskursus og tjeneste ved Generalstabens efterrettingssektion. Fra 1923 til 1930 avancerede han i graderne under tjenesten i Generalstabens, og med udnævnelsen til generalmajor i 1930 blev Erik With chef for Sjællandske Division. Et år efter, 1. august 1931, forfremmedes han til generalløjtnant og ansattes som Chef for Generalkommandoen – den højeste post i Hæren. Denne bestred han til udgangen af november 1939, hvor han som 70-årig fik sin afsked på grund af alder.

»En General og hans Samtid« er inddelt i 19 kapitler, der skildrer tre perioder af Withs tilværelse. Først tiden som yngre officer, hvor han under 1. verdenskrig var chef for efterretningstjenesten og i 1920 blev involveret i »Påskekrisen«. Dernæst det centrale i bogen: virket som Hærens øverste chef, hvor With blandt andet lagde navn til hærordningerne af 1932 og 1937. De sidste kapitler skildrer den pensionerede generals aktiviteter som formand for landsforeningen »Det frie Nord« samt hans modstand mod opstillingen af »Frikorps Danmark« og samarbejdspolitikken under besættelsen.

Den smukt udstyrede bog er behørigt forsynet med kildegennemgang, bibliografi, noter til de enkelte kapitler samt *personregister*. Hovedkilden er Erik Withs 18 pakker store privatarkiv i Rigsarkivet.

Udover personregistret, der giver indgangen til de mange politiske og militære aktører, som skildres i værket, findes indledningsvis enkelte oplysninger om Withs aner. Hans mor var således et barnebarn af Frederik VI's nære medarbejder, generalmajor J. L. v. Binzer (1746-1811).

Der er kun få oplysninger om Erik Withs privatliv, hvilket det heller ikke – jf. forfatterens forord – har været hensigten at beskrive. Ud fra skildringen af Withs omfattende og alsidige arbejdsliv, kan man i øvrigt sætte et spørgsmålstejn ved, hvor megen »fritid« dette flittige menneske har kunnet afsætte i sin kalender.

De navne, vi især støder på i »En General og hans Samtid« er udover Kongen – Christian X – Withs gamle officerskammerat, kendte politikere som den radikale forsvars- og senere udenrigsminister Peter Munch, socialdemokraternes leder, statsminister Thorvald Stauning, forsvarsminister Alsing Andersen og de to yngre partifæller H. C. Hansen og Hans Hedtoft samt den konservative John Christmas Møller. Blandt udenlandske politikere træffes den tyske rigskansler, Adolf Hitler. Af danske militære omtales især generalerne W. W. Prior og Ebbe Gørtz samt viceadmiral Hjalmar Rechnittzer.

Bogen er udgivet i anledning af 50-årsdagen for Danmarks besættelse den 9. april 1940 og har som et af sine mål at uddybe baggrunden for denne kendte begivenhed. Hermed slutter »En general ...« sig til et par andre nyligt udgivne værker, der koncentrerer sig om hele dette aspekt set fra den militære side. Her tænkes på Michael Hesselholt Clemmensens »Jyllands landforsvar fra 1901 til 1940«, der er en studie i den militære planlægning samt en vurdering af denne planlægnings forhold til den politiske hensigt med forsvaret (Kbh. 1982), Ole Isgaard Olsens »Planlægning af det sjællandske landforsvar 1922-1940« (Kbh. 1985) samt A. R. Jørgensens militære biografi: »Generaløjtnant Ebbe Gørtz« (Frihedsmuseet 1990).

»En General og hans Samtid« udsender forskellige signaler om hvem, der egentlig står for udgivelsen. Når forfatteren dagligt virker ved Hærstabens militærhistoriske Arbejder, Inspektøren for Hæren generalmajor J. C. Essemann skriver forord, Hærens officielle mærke er på titelbladet og værket på anden vis er søgt forsynet med et officielt præg, så får man umiddelbart det indtryk, at her er tale om et officielt udgivet værk. På den anden side er copyrighten hos forfatteren, ligesom forlaget Thorsgaard i sin forfatterfremhævende markedsføring anfører, at der er tale om 4 års intens arbejde ved Ole A. Hedegaard.

Det overordnede i fremstillingen er dilemmaet for den militære topembedsmand, officeren, Erik With, ved hans samarbejde (og det modsatte) og konfrontation med hans politiske herrer: samarbejdet med arbejderbevægelsens leder, Stauning, med henblik på at ændre Socialdemokratiets holdning til dansk forsvarspolitik under indtryk af truslen udefra samt konfrontationen over for eksponenten for de radikales opfattelse af forsvarets opgaver, P. Munch. »En General og hans Samtid« kan kritiseres for at være voluminøs og subjektiv. Sidstnævnte udtrykt dels i fremstillingen, dels i forfatterens epilog, der fører os op i et nutidigt perspektiv. Det er dog ganske forfriskende at få dansk militær- og sikkerhedspolitik i mellemkrigstiden beskrevet fra den relevante militære synsvinkel og ikke fra den traditionelle politiske side.

Hvad enten man tænker på personen eller på bogen – kedelig er »Generalen« så sandelig ikke!

Jesper Gram-Andersen

Tage Kaarsted: *Admiralen. Andreas de Richelieu. Forretningsmand og politiker i Siam og Danmark*. Odense Universitetsforlag 1990. Pris 228 kr. plus forsendelse.

Dette er en bog om en fattig dreng, som drog ud i verden og blev noget stort. Andreas du Plessis de Richelieus historie lever op til idealet i enhver drengesbog. Mens de fleste stadig husker H. N. Andersen som stifteren af ØK, kender de færreste noget til Andreas de Richelieu. Tage Kaarsted skildrer, hvorledes de to mænd opbyggede deres netværk i Siam, hvoraf størstedelen er identisk med dagens Thailand. Omkring århundredskiftet kom de begge hjem til Danmark, hvor de fik afgørende indflydelse på dansk politik og erhvervsliv.

Bogen indeholder personalhistorie i dobbelt forstand. Dels er det en biografi over Andreas de Richelieu, dels påviser den indirekte, at vejen frem her i verden er afhængig af ens evne til at knytte kontakter til de rette personer. Vi møder mange personer i »Admiralen«, for der var mange personer, som kom til at betyde noget for Richelieu.

Trods det franskklingende navn var familien dansk uden kendte franske aner, hvilket bl.a. afstedkom en artikel i dette tidsskrift i 1894, »Nogle Bemærkninger om Retten til Efternavn i Anledning af Navnet du Plessis de Richelieu«. Moderen blev som 30-årig enke med 5 børn i 1859. Andreas var da 7 år gammel. Efter nogle års skolegang, hvor det ikke gik så godt, stod han til søs som matros til Østen. Her modtog han sådanne indtryk, at han »besluttede sig for at vende tilbage så hurtigt som muligt, træde i Kongen af Siam's tjeneste og bane sig en vej op«.

Han arbejdede meget målbevidst: Vendte hjem, tog 1871 styrmandseksamen med topkarakter, 1872 skibsførereksamen med topkarakter og blev samme år udnævnt til reserveløjtnant i flådens officerskorps. Det drejede sig nu om at samle de rette anbefalinger, så da han i 1874 blev afmønstret, gik han lige til marineministeren for at få en anbefaling. Den fik han – på fransk. Det lykkedes også at få en introduktion fra udenrigsministeren. Til sidst blev han, den ukendte unge mand, modtaget af selve Christian IX ved en mandagsaudiens og kongen gav i forståelse med udenrigsministeriet Richelieu et privat brev til Kongen af Siam. Det må man kalde gode, omhyggelige forberedelser. 5 dage efter rejste han afsted til Siam, hvor den danske konsul »formidlede en audiens hos Kong Chulalongkorn 3. april 1875 kl. 16. Eventyret kunne begynde«. Kort fortalt blev Richelieu på grund af sine fine papirer ansat i den siamesiske marine som kaptajn-løjtnant. Han omgikkes den siamesiske kongefamilie, blev rådgiver for kongen og avancerede støt. Da han i 1902 vendte tilbage til Danmark som rig mand var han avanceret til marineminister og viceadmiral.

I 1879 slog H. N. Andersen sig ned i Bangkok, hvor han blev støttet af Richelieu. De to mænd fandt siden ud af at samarbejde til fælles bedste, hvilket førte frem til stiftelsen af ØK i 1897. De mange mennesker, som Richelieu knyttede forbindelser til bliver karakteriseret i bogen. Vi følger Richelieus – og dermed ofte H. N. Andersens – kontakter med betydningsfulde folk i mange lande, herunder også de kronede hoveder. I Danmarks-perioden efter 1902 var Richelieu engageret i ØK, DFDS, B&W, Landmandsbanken og meget andet. Han var en af Københavns største skatteydere. Ved den pompøse bisættelse fra Holmens Kirke i 1932 deltog bl.a. Kong Christian X, prins Valdemar, Kong Georg af Grækenland og fem herboende siamesiske prinser.

Det er en spændende bog, men også en stofmættet bog, som af og til kan virke noget opremsende: der er så meget, der skal med. På den anden side, er det svært af se, hvad der kunne undværes. Bogen er godt illustreret og afsluttet med et personregister, indeholdende ca. 300 personer. Udover at være en biografi over Andreas de Richelieu kaster den også nyt lys over H. N. Andersen.

Poul Steen

Chr. Christiansen: »*Syv år blandt krigsfanger, erindringer 1942-48*«, Odense Universitetsforlag 1991, 243 sider. Med forord af biskop Johs. W. Jacobsen. Kr. 238,00.

Bogen er et led i et forskningsprojekt ved navn »Kirken under besættelsen«, hvis formål er at få belyst så mange sider af det kirkelige liv i perioden 1940-45 som muligt og ikke blot de snævre illegale. Bogen behandler det arbejde, der er foregået i krigsfangelejrene i KFUMs navn.

Efter krigens udbrud den 1. september 1939 mødtes lederne af de 6 store kirkelige verdensforbund i Geneve: Verdens kristelige Studenterforbund, KFUM, KFUK, Interimskomiteen for Kirkernes Verdensråd, Europæisk Centralbureau for Mellemkirkeleg virksomhed samt Verdensforbundet for Mellemløst Forståelse, og ligesom under 1. verdenskrig blev det overdraget til KFUM at tage sig af krigsfangers og interneredes åndelige fornødenheder og kulturelle behov, herunder fremskaffelse af bøger, studiematerialer, skrivehefter, musikinstrumenter, sportsrekvisitter og lignende.

Forfatteren beretter først om det rent organisatoriske arbejde, der foregik i Danmark med nedsættelse af en lokalkomite og hvorledes hjælpearbejdet udførtes under den tyske besættelse samt om de otte danskere, der deltog i arbejdet i kortere eller længere tid for KFUM.

Chr. Christiansen fik sin embedseksamen i juni 1940 og blev straks opfordret til at deltage i krigsfangearbejdet i Tyskland, men det tog dog 1½ år før han fik sit visum. Da han den 5. marts 1942 fik sit visum tog han straks til Berlin, og han fortæller derefter ganske indgående om, hvad en krigsfangesekretærs arbejde egentlig bestod i rent praktisk. Vi får ligeledes en oversigt over de forskellige typer krigsfangelejre, der var delt i DULAG – gennemgangslejr, OFLAG – officerslejr, STALAG – stamlejr for underofficerer og menige fra hæren, MARLAG – marinelejr for folk fra krigsmarinen, MILAG – marineinterneringslejr for folk fra handelsflåden og STALAG LUFT – lejr for officerer og mandskab fra luftvåbnet. Desuden giver han en oversigt over hvor mange personer af de forskellige nationaliteter, der fandtes i disse lejre.

Vi får herefter en indføring i dagliglivet i krigsfangelejrene og sekretærernes hjælp for de fangne. Blandt andet foregik der således også forskning i lejrene, idet der fandtes fanger, som skrev

videnskabelige afhandlinger, og efterhånden som de blev færdige med deres arbejder lod de dem censurere af de tyske myndigheder i lejren, hvorefter de som regel bad KFUM om hjælp til at få dem bragt i sikkerhed til krigens slutning.

Forfatteren fortæller meget levende om arbejdet og man får et godt indtryk af det arbejde, der blev gjort af KFUM. I den forbindelse hører vi også om hans kontakt til de danske politifolk, der efter deres korte ophold i Neuengamme og Buchenwald koncentrationslejre blev overført til krigsfangelejrene. Det er i det hele taget en spændende læsning, der ikke kan undgå at gøre indtryk.

Den anden halvdel af bogen handler om forfatterens »hjemrejse« via Moskva og forskellige fængsler og lejre samt hans arbejde for krigsfangerne efter krigens slutning indtil deres hjemsendelse og denne gang i England og Ægypten.

Især Chr. Christiansens beretning om den sovjetiske odysse fra den 20. maj 1945 til den 26. maj 1946 er en rystende skildring, der viser at kommunisternes behandling af deres fanger ikke stod tilbage for nazisternes i de tyske koncentrationslejre. Det er en beretning, der får en til at undre sig over, at almindelige mennesker kan overleve en sådan behandling. De ca. 60 sider, hvor vi hører om denne utrolige kynisme kan ikke gengives her, men skal læses.

Også de sidste ca. 60 sider er en ny og spændende beretning om forfatterens ophold ved de tyske fanger i England og siden i Ægypten. Man får her et indblik i den verden, der folder sig ud blandt fanger, der ikke ved hvor længe de skal være internerede. Deres længsel efter atter at se deres familier og deres forståelige utålmodighed.

Det er tre væsentlige afsnit: fangearbejdet i Tyskland, fangenskabet i Sovjet og fangearbejdet efter krigen. Det er gode og klare skildringer vi får i alle disse tre afsnit og de er alle tre lige lærerige. Det er i det hele taget en beretning, som alle burde læse, for den er ikke alene velskrevet og meget instruktiv, men den er også bevægende og man kan føle sig hensat til de forskellige skuepladser.

Chr. Christiansens sidste opgave var i Ægypten og han skriver, at han blev i lejren til »alle ægyptere« havde fået deres sager i orden, så han kunne ønske dem en god hjemrejse. Han skriver: »En af de sidste, som jeg tog afsked med, sagde med et befrielsens suk: Gud være lovet og takket, at jeg er fri. Endelig er jeg hjemme, og til sidst udtrykte han sin taknemmelighed over for KFUM og hilste mig på ægte tysk med et 'Gott befohlen' – Gud i vold. Det kom fra hjertet«.

Bogen har et kort navneregister.

Jørgen Barfod

Thorkil Kristensen: *Erindringer*. Odense Universitetsforlag 1989. 108 sider.

Thorkil Kristensens erindringer er ikke blevet til på eget initiativ, men efter opfordring. I forordet erklærer han, at han er gået til opgaven med betænkelighed, da han aldrig har ført dagbog. Men han har alligevel sagt ja, eftersom han har haft et betydeligt materiale i form af notater, avisudklip o.l. om periodens begivenheder. Desuden regner han med, at hans oplevelser i dansk og international politik må have interesse i bredere kredse. Dette udgangspunkt præger i høj grad stofudvælgelsen og disponeringen af bogen. For Thorkil Kristensen bruger langt det meste af pladsen på sit arbejdsliv – og da først og fremmest det politiske og organisatoriske. Og det ser ud til, at han har støttet sig ganske meget til sit private arkiv – på bekostning af »hukommelsesstoffet«.

Således har forfatteren kun viet 4 (!) tekstsider til de første 40 år af sit liv. Vi får praktisk taget intet at vide om hans skolegang og studietid. Derimod skriver han lidt om, hvordan interessen for politik og samfundsforhold blev vakt. Omtalen af familien og slægten bliver til en formel opremsning af navne, årstal og erhverv, der mest af alt henleder tanken på Kraks Blå Bog. Til gengæld udarter fremstillingen af perioden efter 1973 sig til vidtløftige referater af forfatterens bøger og foredrag om globale problemer.

Ulige mere interessant er beskrivelsen af 40'erne og 50'erne. Her kan man bl.a. læse om arbejdet i det såkaldte »professorudvalg« 1943-45, der skulle forberede Danmarks økonomiske situation i efterkrigstiden. Thorkil Kristensen gør også meget ud af statsminister Knud Kristensen og hans uheldige måde at tackle problemerne vedr. Færøerne og Sydslesvig. Knud Kristensen havde trods sin store erfaring fra Folketinget mistet den »fornemmelse«, som er så vigtig i politik, fastslår forfatteren.

I Erik Eriksens regering fungerede Thorkil Kristensen ofte som forsvarsminister og havde i den anledning mange samtaler med politikere fra andre lande. Hos amerikanske politikere fandt han en nærmest chokerende mangel på forståelse for, hvad der rørte sig i de kommunistiske lande. Og Churchill afslørede en forbløffende uvidenhed om de sikkerhedspolitiske realiteter i Norden.

Thorkil Kristensen fortæller også meget om sine kontroverser med resten af Venstres folketingsgruppe op gennem 50erne og om det endelige brud i 1959-60. Det nævnes, at H. C. Hansen i 1955 tilbød ham posten som udenrigsminister, men Thorkil Kristensen sagde nej tak, da han (endnu) ikke troede, han ville blive ekskluderet af Venstre.

Ind imellem bliver der plads til at lufte principsynpunkter. Efter forfatterens mening er sand liberalisme uforenelig med »laissez faire«; der er behov for en vis samfunds kontrol af de store koncerner. Thorkil Kristensen slår også til lyd for en liberal socialpolitik, der nedbryder klasseskellene. Og han fremhæver gang på gang nødvendigheden af et bredt politisk samarbejde for at kunne løse landets økonomiske problemer. Her kunne nutidens Venstre-politikere nok have en hel del at lære ...

Thorkil Kristensens erindringer giver uden tvivl gode bidrag til vor forståelse af dansk politik mellem 1940 og 60, men det ændrer ikke ved, at bogen som helhed virker tam og uinspirerende, og at den indeholder alt for mange ureflekterede opremsninger. Men der er selvfølgelig også grænser for, hvor meget man kan kræve af en forfatter på næsten 90 år.

Bogen er forsynet med en række Bo Bojesen-tegninger. Desuden er der flere billeder af minister-møder og samtaler med udenlandske politikere – samt ganske få private fotos.

Jørgen Mikkelsen

Register til Personalhistorisk Tidsskrift 1991

Ved Poul Steen

Personerne anføres som hovedregel på deres slægtsnavn, således som det er anført i teksten. Sammensatte navne, f.eks. Lente-Adler, sættes på første dels begyndelsesbogstav, altså i det nævnte tilfælde på L. Partikler som von, de, des, de la, zum o.s.v. ses der bort fra; f.eks. sættes des Vignes under V. Som hovedregel kan det ikke påregnes at finde navne, som alene optræder i noter og litteraturlister.

- Aalborg, Jacob Jensen 56, 60
Aand, Axel Christensen 223, Margrethe Axeldatter 223
Aase, Monica 238
Aastrup, Torben 235
Abildgaard, Jacob Terkilsen 68
Achelis, Thomas Otto 243, 244
Achton, Dideriche Sophie 16, Didrik Jacobsen 17, Henning Christensen 20, Jacob 16, 21, Karen Henningsdatter 18, 23, 152
Adzer, Daniel 36
Aegidia, Ingeborg Johanne 227
Agerby, Georg 234
Ahlefeldt, Klaus von 207
Alanus, Hans Jensen 186, 211, Jens Hansen 186
Albertsen, Svend 109
Albinus, Nicolaus Vilhadus 52
Alkjær, Thomas 69
Althalt, Johan Arentsen 109
Andersdatter, Anna 20, 153, Else 194, Karen 177, 180, 181, 191, 192, 193, 194, 195, 202, 213, Kirsten 15, Lene 19, Maren 110
Andersdotter, Karen 216
Andersen, Agatha 158, 161, 171, Agathe 158, Anders 62, Andrea Frederikke 169, 175, Andreas 164, Andreas Bendix von 158, 171, Andreas Christian 158, 160, 162, Anna 168, Anne Marie 168, Augusta Sophie 168, Boye v. 161, Carl Sophus 168, Caroline Mathilde 146, Cathrine 169, Cathrine Deborah 168, Charlotte 162, 169, 172, Christen 62, Christian 180, Clemmen 62, Dorothea von 161, Elisabeth 168, Emil August 168, Finn 233, 234, 235, Frederik Vilhelm 157, 162, 168, 171, 175, 176, Frederikke 168, Frits Fabricius 168, Hannibal 153, Hans v. 161, H. C. 137, 249, H. N. 250, 251, Jacob 62, Jens 221, Jon 70, Leon 137, Ludomilie 168, Magnus v. 161, Marie 169, Noline 168, Octavius Hermann 169, Peter 146, 157, 158, 160, 161, 162, 164, 168, 171, 172, Peter Ludvig 168, Peter Octavius 162, 163, 169, 174, 176, P. O. 162, 172, 176, Rasmus 65, Sofie 166, 170, Sophie 162, 163, 164, 166, 167, 174, 175, 176, Sophie Elisabeth Petronelle 162, 166, 168, Steen Skovgaard 130, Vilhelm 157, 159, 161, 170
Andreasen, Øjvind 186
Andrup, Otto 160
Ankersen, Mads 11
Apitz, J. Carl 96
Appel, Margrete 129
Askjær, Bent 118
Autenriedt, Johann 94, 102
Baadh, Elisabet 160, 163, Elisabet Magdalene 160, Octavius Hollmann 160, O. H. 160, 162, 172, Peter 160, Peter Nicolay 162, P. N. 162
Bager, Christopher Pedersen 22, Hans Mogensen 209
Bagge, Svend Petersen 16
Bagger, Christopher 22, Hans Hansen 19, Helle Christophersdatter 18, 23
Baggesdatter, Johanne 8, 10
Baggesen, August 173, Jannick 8, Jens 44, 45, 173
Balslev, Svend 131, 132
Baltzersen, Wulff 58
Bandsbøl, Maren Jensdatter 19
Bang, Anna Marie Poulsdatter 152, Else Cathrine Hansdatter 150, Herman 87, Hofman 168, Jacob Hansen 176, Jørgen Andreas 174, Oluf 174, Peter Georg 166, 174, Poul Christian Rogert 174, 176, Poul Jørgensen 152, P. G. 174, 176

- Banner, Frans 3
 Barfod, Frederik 175, Imm. 154, Jørgen 245, 252
 Barfoed, Victor 168
 Barfuss, Anna Magdalena 222, 223, 227
 Bartholdy, Nils G. 242
 Bartholin, Anna 227, Anna Casparsdatter 223, 227, Casper 227
 Bartolomæussen, Hans 13
 Bastholm, Niels 151, Pors Hammer 151
 Baumgarten, Torkil 156
 Bech, Sv. Cedergreen 234, 242, 243, 246, 247
 Beck, Sten 194, 216
 Beerstahl, Nils Fredrik 177, 211
 Bellin, Sven 19
 Bentzon, A. B. 44
 Benzon, E. 107, Niels 223
 Berband, Christian von 230
 Berg, Claus 194, Frithjof 229, 230, Hans Clausen 194, Jeppe 30, Rasmus 70, Wilhelm 185, 211
 Berggreen, Hans 239
 Bergh, Nicolaus 194
 Bergsveinsson, Thea 243
 Berlin, Elisabeth 149
 Bernstorff, Andreas Peter 248, A. P. 172
 Bertelsen, Jesper 2, 11
 Bertuch, Friedrich Justin 44
 Bielke, Gunilla 195
 Bilde, Ingeborg 182
 Bille, Peder 3
 Binzer, J. L. v. 249
 Bircherod, Christian Broderus 150, Jens 68, Sille 150
 Birket-Smith, S. 215
 Bissen, Vilhelm 246
 Bjørn-Jensen, Chr. 233
 Blaabjerg, Anton 69
 Blixen, Karen 240, 241
 Blixen-Finecke, Karen Christentze 241
 Bobé, Louis 104, 161, 172
 Boesen, Gudmund 45
 Bolvig, Axel 239
 Bonde, Christen Nielsen 58
 Bondesdatter, Maren 58
 Borch, Christine Lauritsdatter 20
 Bording, Laurits 57, Laurits Nielsen 57
 Borum, Anders Jespersen 109, Maren Svendsdatter 109
 Bourdon, Sebastian 215
 Braad, Appolonia Christensdatter 20, Christen Olufsen 20
 Braem, Johan 202, 216
 Bramsen, Henrik 198, 215
 Brandes, Edvard 135, 136
 Brandt, Niels Poulsen 59
 Breckling, Birgitte Nicoline 149, Frederik Nielsen 150, Friedrich 152, Nicolai 152
 Bredal, Ivar 158
 Bretteville, Louis le Normand de 129
 Breve, Ole Worms 210, 211
 Bricka, C. F. 127
 Brochman, Bodil 224, 227, Bodil Hansdatter 222, 223, Hans 227, Hans Rasmussen 224, Rasmus 224, 226, 227, Rasmus Hansen 223
 Brochmand, Jesper 204, 217
 Brock, Eske 56, 69, 211
 Brockdorff, Marquard Hinrich Otto 80, 81, 82
 Brockenhuus-Schack, F. V. 176, H. A. 176
 Bruhn, Vagn 110, Verner 242
 Bruselius, Lis 137
 Bruun, Chr. 215, 216, Henry 172, H. 173, Jesper Knudsen 17, Marie Cathrine 17
 Bræm, Johan 199, 210
 Brøger, Jens Jensen 212
 Brøndsted, Gert Madsen 107, 108, 109, Jørgen Madsen 107, 109, Madsen 109, Niels 107, 109, Søren Madsen 109
 Brøndum-Nielsen, J. 215
 Brönsenius, Magdalena Nilsdatter 100
 Buchvald, Caspar 211
 Buchwald, Johan 129
 Budæi, Jacobus 60
 Bukdahl, Jørgen 159
 Bundesdatter, Maren 69
 Bundesen, Jens 56, 68
 Bundtz, Christen 58, Christen Nielsen 58
 Bunisøn, Jacob 49, 50, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 66
 Burchardi, Per 235
 Burg, Engel Cathrine von der 230, Engel von der 230, Herman von der 230
 Burgh, Harmant van der 230
 Bygler, Ulrica Josephina Theresia 103
 Byssing, Frederik 92
 Bøeg, N. S. 173
 Bøggild-Andersen, C. O. 215
 Bøgh, Nicolaj 137
 Bøgvad, Johan 180
 Bølle, Søren 105, 107
 Cabott, J. H. 35
 Callisen, Heinrich 26
 Cappa, Roland 210
 Carstensen, Jacob 180
 Carøe, K. 225
 Castensdatter, Gørrel 208, Susanne 208
 Castensen, Jacob 208, Mathias 208, 217
 Cavling, Henrik 136
 Chernoff, Jegor 102
 Christendatter, Gørrel 211, Inger 66
 Christens, Bodil 79
 Christensdatter, Boedel 15, Gjørild 186, Gørrel 187, 212, Inge 63, Inger 49, 50, 61, 70, Johanne 109, Maren 81, 82, 83, Margaretha 88, 100, Margrethe 185, 211, Marren 84, Sara 20, Sara Kirstine 151

- Christensen, Erich 75, 76, 77, 81, 82, 83,
 Hans 74, 77, 81, 82, 83, Jens 74, 75, 76,
 81, 82, 83, Jens Henrik 95, 103, J. C.
 247, J. V. 167, 176, Lauritz 208, 217,
 Marie Sofie 103, Nis 77, 78, 81, 82, 83,
 Peder 59, 60, Thøger 151, Tommy 234,
 Tommy P. 127, 129, 242, Victor P. 36,
 37
- Christiansen, Chr. 251, 252, Svend-Erik 235
- Christoffersen, Niels 133
- Christoffersdatter, Lene 23
- Clabasch, Friedrich 110, Hans 110, Johan
 110
- Clausdatter, Margrethe 226
- Clausen, Bodil 73, 85, Franciska 137, H. V.
 160, Julius 70, Jørgen 73, 80, 81, 82, 83,
 Laurids 80, Nis 80
- Clemensdatter, Anne 17
- Clemmensen, Michael Hesselholt 250,
 Thomas 59, 69
- Colding, Torben Holck 46
- Coninck-Smith, Ning de 138, 139, 249
- Cornelius, Hans 83
- Cour, Line la 168, L. F. la 174
- Cramer, Peter 31, 38, 46
- Cruse, Arnold 107
- Daa, Claus 187, Klavs 211
- Dahl, Aage 68, 154, 228, 244, Knud 241
- Dahlerup, Troels 211
- Dalhoff, Herlev 42
- Dall, Laurits Nielsen 224
- Dalman, Holger 101, Petronella 101
- Dam, E. 154
- Dannefer, Sofie Amalie 152
- Danneskiold-Lauervig, Friderich Ludvig 25
- Dau, Peter 111
- Davis, Lynn Ann 239
- Degener, C. A. F. 118
- Degn, Ole 12
- Dehli, Martin 13
- Delden, Wendela von 189
- Devegge, Marie Cathrine 38
- Dewitz, Franz Joachim von 93
- Dienesen, Jens 190, 191
- Dinesen, Adolph Wilhelm 241, Alvilda 241,
 Anders 241, Anna 241, Christentze 241,
 Dagmar 241, Ellen 241, Emilie 241,
 Inge Benedicte 241, Karen Christentze
 241, Thomas 241, Thyra Valborg 241,
 Wentzel Laurentzcius 241
- Dinsen, Morten 76
- Djørup, Frantz 134
- Dolmer, Jens 204
- Doordt, Jacob van 197
- Doort, Jacob van 198, 203
- Dorstendorf, Henrich 111
- Dorthe, Anne Johanne 94
- Douw, Hans 111
- Drachmann, Anders 248
- Drewsen, J. C. 38
- Dupont, Henrik 239
- Dutton, Elizabeth 229, Elizabeth A. 229
- Dybdahl, Annegrete 246, Vagn 135, 246,
 247
- Dyresdatter, Magnhild 3
- Dyrhaug, Søren Sørensen 152
- Ebbesen, Jacob 19, Laurids 211
- Ebling, Johan 62
- Eickstedt, H. H. von 173
- Ellehøj, Svend 177, 189, 211
- Eller, Povl 214, 217
- Elvius, Sofus 157
- Enemark, Poul 242
- Engels, J. J. 30
- Erichsen, Christen 76, 81, 82, 83, Matz 80,
 Nis 74, 77, 78, 81, 82, 83, 84
- Eriksdatter, Dorothea 109, Mette 20
- Eriksen, Erik 253
- Erslew, Th. H. 104
- Essemann, J. C. 250
- Ewald, Johannes 30, 34
- Faaborg, Th. 37
- Faber, Magdalene 110, Peter 109
- Fabricius, Adam 133, Christian Conrad
 175, Jacob 168, Jacob Christian 172,
 175, Knud 159, 171, Ludomilie 168,
 175, L. B. 157, 172, L. P. 175, Mariane
 168, Otto 162, 172
- Fabritius, Albert 37, 212
- Fallesdatter, Cathrine 154
- Fallesen, Jens 80
- Falsen, Jørgen 154
- Faltings, Volkert F. 220
- Fanøe, Gregers 34
- Fardrup, Niels 11
- Federspiel, Frederikke 239
- Feldingberg, Mette Eschilssdatter 107
- Fewkes, Herbert 104
- Fincke, Dorothea 227, Drude 227, Jacob
 227, Margrethe 227, 228, Thomas 227
- Fink, Troels 135
- Finne-Grønn, S. H. 12
- Fistaine, Anne Marie 33, Jean Francois 45
- Flor, Christian 86
- Fogt, Anne Maria 16, Joseph Anton 16
- Fontenay, C. F. Le Sage de 46
- Fosmo, A. O. 12, 13
- Foss, Anna 223, Anna C. Johansdatter 222,
 Anna Hansdatter 225, Anna
 Johansdatter 222, Christen 223,
 Christen Nielsen 223, 226, Christian
 222, 226, Dorothea Nielsdatter 20,
 Engel 224, Hans 222, 223, 224, 227,
 Hans Mathiesen 222, Jacob 226, 227,
 Jens 225, 226, Karen 223, Karen
 Matthiasdatter 225, Laurids 225, 227,
 Mathias 222, 223, 224, 226, 227,
 Mathias Nielsen 222, Niels 20, 227,

- Niels Christensen 187, 223, 226,
 Nikoline Jeanette 222, Peder 226
 Franck, Rasmus 107
 Frandsen, Anders 10, Krabbe 10, N. H.
 238, Poul 65
 Frederiksdatter, Frederikke Marie 230,
 Kirstene 209
 Frederiksen, Finn Terman 137, Terman 137
 Frerslev, Gregers 139
 Friehling, Eskild 131
 Friis, Aage 247, Christian 190, H. 52, Marie
 Kirstine 153, 156, Niels 232
 Friis-Petersen, H. 69, 70
 From, Just 105, 107
 Frosell, P. Hampton 87, 105
 Funcke, Johan 216
- Gad, Agnes 176, Agnes J. 175, Christen
 Pram 175, Eliaser 176, G. E. C. 127,
 128, 219, Pram 169
 Galster, G. 46
 Gamborg, Knud Olufsen 127
 Garde, H. F. 25, 47, 222, T. V. 221
 Gardeus, Bodilla Nilsdatter 100, Christina
 Nilsdatter 100
 Gerdtzen, Matz 76
 Gertsen, Jens 224
 Gianelli, P. L. 36
 Gieding, Laurids Christensen 153, 154,
 Sidsel Lauridsdatter 150, 154
 Giessing, Christopher 68, C. 225
 Giødesen, Jens 59, 69, 225
 Gjed, Anders Jørgensen 20, Maren
 Andersdatter 20
 Gjødesen, Ingeborg 223
 Glamann, Kristof 134, 135
 Glostrup, Niels 191
 Goimus, Nis 77
 Goll, A. 173
 Gotfredsen, Christian 73, 81, 82, 83
 Gottfredsdatter, Inger 82
 Gottfredsen, Christen 82
 Goymos, Christen Erichsen von 76
 Graae, Cathrine Deborah 168, Christian
 168, 174, 175, Frederik 168, 175,
 Frederikke 168, Frits 168, Gustav
 Adolph 168, 175, Jens 19, Marne
 Jensdatter 19, Peter 168, Peter
 Christian 165, 168, P. C. 174
 Gram-Andersen, Jesper 250
 Grandjean, Louis 37, P. B. 174, 175
 Graversen, Peder 8, 10
 Gregersdatter, Karen 19
 Gribso, Erland 177, 213, 215
 Grimstad, Andreas Christopher 94, 102
 Groth, Jens Johansen 133
 Grubbe, Jørgen 195, Regitze 193, 195,
 Regitze 214, Sivert 179, 180, 210, S.
 210
- Græbe, Henrik 242
 Grønbeck, Hans 55, Hans Jensen 68
 Gubbe, Petrus 88
 Guimos, Christen 75
 Gulbrandsen, Terje 212
 Gundersen, Andrea Frederica 173, Cathrine
 166, Cathrine Petronelle 163, 174,
 Elisabeth 166, Ludvig 165, Ludvig
 Christian 163, 173, 174, L. C. 173, 174
 Gyemos, Christen Nissen 79
 Gyldendal, Søren 32, 45
 Gyldenløve, Christian Ulrik 177, 179, 188,
 189, 190, 191, 213, Elisabeth 207,
 Elisabeth Sofie 188, 207, Elisabeth
 Sophie 207, 217, Hans Ulrik 192, 194,
 195, 213, 214, 215, Ulrik Christian 204,
 205, 206, 217, Ulrik Frederik 25
 Gymoese, Bodell 78, Christen 75, 76, 79,
 Erich 75, Marren 76, Nis 75, 78, Nis
 Christensen 77
 Gymos, Bodell 78, Erich 74, Kresten 78,
 Maren 80, Marren 74
 Günther, Frederik 216
 Gørtz, Ebbe 250
- Haakonsen, Mogens 3
 Hachsen, Søren 108
 Hahn, Katharina 205
 Hald, Kristian 157, Søren Pedersen 229
 Hall, Sara 102, 103
 Halle, Caroline 38
 Hallgren, C. J. 104
 Hammar, Leif 177, 186
 Hammer, Anne 179, 180, Caroline 239,
 Chisten 178, Christen 178, 179, 180,
 188, 209, Christoffer 193, 213, Hans
 186, Lauritz 192, 194, Niels 179, 185,
 186, 211, Olof 179, 209
 Hannibal, Mette Cathrine 148, Niels 151,
 Søren Dyrhauge 151
 Hannibal, Søren Dyrhauge 150
 Hannibalsen, Anders 153, Niels 151
 Hansdatter, Anne 13, Ingeborg 17, Katrine
 178, Kirsten 110, Maren 93, 101, 102,
 Margrethe 62, 70, Woldburg 84
 Hansen, Allan Hardie 121, 234, Anders 191,
 193, 213, Constantin 167, Erna Juel
 248, 249, Falle 75, 76, Gregers 15, 23,
 107, 145, 156, 228, Henrik 11, H. C.
 250, 253, Jendre 152, Jens 133, Jørgen
 20, Lambert 76, 77, 78, 81, 82, 83, 84,
 Mads 108, Mathias 189, Matthias 208,
 212, Mette Kirstine 229, Michel 20,
 Nels 76, Niels 75, 77, 81, 82, 83, 91,
 108, Niels Juel 248, Peder 187,
 Reinhold 181, Reinhold 189, 190, Sven
 90, 101, Tove 238, 239
 Hanssen, H. P. 171
 Happe, Maria Elisabeth 103, Nicolaj
 Frederik 103, Nic. Fr. 97

- Harboe, Peder 224, 226
 Harder, Abel Johansdatter 20
 Harhoff, Conrad Johan Christian 176
 Hartmann, Godfred 177, Grethe 95, G. 212
 Hastrup, Johanne 168
 Hauch-Fausbøll, Th. 104
 Hauge, Yngvar 212
 Hauschildt, Bodil 239
 Hedegaard, Ole A. 249, 250
 Hedeman, Christian 239
 Hedtoft, Hans 250
 Heerfordt, Cathrine Overberg 16
 Hegel, Frederik 138, Julie 138
 Heiberg, Johanne Louise 135
 Heilesdatter, Mette 224
 Heilmann, Christian 167, Gerhard 167
 Helk, Vello 67, 110, 243, 244
 Hemmer, Christopher de 223
 Henning, Poul 13
 Henningsdatter, Karen 146
 Henningsen, Agnes 154
 Henriette, Wilhelmine 95
 Henriksen, Hans 10, 11
 Henriksson, Bjarne 132
 Herløvsdatter, Cathrine 102
 Hermansdatter, Inger 16, Signild 17
 Herrested, Maren Rasmusdatter 20
 Hersløv, Christen Povelsen 18
 Hertel, Chr. West 67
 Hertzberg, Niels 224, 226, Niels Jensen 224,
 Peder Harboe 226
 Hertzum-Larsen, Holger 228, 236
 Herzberg, Niels 222, 224
 Hillebrand, Augustin 101
 Hindsholm, Laurids Jacobsen 216
 Hinrichsdatter, Susanne 154
 Hiort-Lorenzen, H. R. 157
 Hirn, Sven 238, 239
 Hitler, Adolf 250
 Hjord, Bengt 125
 Hjorth-Nielsen, H. 46
 Hobro, Jørgen Nielsen 52
 Hoffbrønsi, Georgio Nicolao 67
 Hofman, Maria Sørensdatter 225, Søren
 225
 Hoiger, Jacob 209
 Holbeck, Frands Christian 16, Ulrica
 Eleonora 16
 Holberg, Baroniet 173, Ludvig 177
 Holck, Detlof 181
 Holk, Christian 211
 Hollmand, Elisabet Magdalene 160
 Holm, Anders Christensen 150, Anna
 Emilie 103, H. G. F. 234, Peter 69,
 Stille 234
 Holmboe, Jens 238
 Holmgaard, Jens 127, 220
 Holst, Laura 135
 Honthorst, Gerrit van 200
 Hornby, Rikard 156
 Horsens, Hans Pedersen 53, 68
 Housted, Erik 234
 Huitfeldt, Poul 4
 Huitfeldt-Kaas, H. 12
 Huitfelt, Ingeborg Andersdotter 212
 Hundevad, Bodel Nisdatter 84, Claus 79,
 Claus Nissen 80, Erich 75, 76, 77, Erich
 Nissen 74, 77, Jens 75, 79, Jens Nissen
 73, 77, 79, Nis 76, 77, 79, Nis Erichsen
 73, 77
 Hundevadsdatter, Dorthe 84
 Hundewad, Nis 77
 Hundewatt, C. 82
 Hundrup, F. E. 174
 Hundvad, Erich 77
 Hvalsøe, D. 84
 Hvass, Jens Andersen 132, Steen 242
 Hvidfeldt, Johan 156
 Hviid, Axel 152, Birgitte Kirstine 150, Gert
 109, Mads 152
 Høg, Greger 207
 Hørup, Ellen 136
 Høyer, Cornelius 36, 46
 Hågensen, Jøns 18

 Idum, A. R. 13
 Iffuersen, Matz 76
 Ifversen, Christoffer 190
 Ilsøe, Grethe 117, 219, 233, 242
 Ingeman, Per 242
 Iversdatter, Anne 19, Maren 10, Margrethe
 19
 Iversen, Jens 19, Krabbe 10

 Jacobsdatter, Anne 19, 69, Apollone 153,
 154, 156, Apolone 50, 64, 65, Else 69,
 Johanne 50, 64, Maren 50, 62,
 Margareta 19
 Jacobsen, Bunde 62, Buni 50, Carl 135,
 Chresten 134, 135, Christen 186, 187,
 Ebbe 17, Erik 109, Hans 152, Jacob
 Christian 134, 135, Jens 50, 58, 64, 65,
 69, 70, 71, Johs. W. 251, J. C. 134, 135,
 Laura 135, Niels 17, 223, 225, Sv. 128,
 Thøger 69
 Jacobæa, Ingeborg 223, Karen
 Mathiasdatter 223
 Jacobæus, Henrik 225, Karen Madsdatter
 20, Karen Mathiasdatter 226, Mathias
 223, 227
 Jagenteuffel, Otte 78, Otto 83
 Jans, Svend 245
 Jansen, E. 213
 Jascy, Andreas 57
 Jensdatter, Anne 50, 52, 53, 55, 56, 59, 228,
 Helvig 15, Inger 66, 71, Johanne Marie
 71, Karen 59, Lisbeth 228, Maren 16,
 192, Margrethe 61, 66, Mette 66, 71,
 Mette Marie 71, Sidsel 81, 82, 83

- Jensen, Andreas 103, Bagge 1, 2, 8, Bunde 51, 52, 54, 55, 56, 68, 69, Erich 75, 76, 77, 81, 82, 83, Hans Ejner 131, H. Peder 228, Iver 5, 6, 8, Jacob 57, Jend 187, Jens 71, 127, 186, 187, 211, 212, Jens Villiam 242, Jep 78, Ketty Lykke 133, Knud 56, Lauridts 221, Morten 182, Niels 71, N. 107, Ole 108, Ole H. 235, Ole Vig 112, 117, Paaske 55, 57, Peder 19, Rasmus 78, Rosa Andriette Therese 103, 104, Theodor 166
- Jensenus, Anne Margrethe 149, Johan Jørgen 149
- Jereksen, Nis 77
- Jespersen, Anders 109, Knud J. V. 234, Krabbe 11, Laurits 19, Oluf 109, Peder 80, Søren 2, 8
- Jessen, Franz von 170, Johannes Andreas 161, Thomas Balthasar von 161
- Jexlev, Thelma 242
- Jochimsen, Emilie 168
- Johansdatter, Anna 100, 101
- Johansen, David 20, Hugo 67, Jens 243, Oskar 135, Peter 110, Vibolt 207
- Johnsen, Gunder 173, Sigurd 148
- Johnsson, J. W. S. 43
- Jonasen, Otto 132
- Jonsdatter, Maren 50, 59, 70
- Jordan, Rotraut 110
- Juel, Ifver 211, Jens 211, Jørgen 2
- Juhler, E. 73
- Julin, Arne 235
- Jägerteuffel, Otto 81
- Jønsdotter, Karina 18
- Jørens datter, Eline 19
- Jørgensdatter, Karen 18, 22, 153, Lyttegaard 88, 100
- Jørgensen, Anders 20, A. R. 250, Erik 20, 23, Jacob 18, 22, 146, 152, Johan 127, Jørgen 83, Laurits 5, Nis 154, Peder 153
- Kaae, Alfred 70, Bue 11
- Kaarsted, Tage 135, 242, 250
- Kaas, Jørgen 55
- Kaasbøll, Johanne Marie 16, Peder Nielsen 17
- Kaastensdotther, Gørrel 186
- Kall, Abraham 193, 213
- Kampmann, Hack 246, 247
- Kandestøber, Johan 79
- Kannengiessen, Johan 79
- Kaper, Ernst 170
- Karstensdatter, Susanne 180
- Karstensen, Jacob 180, Jakob 180
- Kathrina, Maria 216
- Katic, Ivan 243
- Kejlbo, Ib Rønne 239
- Keller, Johan 168
- Ketelsen, Gottfred 80, 81, 82, 83, 84
- Kinch, J. 12
- Kjellerup, Else Johanne 147, Jacob 149, Jens 154, Jens Nielsen 150
- Klabass, Hans 110, Johan 110
- Klabowsky, Hans 110, Johan 110
- Klinck, Christian Frederik 229, Chr. Fr. 230
- Klitgaard, C. 12, 156, 225
- Klyne, Anders Sørensen 10, Frands 1, 6, 12, Frands Sørensen 5, 8, Jens 6, Søren 6, Søren Nielsen 6
- Knudsdatter, Bodil 193
- Knudsen, Bodil Møller 242, Christen 46, 78, 217, Jens 20, 78, Jesper 17, Julius 46, Kresten 82, K. L. 82, Lauritz 79, 84, Ole Bech 109, Peder 78, Philip Julius 34, P. A. 30, 33, 34, 36, 40, 42, 45, 46, P. C. 154
- Koch, Jens Sørensen 224
- Kofod, Axel 71, Hans 19, Oluf 19
- Kolstrup, Inger-Lise 242
- Kornerup, Bjørn 43, Ebbe 132
- Krabbe, Jep 11, Jørgen Nielsen 8, Karen 9, Mads Nielsen 11, Maren 11, Margrete Nielsdatter 8, Mikkel 11, Niels 1, 2, 3, 4, 6, 8, 9, 11, 12, Niels Nielsen 3, 4, 5, Thomas 1, 11, Thomas Christensen 1
- Krabbedatter, Margrete 1, 2, 3, 6, Margrett 1, Sidsel 1
- Krabsen, Mikkel 11
- Kragelund, Chresten 76, Erich 78, Hans 74, Hans Lambertsen 84
- Kring, Else Jensdatter 109
- Kristensen, Knud 252, 253, Poul 243, Thorkil 252, 253, Tom 138, 171
- Kristiansen, Johs. 243
- Krog, Peder Pedersen 152, Pernille Pedersdatter 152
- Kruse, Emilie 167, Enevold 13, Vibeke 178, 188, 198, 203, 204, 216, 217
- Kröger, Laurentius 76
- Laard, Hinrich 15
- Lacoppidan, Anna Kirstine Hansdatter 150
- Laer, Johanne Sophie 15
- Lambertsen, Erich 78, 81, 82, 83, Erik 78
- Lampe, Jens Kongsted 70
- Lange, Johannes Christian 95, Per 138, Theodor Christian 95
- Langeland, Jacob 90, Jacobus Jani 90, 101
- Langholz, C. 12
- Larsen, Birgit 118, 234, Ejnar C. 1, 13, Eschild 105, 106, Hans 243, Henrik 68, Jens 16, Jens Kristian 246, Jørgen Stage 121, 234, J. K. 246, Lars 16, Svend 156
- Lassen, Jens 228, Niels 228, Peter 96, 103, Thøger 50, 57
- Lau, Gertrud 19
- Lauridsdatter, Inger 59, Karen 62

- Lauridsen, Las 228, Niels 70
 Lauridsen, Jens 221
 Lauring, Palle 177, 178, 207, 209
 Lauritsdatter, Christine 228
 Lauritsen, Christen 20, Jørgen 19, 20,
 Laurits 19, Oluf 19, Rasmus 20
 Lauritzen, Iffuer 74, Jørgen 84
 Laursdatter, Maren 108
 Laursen, Anders 62, Christen 74, Jens 242,
 Jesper 245, L. 127, Povel 108
 Lebech-Sørensen, Anna Marie 110
 Lejel, Frederik 182, 188, Ingeborg 189
 Leijel, Frederik 207, 208
 Leijonhufvud, Margareta 195
 Lejel, Frederik 191
 Lemke, O. W. 87
 Leve, Torlof Knudsen 185
 Lewandowski, Bert 248
 Lissberg, Bering 177
 Lind, H. D. 213, 214, Johs. D. 87
 Lindelius, Jchan Nilssen 90
 Lindenov, Hans 200, 201, 212, 215
 Lindhardt, Jonna 241
 Lindmark, Johs. D. 87, 104
 Lindstrup, Søren 226
 Lingen, Johan Classon von 100, Reinhold
 Johan von 100
 Lintrup, Søren 222, 224, Søren Jacobsen
 224
 Lobeck, Anna Elisabeth 38, 39
 Lode, Carl 36, G. 46
 Lorch, Thomas 209
 Lorenzen, Martin 159, 171
 Ludvig, Friderich 36, Peter 168
 Ludvigsdatter, Kirsten Munck 214
 Ludvigsen, Just 22
 Luft, Bente 191, David 191, Ulrik 191
 Lund, Lise 121, 234, Troels 158
 Lundberg, A. W. 172
 Luxdorff, Bolle Willum 40, B. W. 32
 Lydicksen, Anders 10
 Lykke, Anne 183, 210, Christence 205, 206,
 217, Christence Cathrine 229, Henrik
 52, 55, 67
 Lyngaa, Jacob 70, Jacob Thomsen 69
 Lyttegård, Margaretha 90, 92
 Løve, Henrik 245
 Løvenhjelms, Hans Brockenhus 93
 Løvenskiold, C. L. 249, Herman L. 238
- Maase, Margaretha von der 176, Susanne
 van der 93
 Madsdatter, Johanne 15, Katharine 108,
 Kirsten 17, 108, 177, 181, 185, 188,
 189, 190, 208, 212, Maren 108
 Madsen, Geerd 108, Gert 108, Hans 108,
 109, Henriette 168, Jacob 13, 223, 227,
 Jørgen 109, Laurs 108, Morten 58,
 Niels 109, Orla 242, Søfren 207, Søren
 109
- Malling, Ophelia Petrea Amalia Cathinca
 146
 Mander, Karel van 203, 207, 215, 217
 Marcussen, Jørgen 20
 Margrethe, Anna 225
 Markdanner, Caspar 178, 209
 Marker, Hans Jørgen 235
 Marquard, Emil 127, E. 173, 212
 Marsvin, Eline 214, Ellen 188, 196, 198,
 203, 214, Ellene 214, Ellin 214, Elline
 214, Otte 214
 Marten, Dorothea 25
 Martensen-Larsen, Oluf 239, 240, O. 241
 Mathiasdatter, Regine 230
 Mathiissen, Jørgen 127
 Matzen, Knud 77
 Mecklenborg, Ingeborg 189
 Mecklenburg, Elisabeth av 194, 199, Sofie
 av 187
 Medelfar, Mads Jensen 196
 Medelfart, Mads Jensen 185
 Mehlen, Bernt von 87
 Meidell, Sigurd 13
 Meiden, Martin von der 212
 Michelsen, Bertel 78, Erich 78, Hans 110,
 Jens 222, Knud 78, Nis 76, Vibeke 67
 Mikkelsen, Dorte Kaldal 242, Hans 178,
 Jakob 178, 179, 180, Jørgen 131, 136,
 242, 253, Peder 16
 Mogensen, Margit 237
 Molbeck, C. 225
 Moltke, Joachim Godske 219, Magnus 95
 Mond, Peder 11, Søren 11
 Monrad, Anna Elisabeth 20, Armgott
 Sophie 17, 21, David 45, David
 Johansen 20, Erik 23, Jeremias Wulf
 16, Lars 40, 45, 46, Marcus Jørgensen
 18, Peder 16
 Montanus, Erasmus 28, 30
 Mortensdatter, Anne 178, 179, 180, 181,
 188, 193, 208, 209
 Mortensen, Karen 243, Laurids 8, Rasmus
 133, Søren 66, 68
 Morville, Anna Cathrine 21
 Mule, Claus Michelsen 20, Jørgen Hansen
 20, Karen Clausdatter 20, Karen
 Jørgensdatter 20
 Munch, Peder 19, Peder Pallisen 65, Peter
 250, Pors 151, P. 135, 250
 Munk, Kirsten 177, 178, 179, 188, 192, 195,
 196, 197, 198, 199, 201, 202, 203, 204,
 208, 213, 214, 216, 242, Kristen 196,
 Ludvig 196, 214
 Munthe, C. M. 12
 Musaeus, Ingvar 114, 118, 234
 Myckelsøn, Anne Jacob 213
 Müller, Christian Friderich 47, C. 40,
 Dorothea Eriksdatter 109, Otto
 Friderich 47

- Münter, Balthasar 160
 Møller, Caroline Friderikke 31, Erik
 Jacobsen 109, Jacob Lauridsen 109,
 John Christmas 250, Maren
 Christensdatter 25, Mette Cathrine 150,
 Niels Hansen 92, 101, Peder Nielsen
 65, Rudolph 168, Simon 108
- Naumann, Johann Gottlieb 40, J. G. 32, 46
 Neergaard, Viggo de 241
 Neiiendam, Klaus 44, 47, Robert 47, 175
 Nelausen, Niels 192, 193, 213
 Neuberg, Adolf 93
 Neumann, Oscar 168
 Nicolai, Christianus 70
 Niels, Jens Lauridsens 221
 Nielsdatter, Dorthe 109, Maren 18, 57, 58,
 65, 152, Margrete 10, Mette 153, Sidsel
 5, 8, Sophie 19
 Nielsen, Buni 50, 52, 55, 56, 57, 58, 60,
 Christen 50, 59, 70, Christjern 222,
 225, Hans 108, 110, Henrich 21, Ingrid
 13, Jacob 17, Jens H. 127, 128, Kaj 43,
 Lars Chr. 245, Laurits 52, Lorentz 101,
 Oluf 225, O. 189, 209, 211, 212, 215,
 216, Poul 65, Søren 107, Thomas 59
 Nilausen, Niels 193
 Nilsson, Anna Påfveldatter 100
 Nisdatter, Bodel 84, Cathrine 152, Ellen 74,
 Kirsten 154, Maren 74, Zitzell 74
 Nissen, Andreas 158, 161, 164, 171,
 Christen 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84,
 Claus 79, 80, 81, 82, 83, Erich 83,
 Harald 238, Jens 77, 78, 79, 80, 81, 82,
 83, Simon 154
 Nold, Christen Jacobsen 186, 187
 Norby, Anna 99, 100, Bengt 99, 100,
 Bengtssen 87, Bengtssøn 100, Bernt 87,
 99, Bertel 99, 100, Christian 99, 100,
 Christina 99, 100, Olof 99, 100, Peder
 99, Peder Bengtssøn 89, Pehr 88, 99,
 Søren 87, 99, 100
 Nordby, Bengt 89
 Normand, Ernst 190
 Norvin, William 174
 Nyblom, Helene 166
 Nyllausøn, Niels 213
 Nystrøm, Eiler 45
 Nørbæk, Jens Frederik 42, 43, 45
 Nørgaard, Gert Ravn 236
- Ochsner, Bjørn 46, 238, 239
 Octavius, Peter 169, 171
 Oegreen, Anne Sophie 102, Anne Sophie
 Judith 94
 Oest-Larsen, Kontorchef 234
 Oldsen, Johannes 157, 159
 Olesen, H. Erik 12
 Olsdatter, Bodelene 17
- Olsen, Gunnar 127, Johanne Cathrine 38,
 Olaf 242, Ole Isgaard 250
 Oluffsen, Termen 82
 Olufsdatter, Magdalene 20
 Olufsen, Christen 20, Niels 19, Termen 74,
 83
 Onarheim, Gustav 222, 224
 Oppenheim, Charlotte Amalie 40, 41,
 Lovise 34, Lovise Augusta 32, 40,
 Philip 32, Sophie Frederikke 40, 41
 Oppermann, Th. 37
 Orning, Erik Ottesen 194
 Ottesen, Chr. 42
 Otosen, Mads 15
 Oxenwaldt, Nils 101
- Paal, Jacobus Carstanus 180
 Paaschburg, Agnete Goth 242
 Pahl, Jacob Carstensen 210
 Paa, Peter 209
 Paikin, Elsebeth 235
 Pal, Jacob Carstensen 180
 Panke, Hans 108
 Papsø, Jørgen 235
 Parsberg, Manderup 211
 Pauelsen, Erich 26, Erik 25, 32, 34, 36, 38,
 42, 43, 46
 Paulsen, Christian 86, Erik 39, Hendrik 216
 Paustian, Ludvig Martinus 103
 Pedersdatter, Anna 18, Anne 10, 70, Boel
 65, Cathrine 65, Giertrud 50, 57,
 Helene 179, Inger 65, Lene 19, 22,
 Maria 226, Mette 223, Thrine 154, 156
 Pedersdatter, Else 227
 Pedersen, Christen 13, 100, Christopher 22,
 Christopher Bagger 19, 22, Clemens 19,
 Erik Bager 23, Fall 154, Falle 156,
 Jannik 10, Jørgen 18, 22, Knut 194,
 Peder 223, 226, Søren 8
 Pentz, Adam Hendrik 216, Christian 199,
 215
 Persen, Hågen 18
 Persson, Hans 111, Sven 111
 Peter, Lars 247, L. C. 170
 Petersen, Christiane 168, Chr. 82, 83, H.
 Friis 244
 Phaal, Morten 178
 Phister, Ludvig 175
 Pihl, Torbjørn 230
 Pingel, Marie 38, V. 38
 Pioner, Adolf Jensen 245
 Plate, Henning von 213
 Plath-Langheinrich, Elsa 247
 Ploog, Henrich 229
 Ploog-Bell, Lorna 229
 Plum, C. 107
 Poelmann, Anna Kirstine Gertsdatter 152
 Poijes, Erik 101
 Pontoppidan, Erik 73, 170

- Posselt, Gert 242
 Poulsdatter, Kirsten 20, 228
 Poulsen, Inger Marie 103, Jacob 19, Lars Peter 247, Nelaus 192, Niels 65
 Poulson, P. 67
 Prange, Kirsten 138, 247, Knud 116, 231, 232, 233, 238, 242
 Preisler, Marie Cathrine 38, M. C. 47
 Prior, W. W. 250

 Qualen, Josua von 8
 Qviberg, Magdalena Thomasdatter 100
 Qvistgaard, Erling 59, E. 70, Ida Sophie 16, Ivar Pedersen 21, Jørgen 16, Niels 17, 21, Peder 18, Peder Mikkelsen 16

 Rahbek, Knud Lyne 25
 Rambusch, Sigurd 234
 Randers, Jacob Bundisøn 49, Jens Jacobsen 60, 61
 Randulf, Margrethe 224, Marie 224, Niels 223, 226
 Rann, Claus 154, Magdalene Elisabeth 152
 Rantzau, Daniel 3, Frands 199, Frantz 215, F. 215
 Rasmusdatter, Abalone 101, Johanne 20
 Rasmussen, Anders 108, Andreas Christian 96, 103, Arne Bruun 166, Edit 104, Gunner 246, Jørgen Harder 117, Knud 138, Poul 68
 Rathlou, Christian 107
 Rechen, Jens Sørensen 22
 Rechende, Elisabeth Sørensdatter 18, Povel Povelsen 22
 Rechnitzer, Hjalmar 250
 Regellsen, Petronella 111
 Regnard, Jean Francois 26
 Reifensscheid, Richard 216
 Reimer, Marianne 219
 Reinhold, Karen 204, 216
 Reitzel, C. A. 172
 Remfeldt, Aage 239
 Remmertsdatter, Margrethe 186, 187, 208
 Rerup, Lorenz 86
 Resen, Hans Poulsen 185
 Reventlow, Margrethe 186
 Rhumann, J. W. 67
 Riber, Gravers 8, Oluf Jørgensen 20, Peder 228, Peder Jensen 228
 Richelieu, Andreas de 250, 251, Andreas du Plessis de 250
 Richter, Johan Andreas 15, Sophia Elisabeth 15, V. 173, 174
 Riemann, H. 173
 Rode, Ove 135, 136
 Roed, Anna 21, Anna Pedersdatter 17, 22, Jørgen 166, 167, Peder Christensen 18
 Ronander, Anne Hedvig 102, Anne Johanne Dorthe 102, Beata 99, 101, Carl 97, 98, 104, Carl Frederik 96, 99, 103, Charlotte Amalie 102, Christiana 99, Christina 101, Elise Sophie 95, 103, Ellen 102, Georgius Thomae 90, Hans Lauritz 93, 94, 95, 99, 102, Henrich Mansfeld 91, 92, Henrik 99, Henrik Mansfeld 101, Hulda 97, Hulda Wilhelmine Antonie 103, Jacob 94, 95, 99, 102, Jens 94, 99, 101, 102, Johannes 96, 97, 99, 102, 103, Jørgen 90, 99, Jørgen Thomae 101, Jørgen Thomas 99, 102, Laurine 96, Laurine Elisabeth 96, 103, Lyttegaard Margaretha 101, Lyttegaard Margrethe 91, Lyttegård 99, Margaretha 99, Margaretha Lyttegård 90, 101, Peter 92, 99, 101, Petrus 88, 99, 101, Rosa 104, Sarah Jacobine 102, Sven 92, 93, 99, 101, 102, Thomas 88, 90, 91, 92, 99, 101, Victor 87, 97, 98, 99, Victor Carl 103, 104, Wilhelmine Henriette 102
 Rose, Christopher Pauli 38, C. P. 46
 Rosenberg, Birgitte Tønnesdatter 152
 Rosencrantz, Holger 211
 Rosenstrand, Peder 223, 225
 Roseninge, Barbara 20, Sten Villumsen 186
 Rosing, Johanne 30, 31, 36, 46, Johanne Cathrine 38, Johanne Ophelia 38, Michael 30, 42, 46
 Rosman, Holger 104
 Rostbøll, Grethe 117
 Rothe, C. P. 67
 Rothschildt, Anna 169
 Rotkirch, Wentzel 207
 Rougtved, Christopher 151
 Rubow, Paul V. 158
 Rud, Bent 235, Hanne Marie 48, 235, Knud 196, Lene 195
 Rude, Jens Michelsen 221, Lars 221
 Runnquist-Olsson, Greta 209
 Ryftenius, Christina Persdatter 100, Per Oluffsson 100
 Rygaard, Nanna 135
 Rørdam, H. F. 68, 69, 210
 Rørsig, P. M. 225

 Sabroe, Peter 247
 Sandberg, Erik 101
 Saxtorph, Mathias 26
 Schack, Engel 38, 44
 Schelbeck, Caroline Frederikke 135
 Schelderup, Peder 211
 Schepelern, H. D. 70, 210
 Schernoff, Jegor 102, Sara 95
 Schiffholmig, Petrus 70
 Schilder, Maria 101, Matthias 101
 Schive, Peder Pedersøn 67
 Schiørring, Ole 242
 Schjøth, Sophie Deborah 165
 Schmidt, Maria Gregoria 149, Ruth 247
 Schmidt-Sibeth, Friedrich 244
 Schowert, Dorothea 17, Jost 17

- Schrøder, Christopher 80, 81, 82, 83, Claus
 80, 81, 82, 83, Johs. 42
 Schulz, Johan Abraham Peter 248
 Schwarz, Fr. 31
 Schütt, Debera Sophia 173, Debora Sophie
 173
 Schytte, Anna Jensdatter 228, Anne J. 228,
 Kirsten Jensdatter 228, Las Jensen 228
 Schæffer, A. 154
 Schøller, Milde Eilersdatter 17
 Scocozza, Benito 210
 Seebled, Otte Knudsen 214
 Seefeld, Jørgen 69
 Sehested, Hannibal 199, 201, 202, 212, 215,
 Karen 213, Margrethe 185, 187, 188,
 207, Margrethe Remmertsdatter 186,
 207, Reinart 186
 Seidelin, Else Johanne 151, Else
 Jørgensdatter 146, 153, Mogens 156,
 Nicol 146, P. S. 26
 Selmer, H. P. 174
 Sevaldsen, Dyre 3, 12
 Severinsen, P. 69
 Sigmund, Pia 248, 249
 Sigurdson, Christine 148
 Simonsen, Henrik Bredmose 130, Jørgen
 152, Nis 154, Susanne 150, 151, Vedel
 69
 Skeel, Albret 211
 Skel, Birte 195
 Skiellerup, Niels 191
 Skivholme, Inger Jensdatter 66, 71, Jens
 Jacobsen 65, 66, Jens Jensen 66,
 Johanne Marie Jensdatter 71, Mette
 Jensdatter 66, 71, Mette Marie
 Jensdatter 71, Niels Jensen 66
 Skjerk, Jørgen 137
 Skogsjø, Håkan 125
 Skouløber, Mads Hansen 108
 Skov, Reinholdt 69
 Skovgaard-Petersen, Vagn 242
 Skriver, Niels 58, Niels Christensen 57, 58,
 69
 Skytte, Anna Jensdatter 20, Jens Knudsen
 20, Pedersdatter 18
 Slange, Niels 214
 Sletting, Elisabeth Cathrine 21, Lene Sophie
 21, Niels 16, 21, Niels Jacob 15, 146,
 228, Niels J. 228, Ole 16, 21, Oluf
 Nielsen 16, Peder 15, 16, 146, Peter
 228, P. 228
 Slotved, E. 225
 Smed, Mads Madsen 18
 Smith, Birket 201, S. Birket 216
 Snor, Maria Laurentii 70
 Snorrason, Egill 43
 Solm, Otto Ludvig von 196
 Sparlund, Jep Jørgensen 76
 Spengler, Lorenz 36
 Spentrup, Christen Nielsen 224, Niels 55
 Spliid, Hakon 69
 Spormand, Chr. 223
 Stage, Søren Jacobsen 6, 10
 Stauning, Thorvald 250
 Steen, Poul 127, 234, 235, 239, 241, 243,
 251
 Steenberg, Jan 44
 Steensberg, Axel 70
 Steensen, Niels 247, Thomas 171
 Stegmann, Otilia 135
 Stenberg, Jan 216
 Stenbock, Katharina 195
 Stilling, Niels Peter 243
 Stolberg, Augusta 248
 Stolberg-Stolberg, Augusta Luise
 247 1
 Storm, Edvard 45
 Stoundre, Jacques 33, Jean Jacques 33, 34,
 Jean Pierre 33, 36, Marie Frederikke 33
 Strange, Ane Dorthe 16
 Strangesen, Niels 133
 Strøyberg, Christopher 146, 147, 150, Jacob
 Lacoppidan 148, Jørgen Christopher
 148, Jørgen Christophersen 152, Jørgen
 Jacob Kjellerup 146, 147, Niels Kaj
 145, 146, 147, 155, Susanne Severine
 147
 Strøyberger, Christopher 145, Christopher
 Jørgensen 152
 Stråle, Wulf 187
 Stub, Niels 12, 192, 213
 Stunder, Johan Jacob 33, 35
 Suhm, Peter Frederik 40, P. F. 32, 46
 Svane, Dines Sørensen 109, Hans 225
 Svart, Peder 87
 Svendrup, Torben 130, 131
 Svendsdatter, Helle 109, Maren 109
 Svendsen, Nicolai 128
 Svendsdatter, Maria 101
 Søffrens datter, Maren 221
 Søgaard, Helge 69
 Sønnichsen, Anders 161
 Sønnichsen, Andreas 158
 Sørensdatter, Lucie 20, Sidsel 64
 Sørensen, Anders 108, Clemen 11, Hans 20,
 228, Mads 107, 108, Peder 189, 212,
 Søren 80
 Sørrig, Kirsten 239
 Tancke, Mette Hansdatter 153
 Tandrup, Leo 204, 214, 216, 217
 Tauber, J. H. G. 146
 Tausen, Hans 8, Jørgen 8
 Tegner, Frederik Christian 103, Jacobine
 97, Jacobine Poulina 103, Maria
 Elisabeth 96, 103
 Terkilsen, Søren 22
 Termansen, Chresten 81, 82, 83, Christen
 74

- Termensen, Christen 83
 Tetens, Margrethe 227
 Thaarup, Fr. 173
 Thameskone, Mette 1
 Thaysen, Peter 164
 Theocari, Petrus 70
 Thestrup, Mette Rasmusdatter 65, Rasmus Pedersen 69
 Thüm, Heinrich Christoff 93
 Thomasdatter, Dorethe 109
 Thomle, E. A. 12, 68
 Thommesen, Christen 214
 Thomsen, Alex Brask 134, Allan 242, Birgit Nüchel 117, C. J. T. 70, Hans Kargaard 128, 131, 219, Jørgen 18, Niels 60
 Thor, Rigmor 138
 Thorkelin, Ebba 118
 Thorsell, Elisabeth 125
 Thorsen, Jens 19
 Thorsmeden, Drude 212
 Thott, Tage 193
 Thoustrup, Anders Knudsen 153, Elisabeth Andersdatter 151, Else Johanne Seidelin Pedersdatter 150, 151, Rise Andersdatter 153
 Thura, Albert 68
 Thuritz, Hans Jørgen 100, Jørgen 88
 Thygesen, C. V. 243
 Thøgersdatter, Maren 50, 56, 57, 60, 68
 Thøgersen, Peder 55, 70, 223
 Tode, Johan Clemens 26, Johann Clemens 38
 Tommerup, Peter 133
 Topsøe-Jensen, Th. A. 173
 Torlofsdatter, Margrethe 185
 Trane, Christen 188, 207, 217
 Trap, J. P. 170
 Traulsen, Niels 153
 Trolle, Anders 221
 Tun, Gravers 8
 Turup, Hans 74
 Tuxen, A. P. 249
 Tønnesen, Allan 133

 Udsen, Jacob Nielsen 64, Jens Nielsen 64, Kirsten Nielsdatter 64, 65, Niels 64, Niels Jensen 64
 Ulfeldt, Christoffer 201, Corfitz 190, 199, 200, 201, 204, 212, 215, 216, Ebbe 201, 202, 215, Jacob 211, Jørgen 214, Leonora Christine 200
 Ure, Iver Jensen 5, 6, 8, 10
 Urne, Sigvard 210

 Vahl, Jens 225, J. 222
 Valeur, Johannes 93
 Vallensis, Nils Lauritzen 100
 Valter, Peder 213
 Varde, Jacob Christensen 228

 Vedelef, Rasmus 222
 Vegle, Niels 4, 12
 Vibe, Mikkel 179
 Vibolt, Anne 207, 217
 Vilhadi, Nicolai 52, Nic. 67
 Villadsen, Villads 49, 71
 Villesen, Helle 49, 71
 Vincke, Anne Hansdatter 194, Barbara Andersdotter 194, Bodil Knudsdatter 191, Hans 194, Hans Andersen 194, Hans Arildsøn 194, Hans Knutsen 194
 Vind, Charlotte Amalie 221, Holger 199, Iver 19
 Vinding, Rasmus 223, 227
 Vinther, Giertrud Jensdatter 65, Jens Sørensen 65
 Vittesen, Olai Peder 68
 Vuilhadi, Nicolaus 52

 Wad, Gustav Ludvig 213, G. L. 213
 Walter, Caroline 38, 44, 46, 47, Peder 193, Waltram 229
 Wandal, Dorothea Catharina 224, Dorothea Cathrine 226, Hans 224
 Wangel, Jørgen 224, J. 225
 Warnstedt, Christoffer von 209
 Wegersløf, Jens 62
 Weibel, Jens 22, Lars 17, 21, 22, Lene-Cathrine 21, Lene-Catrine 16, Peder Lauritsen 18, 22
 Weibull, Carl Gustaf 21
 Weibøll, Lauritz Pedersen 19
 Weicheltin, Anna-Sophie 152
 Weilbach, Philip 36
 Weile, Elisabeth Kirstine 17, Gregers Lauritsen 19, Laurits Gregersen 17
 Weinwich, N. H. 36
 Weitemeyer, H. 45
 Welatzen, Per 68
 Wengel, Christian Molt 175, Hans Jørgen 175
 Wessel, J. H. 43
 Westenholz, Aage 241, Ingeborg 241, Karen 241, Regnar 241, Thomas 241, Torben 241
 Westergaard, P. B. C. 46
 Wiberg, S. V. 13, 68, 225
 Wiborg, Henrik Henriksen 212, 217
 Wibroe, Berthe Christensdatter 153
 Wichmand, Anna Bertelsdatter 20
 Wijboldtz, Anne 209
 Wildfang, Peder Christensen 80, Peter Christensen 82
 Wilhelm, Leopold 216
 Willadsdatter, Mette 68
 Willadsen, Laurits 68, Niels 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 69, Peder 56, Simon 68
 Willadtsen, Niels 50
 Willatsis, Kirsten 54

- Willesen, Niels 55
 Willumsen, Niels 52
 Wind, Charlotte Amalie 221
 Winde, Hans 156, Hans Nielsen 153,
   Margrethe 149, Niels 150, 151, Niels
   Larsen 153, Riise 149
 Winding, Jens Nielsen 222, Niels Jensen
   222, Rasmus 222
 Winstrup, Anna Catharina Pedersdatter 224
 Winther, Flemming Aa. 132, Friderich 162,
   F. 162, Knud 174, Mathias Frederik
   Octavius 162, Rasmus 71, Rasmus
   Pedersen 71
 Wissing, Lucie 148
 With, Carl Henrik 174, Erik 249, 250
 Worm, Ole 60, 70, 178, 181, 186, 204, 209,
   211
 Worsøe, Hans H. 116, 126, 128, 134, 135,
   231, 233, 234, 242, 244
 Wortmann, Flemming Ulrich 17
 Wredstrøm, Lone 234
 Wuchter, Abraham 214, 217
 Wulf, Gunder Sophie 16
 Zahle, C. Th. 135
 Zangenberg, H. 69
 Zinck, Otto 175
 Zuschlag, Friderich Ludvig 25, 33, 45, F. L.
   25, 30, 34, 35, 38, 40, Hans Christian
   42, Johan Christian 25, Johannes 25,
   Johannes Mortensen 25, Lovise 32,
   Lovise Augusta 33, 40, Martinus 25
 Ølgod, Peder Hansen 20
 Ølsgaard, Elias 246, 247, Jens 246

Krybskytteliv, Adolf Jensen Pioners erindringer. (<i>Sv Cedergreen Bech</i>)	245
Annegrete og Vagn Dybdahl: Lærdom og kunst. Tre Århus-karakteristikker. J. K. Larsen, Jens Ølsgaard, Elias Ølsgaard. (<i>Kirsten Prange</i>)	246
Ruth Schmidt: Den skæve rekrut fra Aalborg (1871-72). (<i>Sv Cedergreen Bech</i>) . .	247
Elsa Plath-Langheinrich: Als Goethe nach Uetersen schrieb. Das Leben den Conventualin Augusta Louise Gräfin zu Stolberg-Stolberg. (<i>Bert Lewandowski</i>)	247
Pia Sigmund: Oldemor Erna. En beretning om en pioner og hendes tid. (<i>Ning de Coninck-Smith</i>)	248
Ole A. Hedegaard: En General og hans Samtid – General Erik With mellem Stauning og kaos. (<i>Jesper Gram-Andersen</i>)	249
Tage Kaarsted: Admiralen. Andreas de Richelieu. (<i>Poul Steen</i>)	250
Chr. Christiansen: Syv år blandt krigsfanger, erindringer 1942-48. (<i>Jørgen H. Barfod</i>)	251
Thorkil Kristensen: Erindringer. (<i>Jørgen Mikkelsen</i>)	252
Register til Personalhistorisk Tidsskrift 1991. <i>Ved Poul Steen</i>	255

SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI OG PERSONALHISTORIE

Bestyrelsen pr. 1. maj 1991:

Finn Andersen (sekretær f. nord. anl.), Grysgårdsvej 2, 2400 København NV.

Nils G. Bartholdy, Schlegels Allé 1, 1807 Frederiksberg C.

Sv. Cedergreen Bech, Søtoften 21, 2820 Gentofte.

Tommy P. Christensen (redaktør), Bulgariensgade 5, 2300 København S.

Ida Dybdahl, Østerbrogade 44, 2100 København Ø.

Birgit Larsen, Klostermarken 13, 9000 Ålborg.

Lise Lund (kasserer), Filosofgangen 23, 2., 5000 Odense C.

Jørgen Papsø (DIS-DK), Trolldager 8, 2950 Vedbæk.

Knud Prange (næstformand), Degnemose Allé 26, 2700 Brønshøj.

Poul Steen (sekretær), Granstuevej 14, 2840 Holte.

Hans H. Worsøe (formand), Tækkerløkke 34 A, 6200 Åbenrå.

Brug vedhæftede bestillingskort til Samfundets publikationer. Ekstra eksemplarer kan erhverves hos sekretæren og formanden.

Abonnement på *Hvem forsker Hvad* kan bestilles ved henvendelse til:

HVEM FORSKER HVAD, Christian Xs Vej 27, 8260 Viby,

hvor også ældre årgange kan købes.

Personallistorisk Tidsskrift

udgives af *Samfundet for dansk genealogi og Personallistorie*, hvis formand er landsarkivar, cand.mag. Hans H. Worsøe, Tækkeløkke 34 A, 6200 Åbenrå. Tidsskriftet redigeres af Samfundets skriftudvalg ved redaktøren, cand.mag. Tommy P. Christensen.

Abonnement kan kun tegnes ved indmeldelse. Foreninger og biblioteker kan optages som medlemmer. Indmeldelse sker ved henvendelse til sekretæren, Poul Steen, Granstuevej 14, 2840 Holte, eller kassereren, Lise Lund, Filosofgangen 23, 2., 5000 Odense C. Medlemskontingent udgør for 1991 120 kr.

Vejledning til forfatterne

Manuskripter indsendes til redaktionen i ét eksemplar, idet det forudsættes, at forfatteren selv beholder en kopi. Redaktionen påtager sig iøvrigt intet ansvar for indsendte manuskripter, billeder m.v.

Manuskripter maskinskrives på A4-ark med normal linieafstand (1½ linieafstand) og bred margin. Noterne skrives for sig og nummereres fortløbende. Håndskrevne rettelser bør ikke forekomme. Illustrationsforslag med tilhørende undertekster vedlægges. Når manuskriptet er godkendt, og korrektur foreligger, kan rettelser mod manuskriptet, herunder udvidelse af tekst eller noter, ikke påregnes fulgt af redaktionen. Efter restrykning har fundet sted, får forfatteren tilsendt 25 særtryk af artiklen gratis. Større oplag af særtryk kan bestilles og leveres efter regning.

Vejledning i udarbejdelse af anmeldelser til tidsskriftet kan frit rekvireres fra redaktionen.

Redaktionens adresse: Tommy P. Christensen, Bulgariensgade 5, st., 2300 København S.

Udgivet med støtte af Statens humanistiske forskningsråd og Alfred Goods Personallistoriske Fond.

Sats og tryk: Special-Trykkeriet Viborg a-s

ISSN 0300-3655